

॥ श्रीः ॥

॥ श्रीस्वाप्नवृन्दावनाख्यानम् ॥

॥ अथ प्रथमाध्यायः ॥

ॐ हयग्रीवं चिदानन्दविग्रहं सदानुग्रहम् । दशग्रीवच्छिदं शापान्मणिग्रीवविमोचनम् ॥	१
सुग्रीवाभयदं सम्यगुग्रसेनविभूतिदम् । उग्रविग्रहहन्तारं भक्ताभयकरग्रहम् ॥	२
स्वनामग्रहणादेव निरस्तग्रहविग्रहम् । वृन्दावनगतं वन्दे ब्रह्मरुद्रेन्द्रवन्दितम् ॥	३
शक्ररज्यप्रदातारं चक्रशङ्खधरं हरिम् । नक्रमोचितहस्तीन्द्रं वक्रबुद्धिविदारणम् ॥	४
शुक्रवक्रेऽपि हतारं बलिराज्यं महाप्रभुम् । वृन्दावनगतं वन्दे ब्रह्मरुद्रेन्द्रवन्दितम् ॥	५
त्रिवक्रानुग्रहं देवं त्रिजगद्वन्द्यविग्रहम् । त्रिवेदवेद्यविभवं त्रिलोकानामथेश्वरम् ॥	६
त्रिविक्रमं त्रिकालज्ञं त्रिधामानमथाच्युतम् । त्रिदशानुग्रहं देवं त्रिपुरघ्नभयापहम् ॥	७
वृन्दावनगतं वन्दे ब्रह्मरुद्रेन्द्रवन्दितम् । वृन्दावनगतं देवं मन्दाकिन्याः पदं हरिम् ॥	८
कन्दाशनमनोगम्यं वृन्दारकसमन्वितम् । अमन्दानन्दसन्दोहं मन्दारस्यापहारिणम् ॥	९
वृन्दावनगतं वन्दे ब्रह्मरुद्रेन्द्रवन्दितम् । आत्मस्तोत्रजदोषं तमात्मस्तोत्रं विनाशयेत् ॥	१०

इन्द्रो रुद्रः कुबेरश्च यमो वरुण एव च । अग्निर्निऋतिर्वायुश्च चन्द्रसूर्यादयो ग्रहाः ॥	११
देवोपदेवा भूदेवा नरदेवाश्च सर्वशः । सकलत्राः सपुत्राश्च सर्वे सपरिवारकाः ॥	१२
गीतवादित्रनृत्यैश्च जयशब्दपुरस्कृतैः । नानोपहारबलिभिर्ब्रह्मघोषोपबृंहितैः ॥	१३
उपासते हयग्रीवं वृन्दावनगतं सदा । त्रयस्त्रिंश ^श कोटीनां देवाः सन्निहिताः सदा ॥	१४
मम वृन्दावने पुण्ये हयग्रीवस्य चाज्ञया । तीर्थानामुत्तमं तीर्थं वनानामुत्तमं वनम् ॥	१५
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं मम वृन्दावनं द्विज । वनं वृन्दावनं नाम नैमिशं वनमेव च ॥	१६
वनं चैत्ररथं नाम नन्दनं वनमेव च । वनं तु खाण्डवं नाम गुहस्य वनमेव च ॥	१७
वनं तु पद्मकं नाम सोमनन्दिवनं तथा । ब्रह्मारण्यमिति ख्यातं यद्वनं वर्तते भुवि ॥	१८
आनन्दकाननं चेति यद्वनं वर्तते सदा । एतान्यन्यानि पुण्यानि वर्तन्ते भुवि कानिचित् ॥	१९
तानि सर्वाणि वर्तन्ते मम वृन्दावने द्विज । तस्माद्वृन्दावनमिदं सर्वाभीष्टप्रदं सताम् ॥	२०
मन्दरो हिमवानद्रिर्माहेन्द्रो गन्धमादनः । विन्ध्याचलोऽथ मैनाक इन्द्रकीलक एव च ॥	२१
सुनाभः पारियात्रश्च वज्रनाभस्तथा गिरिः । श्रीपर्वतः शेषगिरिस्तथा हेमगिरिः स्वयम् ॥	२२
गोवर्धनो गोवृषश्च गोमन्तः पर्वतोत्तमः । धीरः सुरनिधिर्मरुगिरिभिः सहितो रमन् ॥	२३
विरजो गिरिजादेवीपतेराश्रयभूश्च यः । रमापतिप्रियान्साक्षाद्देवांश्च रमयन्मुहुः ॥	२४
उमापत्यालयेनापि मम वृन्दावनं गतः । एते चान्ये च बहवः पर्वताः पुण्यवर्धनाः ॥	२५
मम वृन्दावने पुण्ये वसन्त्यरिधराज्ञया । तस्माद्वृन्दावनमिदं सर्वाभीष्टप्रदं सताम् ॥	२६

गङ्गा सरस्वती कृष्णावेणी चैव महानदी । मलापहा भीमरथी कावेरी कपिला नदी ॥	२७
गोमती गोपतेः पुत्री तथा गोदावरी नदी । मरुद्वधा असिक्री च शतद्रुश्च महानदी ॥	२८
वरदा सरितां श्रेष्ठा सरयूश्च महानदी । तुङ्गभद्रेति विख्याता स्नातानां भद्रदायिनी ॥	२९
एताः पुण्यतमा नद्य एतदन्याश्च या द्विज । पुष्करिण्यश्च याः सर्वाः सर्वाण्यायतनानि च ॥	३०
मम वृन्दावने पुण्ये तत्पश्चात्तु सरोवरे । वसन्ति तीर्थपादस्य हयग्रीवस्य चाज्ञया ॥	३१
तस्माद्वृन्दावनमिदं धवलाख्यं सरोवरम् । स्नानेन दर्शनेनापि सर्वाघौघविनाशनम् ॥	३२
एवं निशम्य मम भृत्यमुखाच्च सर्वं वृन्दावनस्य विभवं सुजनाश्च सर्वे ।	
श्रद्धालवो विततभक्तियुता भजन्तु सर्वेष्टदं सकलपापविनाशनं तत् ॥	३३
इदं वृन्दावनस्तोत्रं त्रिकाले यः पठेच्छुचिः । नाकाले तस्य मृत्युः स्यान्मत्प्रसादान्न संशयः ॥	३४
अश्वत्थचूतपनसाम्रसुनालिकेरधात्रीक्षुदण्डकदलीवनमध्यगा या ।	
वृन्दावनाष्टकपिनाकिहनूमतां च मध्ये स्थिता तु धवलेति सुदिव्यनाम्नी ॥	३५
गङ्गा सुमङ्गलतरङ्गवती स्वभक्तपापौघभङ्गकरणी तरणी भवाब्धेः ।	
सा मानिनी परमपावनपावनी च वृन्दावनस्य मम पश्चिमगा विभाति ॥	३६
मुनिमन्त्रसमाहूता भीता दिव्यसरोगता । विष्णोः सुता लोकमाता सततं सुगतिः सताम् ॥	३७
हित्वा तु मत्सुतां स्थातुं न चोत्सेहे कदापि हि ।	
इति बुद्धयैव विष्णुस्तु देवस्तत्तीरगोऽभवत् ॥	३८

- हित्वा मदाश्रयां स्थातुं न चोत्सेहे कदापि हि । इति बुद्धयैव रुद्रस्तु देवस्तत्तीरगोऽभवत् ॥ ३९
- हित्वा मत्स्वामिनं स्थातुं न चोत्सेहे कदापि हि । इति बुद्धयैव हनुमान्देवस्तत्तीरगोऽभवत् ॥ ४०
- तस्मात्सरोवरमिदं सर्वाघौघहरं परम् । इदं तु यो नरः श्रुत्वा गतिं नेष्टां लभेत किम् ॥ ४१
- स पिप्पलतरुर्भाति फलं कल्पतरुर्यथा । वितरन्नुत्तराशायां मम वृन्दावनस्य हि ॥ ४२
- अश्वत्थदेव सकलेष्टद देवदेव भूदेववन्दितपद प्रददास्यभीष्टम् ।
- वेदैकवेद्य सुजनाब्धिसुपूर्णचन्द्र भक्ताभयप्रद सुपुत्रमपुत्रिणां च ॥ ४३
- किं चित्रं देवदेवेश भक्ताभीष्टप्रदातृता । यस्य किङ्करतां यान्ति देवाः सर्वे वरप्रदाः ॥ ३. ४४
- शेषशायिन्मम स्वामिन्देव भूमन्नमोऽस्तु ते । वृन्दावनपतेऽनन्तानन्तजन्माघनाशन ॥ ४५
- हयग्रीव समग्राङ्ग शुभाग्र्याक्ष्यवलोकन । जगद्ग्रासावसाने तु जगद्विग्रह ते नमः ॥ ४६
- वन्देऽरविन्दनयनं मदनाभिरामं मन्दाकिनीधरमुखैस्त्रिदशैः सुवन्द्यम् ।
- वृन्दावने च कृतमन्दिरमप्रमेयं मन्दारभूमिजधरं हयशीर्षमाद्यम् ॥ ४७
- वृन्दावने मदनमोहनदेहभाजं मन्दारमाल्यकृतपूजकवादिराजम् ।
- नन्दादिपार्षदगणैर्नुतदेवराजं वन्देऽनिशं मम हृदिस्थहयास्यराजम् ॥ ४८
- हनूमन्भूरिमहिमन्नामनाम्नि सदा रमन् । रमारमणधामानि मा समापय ते नमः ॥ ४९
- प्राभञ्जनेऽञ्जनासूनो कञ्जनाभप्रियाग्रणीः । कुञ्जरायुतशक्तिं च त्वं जनानां प्रयच्छसि ॥ ५०
- वृन्दावने मदनमर्दनरुद्रहृद्यं सद्भिः प्रवन्दितपदं मदनाभिरामम् ।

वृन्दारकेन्द्रमरुदंशसुमर्दिताङ्गं रक्षो विदार्य वरदं प्रणमामि रामम् ।।	५१
हयग्रीवं हारभास्वद्ग्रीवं भासुरविग्रहम् । सुरारिनिग्रहकरसुदर्शनकरग्रहम् ।।	५२
मुरारिविग्रहधरपौण्ड्रविग्रहनिग्रहम् । पुरारिविग्रहकरासुरचक्रविनिग्रहम् ।।	५३
बलारिपौरुषहरबलिबन्धविनिग्रहम् । नमामि कमलात्मानं विमलात्मानमच्युतम् ।।	५४
ब्रह्मात्मकौस्तुभमणिं चिन्मात्रानन्तसद्गुणम् । तन्मात्रनिर्मितगुणं सन्मात्रकृतसद्गुणम् ।।	५५
अत्यद्भुताकारमूर्ते प्रत्ययानन्तसद्गुण । दृप्तदानवविध्वंसिन्मर्त्यसिंह नमो नमः ।।	५६
नरस्तोत्रजदोषं तं नरसिंहस्तुतिः सदा । नाशयेन्नरजन्मानि चैवमेव न संशयः ।।	५७
वादिराजाख्ययतिना वागीशकरजेन च । वृन्दावनगतेनैव ब्राह्मणस्वप्नमूर्तिना ।।	५८
कृतं स्तोत्रमिदं पुण्यं पठतां सम्पदां पदम् ।।	५९
वन्देऽरविन्दसदनां वदनारविन्दां वृन्दावनाख्यसदनां मदनस्य चाम्बाम् ।	
वृन्दावनाख्यसदनानवनां स्वभक्तान्मन्दाकिनीजनकपादहयास्यजायाम् ।।	६०
लक्ष्मीं लक्षणसम्पन्नां लक्ष्मणाग्रजकाङ्क्षिणीम् । लक्षयामि क्षणं लक्षवित्तदात्रीं कटाक्षतः ।।	६१
भक्ताभयकरीं नित्यं श्रुत्वा गच्छन्ति सात्विकाः । शरणं करुणापाङ्गि मरणं हर प्राणिनाम् ।।	६२
लक्ष्मीस्तुतिमिमां नित्यं पठेत सुविचक्षणः । लक्षापराधिनमपि क्षमते नात्र संशयः ।।	६३
नमामि नरकोत्तारं नमामि नरकेसरिम् । नमामि नागशयनं नमामि नगवासिनम् ।।	६४
नरके च गतिर्यस्मात्सकाशात्पापिनो भवेत् । हिरण्यकशिपोः सोऽयं नरकेसरिरुच्यते ।।	६५

- प्राणिनां प्राणभर्ता यो ह्यरणं शरणार्थिनाम् । तं प्राणं प्राणिनां प्राणं प्रणमामि परायणम् ॥ ६६
- तं देवाः प्राणयन्तीति ह्युक्थमुक्थेति यं विदुः ।
- तं प्राणं प्राणिनां प्राणं मरणात्यर्था गतोऽरणम् ॥ ६७
- एवं शश्वत्स्तुतः स्तुत्यः कृतकृत्यस्तु सत्पतिः । कितवान्तकरो भूत्वा शं तनोतु सतां मम ॥ ६८
- अहं भजे मुदा भजे हृदा भजे सदाम्बुजे । कृतालयां कृपालयां हरेरथाच्युतालयाम् ॥ ६९
- यस्मान्नरसमूहानामयनं नयनाग्रतः । नरकान्न तरेत्सोऽयं नरनारायणोच्यते ॥ ७०
- ‘रजतपीठपुरमप्रतिमं भुवि पुरटपीठगतमप्रतिमं हरिम् ।
- करटबुद्धिरपि याति को महान्सरटजन्म न जहाति तद्गतः ॥ ७१
- तादृशं कृष्णामाराध्य चेद्दृशं वैभवं तव । यादृशं कृष्णामाहात्म्यमीदृशं नोच्यतेऽबुधैः ॥ ७२
- सोऽहं कृष्ण इति ख्यातो विष्णौ तृष्णाविधायकः ।
- कृष्णायाश्च वरं दत्त्वा पुष्णाम्येतत्पतीन्सतीम् ॥ ७३
- ईदृशं कृष्णामव्यक्तं विष्णुतत्त्वोपदेशकम् ।
- श्रुत्वा तृष्णां जहात्याशु कृष्णो भक्तिं करोत्यलम् ॥ ७४
- इति मामुक्तवान्व्यासो दासं भासुरविग्रहः । मन्दहासान्वितो नित्यं वृन्दं सर्वं प्रहर्षयन् ॥ ७५
- नमामि नारायणपादपद्मं वदामि नारायणनामधेयम् ।
- करोमि नारायणपूजनं च स्मरामि नारायणमूर्तिमेव ॥ ७६

तदात्मकं हयग्रीवं सदानुग्रहकारकम् । तारकं भवराशोर्मां मारकं पापिनामिह ॥	७७
नमामि कामतातं मां कुमारश्चेति मानयन् । रमायै काममात्रे च मेरौ यो दत्तवान्मुनिम् ॥	७८
तमीश्वरं भास्वरसूर्यशौर्यदं ममेश्वरं सर्वजगच्च सेश्वरम् ।	
मुनीश्वरैः सर्वसुरेश्वरेश्वरैर्वशेकरं सर्वमहेश्वरं स्मरे ॥	७९
मूलरूपेण बालार्कसदृशं कमलेश्वरम् । नीलमेघप्रतीकाशं लोकदृष्ट्या महाबलम् ॥	८०
सान्द्रं कमण्डलुधरं चोपेन्द्रं चाण्डलग्रकम् । भजामि भजनीयं तं भुजगेश्वरशायिनम् ॥	
कुजनाशङ्कया जातवृजिनापहरं च मे ॥	८१
अथ मधुं युधि निहत्य मोदते बुधजनैरभिहितो मधुहेति ।	
विधिभवेन्द्रगुरुपूर्वकैः सुरैः कुसुमवर्षिभिरीडितः स्वराट् ॥	८२
शङ्खचक्रगदाद्युदायुधैः शार्ङ्गसंज्ञितधनुःप्रवरेण ।	
बाणपूगसहिताक्षयतूणीभ्यामुपागमदथाब्धिषु मध्ये ॥	८३
तद्युद्धमभवद्धोरं समुद्रसलिले तदा । दृष्ट्वा तत्खेचराः सर्वे दुद्रुवुर्भयतो दिशः ॥	८४
नभस्थलं विशालाक्ष विमानावलिभिः सुराः । अलंचक्रुर्मलयजैराक्तोरस्थलमालिनः ॥	८५
तदैव देवो भवपूर्वकैः सुरैः सुवन्दितः शत्रुवधं च कुर्विति ।	
तदोमिति प्रासवरेण वैरिणं निवारयामास जहास वै हरिः ॥	८६
जानुमात्रं तु तस्यासीद्भानुमण्डलमप्यहो । को नु तं वर्णयेद्देहं सूनुवर्य शृणुष्व भो ॥	८७

तदस्त्रशस्त्राणि स्वशस्त्रसञ्चयैर्विवृश्य पुत्राप्रतिशस्त्रधारया ।

शिरो जहाराशु सुरैः समीडितो गिरीन्द्रवत्तश्च पपात कं भुवि ।।

८८

देवाः सर्वे पुनर्यातास्तत्र स्वर्यान्ति केचन । कैलासं लोकविख्याताः सत्यलोकं च केचन ।।

८९

ब्रह्मा स्तुवन्परं ब्रह्म ब्रह्मलोकं मुदा तदा । ययौ ब्रह्म हृदि ध्यायन्ब्राह्मणैर्ब्रह्मवित्तमैः ।।

९०

कैलासं लोकपालैश्च बालार्कद्युतिरव्ययः । शूली कालाग्निवद्भीमः स्वलोकं च ययौ मुदा ।। ९१ रच

इन्द्रोऽपि सान्द्रसन्तोषादुपेन्द्रेणान्वितः प्रभुः । मुनीन्द्रैः सह मन्द्रैश्च चन्द्रलोकोपरि ह्ययात् ।

९२

तस्य त्वक्चर्ममांसैश्च मेदोमज्जास्थिभिः सुत । रक्तैरक्तां धरां चक्रे प्रकृत्यवयवैरिह ।।

९३

नखैः खननवच्चक्रे कुन्तैः कुन्ताळकैरपि ।

पिण्डीकृत्य च तत्पङ्कं सोऽनन्तमहिमः स्वराट् ।।

९४

मेदोभिर्निर्मितत्वाश्च मेदिनीति विदुर्बुधाः । तद्धृताभरणैर्युक्ता तस्मात्तां धरणीं विदुः ।।

९५

लोकाधारत्वयुक्तत्वात्तां धरेति विदुर्बुधाः । स्वयं तूर्वरितत्वाद्धि नष्टेषु स्वपतिष्वहो ।।

९६

उच्यते सापि चोर्वीति पर्वताद्यैरथान्विता ।।

९७

उर्वी च पर्वतधृतापि श्रियोऽवराऽभूच्छ्रीपर्वतं च स्वयमेव धरत्यमोघम् ।

तस्माद्वराहमहिषी च बभूव कोलादङ्के धृता च मुहुरप्यभिलाषिता सा ।।

९८

यस्या गर्वहरायेह वराहो नरकं सुतम् । लोकराहुं धरायां च सृष्ट्वाऽऽरोहयदद्भुतम् ।।

९९

लोकपालपदं ब्रह्मवरतः पर्वतोपमान् । कारयामास पापानां राशींस्तेन दुरात्मना ।।

१००

- स्वदंष्ट्रां चोग्रपापानां सिद्धयर्थमददात्प्रभुः । जघान स्वयमेवाजौ कृष्णो वै रुक्मिणीपतिः ॥ १०१
- पातयामास कोपेन तत्तमोऽन्धं धरासुतम् । ब्रह्माणमम्भृणीपुत्रं चकारारिनिषूदनः ॥ १०२
- एवं तत्पुत्रयोर्नीचत्वाधिकत्वतया मुने । तारतम्यं चकारात्र शृणु पुत्र न संशयः ॥ १०३
- इत्थं मधुहरेणैव निर्मितां धरणीं पुरा । पौराणिको वदत्येवं करुणां कुरु ब्राह्मणे ॥ १०४
- इमां भूम्याश्च महिमां मानवोऽपि शृणोति यः । वराहेण हयग्रीवस्वरूपेण महात्मना ॥ १०५
- दत्तां तत्पदवीं याति यं वदन्तीह भूपतिम् । श्रीमद्वादीभराजोऽहं वादिराजोऽवदं द्विजे ॥ १०६
- बुधाः शृण्वन्तु मे दासाः सदा मम हिते रताः । हरेर्वक्षःस्थले दृष्ट्वा श्रियं विस्मितवानहम् ॥ १०७
- पार्श्वयोरुभयोर्देवीं करे चामरधारिणीम् । अङ्के च पङ्कजाक्षीं तां शङ्खपाणेर्महात्मनः ॥ १०८
- कुङ्कुमाङ्कितगन्धाढ्यां कङ्कणादिविभूषणाम् ।
- अग्रतः पृष्ठतश्चापि ह्यधस्तादुपरि स्थिताम् । सर्वत्र तां श्रियं दृष्ट्वा परमानन्दनिर्भरः ॥ १०९
- एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
- श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ११०
- इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ १११
- इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ११२
- यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
- भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ११३

इति श्रीमत्कविकुलतिलकश्रीवागीशतीर्थकरकमलसञ्जातश्रीमद्वादिराजपूज्यचरणोदित-
ब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे प्रथमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ द्वितीयाध्यायः ॥

- ॐ इन्द्रोऽपि सान्द्रसन्तोषादुपन्द्रेण सहागतः । वृन्दावनगतं देवं चन्द्रवद्रञ्जनं दिशः ॥ १
- नत्वा तस्मै स्तुतिं कृत्वा दत्वा तस्मै करं त्वरन् । श्रुत्वा तस्य कथामुक्त्वा वृत्रासुरवधं तथा ॥ २
- विनिर्गतः पुनः स्वर्गं गुर्वग्निसहितः स्वराट् । गन्धेन चर्चितश्चोग्रं दुर्गन्धं तेन वारयन् ॥ ३
- इत्थं चाग्निस्तिग्मतेजा मग्नश्चानन्दवारिधौ । भग्रे च यज्ञकृत्ये च निर्माल्यं जग्मिवान्हरेः ॥ ४
- यमश्च यमुनाभ्राता कमनीयं हरिं प्रति । रमापतिं मम स्वामिनं ननामागतः स्वयम् ॥ ५
- निवेद्य स्वाधिकारं तु दुर्जनानां च बाधकम् । साधकं सिद्धधर्माणां सम्पदां तं प्रणम्य च ॥ ६
- जगाम निमिषेणायं स्वालयं कालयन्नरीन् । पालयञ्छीलवृत्तानां त्याजयन्दुर्जनान्सुखात् ॥ ७
- वरुणो वायुना सार्धं लोकाधिपतिना गुणिन् । शरणं प्राप मद्दृन्दावने श्रीरमणं शृणु ॥ ८
- स्वाधिकारं निवेद्यास्मै गङ्गादार उदारधीः । सदारः प्रययौ धीरः सुधास्राव्यातपत्रगः ॥ ९
- कुबेरो नरवाहं च निऋतिं त्वरया रयन् । गर्हयन्पुरतः शीघ्रमाससाद रमापतिम् ॥ १०
- स्वाधिकारं निवेद्यास्मै प्रसादं शिरसा धरन् । सादरः प्रययौ शीघ्रमुदारः स्वपुरं नरैः ॥ ११

रुद्रोऽपि वीरभद्रेण शूद्रमोहनरूपिणा । काद्रवेयादिभिः सार्धं द्रुतमायाद्रमापतिम् ॥	१२
महृन्दावनमध्यस्थं सदृन्दैरन्वितोऽनमत् । तदृन्दावनगं गोपं महृन्दावनमध्यगम् ॥	१३
दृष्ट्वा च विस्मितो भूत्वा स्वनाथं राममेव च । अत्यन्तं स तु सन्तोषभरितो भरतो यथा ॥	१४
बभूव स तु रुद्रोऽपि सरुद्रत्वं जहाविह । रूपान्तरेण कैलासं ययौ रूपान्तरेण च ॥	१५
अत्राप्यन्तर्गतं रामं भजते निजसेवया । एवं सर्वेऽपि देवाश्च स्वस्वयोग्यहरिं प्रभुम् ॥	१६
भजन्ते निजसेवाभिर्भक्तिमन्तोऽत्र नान्यथा । इत्थमष्टदिशां पालैः कृतवैभवमञ्जसा ॥	१७
मञ्जु महृन्दावनस्य श्रुत्वाऽऽनन्दं स याति च । तस्मादृन्दावनमिदं सर्वाभीष्टप्रदं सदा ॥	१८
भेरीशङ्खमृदङ्गैश्च पणहानकगोमुखैः । कहाळताळसम्मिश्रैर्दुन्दुभैः सिन्धुनिस्वनैः ॥	१९
तौर्यत्रिकैर्नृत्तगीतैर्वादित्रैर्भृत्यसंस्तवैः । भाति त्रिविक्रमोऽयं मे मनोरथमहोत्सवे ॥	२०
पुरोडाशाशनैः सम्यगीडितः क्रीडया हरिः । रथस्थगरुडारूढो देवराड् भाति निश्चयात् ॥	२१
चतुर्वीथिषु भृत्येन कारितः सुविशेषतः । रथे गच्छन्मम मनोरथैः कृतमहोत्सवे ॥	२२
महाप्रदीपावलिभिः कोलाहलमहास्वनैः । कृतैः करतलैः शब्दैर्भाति भक्तसुपालकः ॥	२३
देवदुन्दुभयो नेदुर्जगुर्गन्धर्वकिन्नराः । ननृतुश्चाप्सरःश्रेष्ठा रथस्थे च त्रिविक्रमे ॥	२४
दिवा दिनकरायुतप्रभः प्रियान्वितः प्रभुः । रथोपरि प्रयातीह प्रकीर्णविधिषु प्रियः ॥	२५
विमानं संस्पृशन्तीह सुमानव ममाप्यहो । विसर्जिता इमे बाणा नारायणरथोत्सवे ॥	२६
ब्रह्मरुद्रेन्द्रपूर्वैश्च गीर्वाणेन्द्रैरपीदृशः । महोत्सवो न सन्दृष्टः कर्मन्दीन्द्रकृतोत्सवे ॥	२७

सन्तो वसन्तवारीणि नारायणरथोत्सवे । सुवर्णकुम्भैरानीय चाम्भोधिशयनं हरिम् ।।	२८
स्नापयामासुराश्वेनं प्राश्रिकैरपि कात्स्न्यतः । स्नानेन शुद्धवृद्धास्ते तत्र सम्प्रश्नकोविदाः ।।	२९
सन्तो वसन्तमभ्युदवस्यन्तीति श्रुतिप्रियाः । सन्ततं चक्रिरे सर्वे वसन्तेनान्तिमोत्सवम् ।।	३०
सकुङ्कुमरसैः स्निग्धैर्महारजनवारिभिः । कस्तूरीकर्पूराद्यैस्तैर्मिश्रितैर्हिमवारिभिः ।।	३१
दिव्यगन्धोदकैरङ्ग दिव्यमन्दारगन्धिभिः । दिव्यद्रव्यसमायुक्तैर्दिव्यकुम्भप्रपूरितैः ।।	३२
दिविजा दिविजेन्द्राग्रे दिवि रे वै दिवोत्सवे । दिवाकरे समुदिते दिवि देवोत्तमाज्ञया ।।	३३
धर्मराजकृते राजसूये राजपुरोहिताः । राजानः सद्भिजाश्चावभृथं सस्त्रुर्यथा तथा ।।	३४
जगुर्गन्धर्वपतयो गान्धर्वे च विशारदाः । ननृतुश्चाप्सरःश्रेष्ठा नृसिंहस्य महोत्सवे ।।	३५
देवदुन्दुभयो नेदुर्वन्दिनो वन्दनोत्सुकाः । नन्दनाद्य शृणुष्वेह शतानन्दमहोत्सवे ।।	३६
वागीशपूर्वकाः सर्वे सस्त्रुश्चावभृथं ततः । एवं देवाश्च देव्यश्च रथोत्सववरे हरेः ।।	३७
‘दिव्वाकरे समुदिते दिवि देवोत्तमाज्ञया । धर्मराजकृते राजसूये राजपुरोहिताः ।।	
राजानः सद्भिजाश्चावभृथं सस्त्रुर्यथा तथा’ । इमं सार्धं च श्लोकं च त्यक्तवानसि विप्रक ।	
पाकशासनलोकं च नाकिभिर्नीयते कृतिः ।।	३८
अतः प्रमादो मा ते मे कुमारं स्मर ब्राह्मण । सुमानवं प्रमावन्तं क्रमान्मत्साम्यसङ्गमम् ।।	
त्रिकोटियतिषु श्रेष्ठमकुटेनाङ्कितः प्रियः । सोऽहं समीडितगतिः पाठकैः शिष्ट नान्यथा ।।	३९
पश्यामि चाकाशविमानकोशे नाकीशमित्थं सुत सत्यमेव ।	४०

कीनाशलोकस्य च नाशकोऽहं तोकास्य सेवां कुरु सर्वदैव ।।	४१
इतः परं कुरु सुत मम पुण्यदिनं महत् ।।	४२
गदाभृतः सदा पादं हृदा ध्याये मुदा भजे । बुधादृतं कदाचिद्वाऽऽपदालस्यमदा न मे ।।	४३
एवं महोत्सववरं श्रुत्वा सर्वेऽपि वर्णितम् । कर्णामृतं महाभाग कृतार्थास्ते न संशयः ।	
श्रद्धान्वितो हयग्रीवभक्तस्य सुमा ^४ हात्मनः ।। म	४४
हे नन्दनानन्दपूर्णो भवामि तव दर्शने । कन्दाशनसहायेनामन्दवृन्दावनेऽनिशम् ।।	४५
तस्मात्त्रिकोटियतिभिस्त्रिविक्रमरथोत्सवे । त्रिवेदवेद्यं दृष्ट्वा च त्रिवारमपि नैव मे ।।	४६
तृप्तिर्न जाता मञ्जात कुब्जापतिपरायण । धिग्जाड्यं तु प्रजानां च न जातु मम साम्यगाः ।।	४७
त्वां विना साम्यसंयुक्तं मां विना काम्यमागतम् ।	
को मानवो न जानामि विमाने मम साम्यगः ।।	४८
तस्मान्मयि त्वमप्यत्र ह्यमुत्रापि त्रिविक्रमे । सुत्रामपूजिते पुत्र भक्तिं कुरु गुरूदिताम् ।।	४९
इतः परं पारिबर्हं दातुमर्हसि मेऽर्हतः । गर्हितं नार्हयाम्यद्धा बर्हिषद्धर्षणं कुरु ।।	५०
इतः परं पारिबर्हं गर्हितं दातुमर्हसि । न मेऽर्हतो बर्हिषदां हर्षं कुरु गुरूक्तितः ।।	५१
सुखी भव सखायं मां मखाग्रेणापि पूजय । शिखारहित ते दुःखावाप्तिर्न च नखादपि ।।	५२
नरके नरकान्तं च स्मर त्वं नरकेसरिम् । गुरोर्ममापि कारुण्यं गृहाणेह सुपुत्रक ।।	५३
हे नन्दन भोजनं मे जातं कर्मन्दिभिः शनैः । वृन्दावनपतेः सम्यङ्मृष्टान्नं मम तद्दिने ।।	५४

अतस्त्रिकोटियतिभिः प्रीतोऽस्मि तव पुत्रक । त्रिविक्रमोऽपि सुप्रीतश्च सीत्त्वद्भक्तिसत्कृतः ॥

५५ रचा

हे विप्र मम पुत्रस्य प्रसिद्धिः सुप्रतिष्ठिता । प्रजासु प्राप्तकामोऽहमभवं नात्र संशयः ॥

५६

ब्रह्मेशशक्रमरुदंशभवैः सुरेन्द्रैर्देवैः समस्तयतिभिः पतिभिः सुराणाम् ।

दृष्ट्वा रथोत्सववरं सुरवर्यकार्यं स्वर्यामि शश्वदवनात्सुचिराय जीव ॥

५७

मम वृन्दावनं धीमन्कन्दाशनमदाञ्जनम् । सदानन्दं ददानीति वदन्कर्मन्दिनामभूत् ॥

५८

अतः कर्मन्दिभिर्वन्द्यं वन्ध्यानन्दनदं बुध । गन्धद्वाराऽऽनन्ददं च मुकुन्दस्यापि नन्दन ॥

५९

यतयः कृतिनो वृत्तप्रवृत्ताः शास्त्रवित्तमाः । अमत्ता आपतन्तीह सती च स्वपतिं यथा ॥

६०

तस्माद्यतिकुलैः सेव्यं मतं लैङ्गिकमार्गिभिः । कृतालौकिककृत्यैश्च वृथा लौकिकवार्तिका ॥

६१

कुतः सत्यं तपस्तप्तं जप्तं दत्तं मतं तथा । वृथाऽऽयतकृताचारा ये न सेवन्ति सात्वतम् ॥

६२

तस्माद्वृन्दावनस्थं च सात्वतां पतिमव्ययम् । गोपतिं गोकुलपतिं गोपीनां पतिमापतेत् ॥

६३

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥

१७

६४

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥

६५

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

६६

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतिर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

ती

६७

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ तृतीयाध्यायः ॥

- ॐ दास्यत्ययं मनुं दिव्यं वादिराज इतीरितम् । दास्यत्ययं मनुं दिव्यं वादिराजयतीरितम् ॥ १
- ॐ श्रीकारद्वयेनापि पूर्वापरसमन्वितम् । नमःशब्दचतुर्थ्यन्तगुरुशब्दैश्च मिश्रितम् ॥ २
- गृहाण त्वं च विप्रेन्द्र सर्वा सिद्धिमवाप्स्यसि । यन्मन्त्रभीरवः सर्वे ग्रहा यान्ति दिशो दश ॥ ३
- सोऽहं महानुभावोऽत्र न ग्रहोऽथ बलिग्रहः । यदुणोच्चारणादेव पापसङ्घातपञ्जरम् ॥ ४
- जहाति मर्त्यः सततं स पापी तु कथं भवेत् । यत्पदस्मरणान्नित्यं नराः सुकृतिनः सदा ॥ ५
- सोऽहं पुण्यतमः शुद्धः सततं नात्र संशयः । यो मां ग्रहं विजानाति तस्य पुण्यं हराम्यहम् ॥ ६
- स याति नरकं घोरं यावद् ब्रह्मा चतुर्मुखः । यो मामेवं विजानाति ऋजुस्थं पुण्यकृन्नरः ॥ ७
- स याति निलयं पुण्यं यद्वत्त्वा न निवर्तते । आत्मस्तोत्रं न कर्तव्यमहङ्कारेण धीमता ॥ ८
- अज्ञानां बोधनार्थाय कर्तव्यं नात्र संशयः । हरिद्रोहगुरुद्रोहसुरद्रोहहरे परे ।
- गिरिगङ्गरकासारे तपः कुर्यां हरेरिति ॥ ९
- गिरिजापतिमाराध्य विरजाकार्यायुतद्युतिम् । सुरजातचरं देवमरिजातहरं परम् ॥ १०
- गुरुजातमतिं लप्स्ये नरजातिं समुत्सृजे । हरिजातगुणान्ध्याये करजाताभयं लभे ॥ ११

तेन च ब्रह्मणा साकं हरिमाराध्य भूरिशः । ताभ्यां महानुभावाभ्यां मुच्येऽहं कर्मबन्धनात् ।।	१२
एतां कृत्वा शिलायां मम कृतिमथ च स्थापयेत्तां च दृष्ट्वा सन्तः सन्तोषभाजः सुमतिदमशमैर्युक्तमात्मानमीशम् । ज्ञात्वा देवेषु मुख्यं शुभगुणसुमुखं नित्यनिर्धूतहेयं मामेवं सद्गुणाढ्यं शुभविततगतिं यान्तु सन्तः सदा ते ।।	१३
पञ्चाशद्योजनानां तु विस्तीर्णं कार्तभास्वरम् । हंसवाहनसंयुक्तं जाम्बूनदमयं शुभम् ।।	१४
हेमराशिप्रतीकाशं हेमाद्रिशिखरोपमम् । नानामणिमयं दिव्यं नानामाल्योपशोभितम् ।।	१५
नानोपहारबलिभिर्जयशब्दपुरस्कृतैः । नानामुनिगणैर्दिव्यैर्नानादेवगणैस्तथा ।।	१६
गन्धर्वैरप्सररोभिश्च सेव्यमानं समन्ततः । गीतवादित्रनृत्तैश्च छत्रचामरपूजितम् ।।	१७
वितानैरर्कवर्णैश्च सेव्यमानं समन्ततः । भक्ताभयकरं दिव्यं भक्तमुक्तिप्रदायकम् ।।	१८
अमृतानां सुपानैश्च सोमपानां तथैव च । सुरभिक्षीरपानैश्च सेवितं नित्यमेव च ।।	१९
विमानं दिव्यमानं च दीप्यमानं सदायनम् । वृन्दावनोपरिगतं पूजयन्तु सदा मम ।।	२०
अहं सदा देवसभासभाजितः सुभास्वरैर्दिव्यविभूषणैर्युतः । अहं समानैः सुरमानिमानितः सुमानयुक्तैः सुमनोभिरञ्जसा ।।	२१
गुरुमखिलगुणज्ञं सद्गुणैकाधिवासं शमदमपरिनिष्ठं सत्त्वनिष्ठं वरिष्ठम् । सकलसुजनशिष्ठं नित्यनिर्धूतकष्टं हयमुखपदनिष्ठं मां भजन्तु प्रपन्नाः ।।	२२

- मच्छिष्यमध्ये मद्भक्तियुक्तो यश्च मदाग्रही । मत्सम्प्रदायसंयुक्तो मन्मन्त्रजपशीलवान् ॥ २३
- मत्कृतिं न शृणोत्यर्थं न जानाति न तुष्यति । न पूजयति मत्पीठं न करोति सदाऽशुचिः ॥ २४
- स च विप्र बहिर्भूतो मद्द्रोहफलभावस्वयम् । पितृभिः सह मञ्जेत नरके न च मामकः ॥ २५
- ततः परं कियञ्जन्मजातः प्रेक्ष्यति मत्कृतिम् । अवशिष्टं तु वक्तव्यं मुक्तिं यास्यामि सद्गतिम् ॥ २६
- नन्दने च वने रम्ये स्यन्दनेऽमन्दनन्दने । इन्द्राण्येन्द्रेण चानन्दी मन्दाकिन्यां रमाम्यहम् ॥ २७
- तथैव नन्दनप्रख्ये मम वृन्दावनेऽनिशम् । रमामि रमया देवैर्हयग्रीवेण चान्विते ॥ २८
- नन्दन स्यन्दनाकारे मम वृन्दावनेऽनिशम् । वन्दनं नन्दनार्था ये कुर्वन्तु गुणनन्दिनः ॥
- तस्माद्वृन्दावनमिदं सर्वाभीष्टप्रदं सताम् ॥ २९
- वृन्दावनाख्यं मम मन्दिरं सदा कन्दाशनानन्दपदं सुधीमताम् ।
- वृन्दारकाणामिव मन्दराद्रिः सन्दर्शनानन्दसुधां प्रदद्यात् ॥ ३०
- वृन्दावनं सदवनं सदनं ममेदमिन्द्रानुजस्य सदनं मदनस्य चेदम् ।
- वृन्दारकेन्द्रभवनं परमस्य चेदं नन्दादिपार्षदगणायनमेव चेदम् ॥ ३१
- मेरौ मारमणं दृष्ट्वा रममाणो रमापतेः । करकञ्जं रमायाश्च शिरसा मानयाम्यहम् ॥ ३२
- उर्वश्याद्यप्सरःस्त्रीणां शर्वस्यार्धाङ्गिसन्निधौ । गर्वस्यार्थं कृतं नृत्तं सन्दृश्याम्यत्र चाद्भुतम् ॥ ३३
- कैलासे पर्वतश्रेष्ठे सविलासेक्षणाः स्त्रियः । पलाशेक्षितचार्वङ्ग्यः कलाशे पीतपौष्पिकाः ॥ ३४
- नर्तनं प्रेरयन्त्यो वैकर्तनद्युतिसन्निभाः । मदनं प्रेक्षकाश्चात्र प्राप्नुवन्वै मया विना ॥ ३५

हरस्य करकञ्जं च हरेश्चक्रधरं करम् । अहं कराभ्यां सङ्गृह्य तयोरन्तरगः सदा ॥	३६
तथैव ब्रह्मणो लोके ब्रह्मानन्दात्मकं हरिम् । हंसवाहनसंवीजञ्चामरं चारुहासिनम् ॥	३७
हयग्रीवं सुराग्रण्यं हारकेयूरधारिणम् । दृष्ट्वा मन्त्रयनानन्दं मग्नश्चानन्दवारिधौ ॥	३८
एवं जनिशतावृत्त्या तद्भक्त्या तत्प्रसादतः । लक्ष्मीकटाक्षतश्चाहं मुच्ये तत्कुक्षिगः क्षणात् ॥	३९
स्वर्गे च स्वर्धुनीं यायां स्वर्गिणां स्वागतेन च ।	
स्वाराज्यपतिना सम्यक्स्वर्चितश्च स्वराडहम् ॥	४०
स्वर्गादूर्ध्वं हरेर्मार्गं गत्वानर्घ्यं सुशीघ्रतः । ब्रह्मणो धाम निःसीमममानवसमन्वितम् ॥	४१
नमामि स्वामिनं मारतातं माकान्तमव्ययम् । वसामि सुचिरं तत्र विरिञ्चेन चिरं रमन् ॥	४२
वैष्णवं धाम निःसीमं ततो यास्याम्यमायया । एतत्ते कथितं विप्र सुप्रसन्नो भवामि ते ॥	४३
पुत्र सुत्रामलोकोऽयं सत्राद्यैः कर्मभिर्भवेत् । वैष्णवं धाम चाव्यक्तं योगिनामपि दुर्लभम् ॥	४४
सुलभं मम तत्सर्वं हरेर्ज्ञानादिसाधनैः ॥	४५
एवं सुमानं सुमनोभिरञ्जसा सञ्जातमग्र्यं सुजनार्यं सर्वम् ।	
कञ्जाक्ष गृह्णामि चिरं तु जीव त्वं जीव लोके कुजनार्तिदः सन् ॥	४६
मम वृन्दावने पुण्ये सुपर्वाणश्च नित्यशः । वसन्ति पुण्यकर्माणो विशेषात्ते च पर्वसु ॥	४७
तस्माद्वृन्दावने पुण्ये पञ्चपर्वसु पूजनम् । दर्शनं सुजनानां तु सर्वाघौघविनाशनम् ॥	४८
एतद्रहस्यं मम पुत्र पश्यंस्त्वं सुप्रसिद्धिं कुरु सत्सु नित्यम् ।	

शृण्वन्तु सर्वे सुजनाश्च मत्कृतिं सर्वेष्टदात्रीं शरणागतानाम् ॥	४९
इदमद्भुतमाख्यानं मम वृन्दावनस्य च । शृण्वतां पठतां वाऽपि सर्वाभीष्टप्रदं सदा ॥	५०
इदं तु संशयवतां न तु शंस कदाचन । विश्वासिनां तु शंस त्वं शेषशायिसदात्मनाम् ॥	५१
इदं समाप्तं मम शोभनं महद्वृन्दावनाख्यानमनुत्तमं नृणाम् ।	
यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ॥	५२
भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतिं ददात्यजस्त्रं सुत सत्यमेव तत् ।	सं
अतः सतां त्वं वद मत्कृतिं सदा शुभाप्तये ते च ममात्र कीर्तये ॥	५३
वेदवेद्य निरवद्य महयावारिधे कदनकोविदवादिभिः ।	
त्रिदशवन्द्यहयशीर्षसद्गानि स्यन्दनेन विहरामि नन्दन ॥	५४
चिरं जीव चिरं जीव सुखी भव सुखी भव । ममाशीर्वचनेनैव हयग्रीवपरो भव ॥	५५
नन्दन स्यन्दनाकारे मम वृन्दावनेऽनिशम् । वन्दनं नन्दनार्था ये कुर्वन्तु गुणनन्दिनः ॥	५६
अलौकिकैरदृश्यार्थैर्लौकिकैः श्लोकभावितैः । अलौकिकानुवाकैश्च लौकिकैर्वाक्यविस्तरैः ॥	५७
लौकिकालौकिकजनसाधारण्येन मत्कृतम् । इदं वृन्दावनाख्यानं श्रुत्वा सर्वेऽपि लौकिकाः ॥	५८
लौकिकालौकिकफलं प्राप्नुवन्ति न संशयः । अप्रयोगेति भासन्ते ते सर्वेऽपि ह्यलौकिकाः ॥	५९
सुप्रयोगेति भासन्ते ते सर्वेऽपि तु लौकिकाः ।	
तस्मान्न कार्या दोषस्य शङ्काशूका सुबुद्धिभिः ॥	६०

विश्वासः सर्वदा कार्यो मत्कृतौ च सुनिश्चयात्। सुरराजप्रसादेनामरराजो भव द्विज।।	६१
वादीभमृगराजोऽहं वादिराजो हरिं भजे। अनेकमूर्तिभिर्युक्तः स्थौल्यसौक्ष्म्यादिभिर्वृतः।	
अणिमाद्यष्टसिद्धोऽहं हयग्रीवस्य चाज्ञया।।	६२
वृन्दावने च मम नन्दनकानने च कैलासमेरुशिखरेषु तथैव नाके।	
सत्याख्यदिव्यभवने च विरिञ्चरम्ये द्वीपे चरामि हरिणा सह दिव्यनाम्नि।।	६३
ब्रह्मेशशक्रसुरकार्यधुरन्धरैश्च देवैः समस्तयतिभिः पतिभिः सुराणाम्।	
दृष्ट्वा रथोत्सववरं सुरवर्यकार्यं स्वर्यामि शश्वदवनात्सुचिराय जीव।।	६४
कर्तुं चाकर्तुमप्येवमन्यथा कर्तुमेव च। समर्थोऽहं न सन्देहश्चेश्वरस्य सदाऽऽज्ञया।।	६५
अहं महानुभावश्च सर्वसम्पद्विधायकः। कालश्चायं कलिरिति ह्युदासीनं कृतं मया।।	६६
परीक्षार्थं तु भक्तानामुक्तं नैतदपेक्षया। अहं मन्ये धनं धान्यं तनुं चापि तृणोपमाम्।।	६७
कनकं शनकैर्हित्वा प्रियते शुनको यथा। जीवश्चायं तु कञ्जाक्षं मञ्जीरमणिमौलिनम्।।	६८
सञ्जानाति न सञ्जीवन्पुञ्जीकृतसुपापधीः। वैराग्याभरणश्चाहं करिसन्त्राणकारिणम्।।	६९
वरुणाद्गोपतित्राणं मरणात्त्या गतोऽरणम्। यमदण्डोपमश्चायं मम दण्डोऽपि पण्डित।।	७०
ब्रह्माण्डारम्भशौण्डोऽयं महोर्दण्डैकमण्डनम्। मम कौपीनमप्येतत्पापिनं पावयत्यहो।।	७१
गोपीनां पतिना दत्तं पीताख्यं पाणिनिर्मितम्।	
माणिक्यानां तु श्रेणीभिः शोणाच्छोणितशोभिनाम्।।	७२

खचितं चार्चितं हंसैर्याचितं याचकैः सदा । यतीनां पतिना दत्तं कृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥	७३
नारदस्याप्यदत्त्वा तु मय्येवानुग्रहार्थिना । सूत्रं कटितटे भाति गात्रमध्ये मम द्विज ॥	७४
कात्र कीर्तिर्यतीनां तु शास्त्रसिद्धविधिं विना । वामनादाप्तवान्कामं कमनीयं कमण्डलुम् ॥	७५
शमनं क्षुत्पिपासे चाप्यमृतोपमवारिणा । कम्बलं रत्नजम्बालं चाम्बरं शाम्बरं तथा ॥	७६
शम्भुना सम्भ्रमादाप्तं कुम्भराक्षसभङ्गिना । पादपीठे हठात्प्राप्ते दिव्यरत्नसुघटिते ॥	७७
त्वष्ट्रा च विट्पुलादेशात्काठिन्यरहिते शुभे । एवं सर्वाणि वस्तूनि वस्त्राद्याभरणानि च ॥	७८
ग्लैवैरप्याप्तवान्काममौदासीन्यविवर्जितैः । मत्कृतौ यस्य विश्वासो नास्ति तस्य यशः श्रियः ॥	७९
आयुष्यं स्रवते भिन्नघटान्तःस्थोदकं यथा । इमं श्लोकं तु विप्रेश सर्वदा सञ्जनेष्विह ॥	८०
वदस्व त्वं मदीयेषु मद्दयाविषयेषु च । विप्रप्राणावधिर्यावत्सत्प्रमाणाविरोधतः ॥	८१
तद्वाण्या च प्रवक्ष्येऽहं मद्वाण्याऽऽविष्टयाऽनया ।	
मत्कार्यं विप्रकार्यं वा न जानासीति बुद्धिमान् ॥	८२
क्रोधोऽपि मम नास्त्येव त्वं चिरं जीव पुत्रक ॥	८३
विप्रार्थमेव सच्छास्त्रं वक्ष्येऽहं शृणु पोतक । श्रुत्वा सर्वं च सद्धर्मं हृदिस्थं कुरु सर्वदा ॥	८४
अयं तु ब्राह्मणः श्रीमान्मामेव शरणं गतः । वृन्दावनकृतेः पूर्वं स्वस्याभीष्टं निवेद्य मे ॥	८५
शरणागतनिर्हरणं मरणं च विदुर्बुधाः । करुणाकर तत्त्राणं करणं सर्वकर्मणाम् ॥	८६
अहं वित्तानि दास्यामि चेति बुद्धिः प्रजायते । कालश्चायं कलिरिति ह्यौदासीन्यं कृतं मया ॥	८७

सुराणां तु मनुष्याणां दर्शनं स्पर्शनं तथा । सम्भाषणं च सद्बुद्धे न वै धर्मोऽत्र जातुचित् ॥ ८८

अद्यापि विप्रवर्येऽस्मिन्वक्ष्ये मम कळेबरम् । पूर्वानुभवसंस्कारकारणाद्विद्धि बुद्धिमन् ॥ ८९

तदेव मत्कळेबरं द्विजस्य यत्कळेबरम् । तदेव मत्कलेरितं द्विजस्य यत्कलेरितम् ॥ ९०

तदेव कल्पनेरितं द्विजस्य कल्पनेरितम् । सुखस्य भोक्ता तद्देहे नासुखस्य कदाचन ॥ ९१

सुखस्य कर्ता तद्देहे नासुखस्य कदाचन । तस्माच्च सुखभोक्तृत्वं सर्वदा मे न चान्यथा ॥ ९२

मार्ताण्डमण्डलाभे द्वे कुण्डले पुण्डरीकिणा । प्राप्तेभशुण्डादण्डेन पण्डितेन विडम्बिना ॥ ९३

शतपत्रोपमं छत्रं रत्नदण्डविचित्रितम् । वृत्रस्य शत्रुणा गोत्रभेत्त्रा चाप्तं शशिप्रभम् ॥ ९४ भेत्त्रा चा

चामरे चामरेशेन रत्नदण्डे शशिप्रभे । सामरे सामरे लोके प्रेषिते मम पार्श्वयोः ॥ ९५

मया पीठं हठादाप्तं तटिन्निभसुपौरुटम् । त्वष्ट्रा सुघटितं रत्नकोटिभिः कठिनेतरम् ॥ ९६

एवं सदा दिव्यमहाविभूतिभिः संसेव्यमानस्त्रिदशैर्ममानुगैः ।

विरिञ्चलोके सुचिरं रमन्मुदा रमामि लोकेऽपि रमापतेः प्रिये ॥ ९७

नन्दनं ते शतानन्दं मुकुन्दावसितं वदन् । नन्दगोपसुतामन्दानन्दात्मन्याहि नन्दनम् ॥ ९८

ध्रुवं वातेन सन्त्यक्तं पीतं तच्च घटामृतम् । नारदाच्छारदामूर्तिं पाहि तं मत्सुतं तथा ॥ ९९

मुकुन्दकुन्दकुङ्कुमदन्तपङ्क्तिविराजित । नन्दगोपसुतामन्दानन्दात्मन्याहि नन्दनम् ॥ १००

यत्प्रेरणां विना सोऽयं ब्राह्मणः पुण्यकीर्तन ।

एडुं वा वक्ष्यति श्लोकं तर्हीदं तत्कृतं भवेत् ॥

एकं

परीक्षां कुरु तच्छक्तिं वाग्भूतिविषयां सुत ।

स्वाप्नं श्लोकं विना चैकं श्लोकं वक्ष्यति वा न वा ॥

१०२

मकुटं रत्नसत्कूटं हाटकाद्रिरिति स्फुटम् । भाति पौरटभूयिष्ठं कोटिसूर्यसुपाटवम् ॥

१०३

सुवर्णपूर्णो मम कर्णभूषणो गणैर्मणीनां तु झणज्झणद्ध्वनिः ।

गळस्थहारावळिभिः सुमेळने त्वासीत्तथा चाळकसंस्थमौलिना ॥

१०४

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥

१०५

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥

१०६

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

१०७

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतिर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

१०८

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे तृतीयाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

१ :

।।अथ चतुर्थाध्यायः।।

- ॐ वादिराजाख्य सन्मन्त्रं सदा भज मदाद्विना । कदापि तव दासत्वे संशयो न वदादरात् ।। १
- नूपुरे तु परिप्राप्ते श्रीपरीते च रूपिते । कापरीक्षा परेशेन चापरैर्या निरूपिता ।। २
- अङ्गदे भङ्गदेऽरीणां सङ्गदे सर्वदा हरेः । अङ्गदेशे विराजेते तुङ्गहेम ममाङ्गज ।। ३
- मम केयूरमप्येतद्वायुरूपं शिवायुतम् । मयूररवतो नित्यं वायुत्वं तस्य वक्तव्यहो ।। ४
- मुद्राङ्गुलीयकं रुद्रात्कद्रवाः पुत्रेण चादृतम् । अद्राक्षं द्रागभद्राणि द्रावयेद्राज्यदं द्रुतम् ।। ५
- हस्ताङ्गुलीयकं शस्तं समस्तै रत्ननिर्मितम् । प्रहस्तादपि तं रामः स्वहस्ताच्च ददौ मुदा ।। ६
- वरुणो दत्तवान्कामं मरणाद्रहितस्य मे । करणं सर्वरत्नानां किरणाद्रञ्जनं दिशः ।। ७
- जनैरवेद्यविभवं स्फुटीकर्तुं द्विजस्य मे । कुरु मद्वचनात्तोषं तत्तोषेऽहं सुतोषितः ।। ८
- कटकं हाटकमयं मम सद्रत्नकोटिकम् । काठकं पाठकैराप्तं हाटकाद्रौ रविप्रभम् ।। ९
- गळे हारावलिर्भाति ताराणां तु कळेव मे । मिळिता चेन्द्रनीलैश्च पुळकाङ्कं करोत्यहो ।। १०
- एवं सदाऽसंख्यसुखैश्च संयुतो मखैर्दुरापैः खगमुख्यदैवतैः ।
- दुःखैरसम्भिन्नतरैश्च शश्वत्प्रमोदते देववरो मयि प्रभुः ।। ११
- काञ्चनीयाञ्चनीयां तु काञ्चनीयान्मयाञ्चनात् ।
- मां विना तां विना नाकी नाकित्वं नैति नान्यथा ।। १२

चामीकरमये मेरौ स्वामी करतलेन मे । कामे रतमुनीन्हित्वा मामेवाग्रे परामृशत् ॥	१३
मैरौ नारायणो यस्य कारुण्यं मे परायणम् । रमाया मां करे प्रादात्कुमारोऽयमिति ब्रुवन् ॥	१४
मर्त्यलोकं तु हित्वाहं सत्यलोकमितोऽगमम् । श्रुत्यभावं कर्तुकामो दैत्यः कश्चिद्धतो मया ॥	१५
नाकेऽपि सर्वलोकेशाः पाकशासनपूर्वकाः । पिनाकी च मया साकं शोकहीनं चतुर्मुखम् ॥	१६
गत्वा दत्त्वा करं तस्य स्तुत्वा श्रुत्वा सुधामयीम् । वाचं शोचन्तमात्मानं पाप्मानं च जहू रहः ॥	१७
नरैश्च दत्ताचार्यत्वेऽप्यनेकापि सुमान्यता । भवतीह न सन्देहस्तच्छिष्यैः सर्वथा सुत ॥	१८
लोकैकगुरुणा दत्ताचार्यत्वे तु न कश्चन । मानो न जातो विप्रस्य चातो हास्यतरं तु किम् ॥	१९
एवं हास्यास्पदं चैतन्न कुरुष्व मम प्रभो । विप्रान्तर्यामिणः पूर्णपुण्यस्य तु गुणार्णव ॥	२०
त्वया कृते तु सन्माने सर्वे कुर्वन्ति मानवाः । मानं मौनवतां श्रेष्ठ कुरु मच्छासनं मुने ॥	२१
लोकानां गुरुणोक्तं तु श्लोकानां तु चतुष्टयम् । काकानामिव वाक्यानि शोकानां हरणे न भूत् ॥	२२
हे पुत्र दिव्यकटिसूत्र शुभाक्षसूत्र सच्छास्त्रवृत्तिभिरहो प्रतिभासि मे त्वम् । मद्वत्तमन्त्रजपतः सुकृतैकपात्र वृत्रस्य शत्रुपदवीं जितवानितीव ॥	२३
अग्न्यासने सुनिहितं मम पादपीठं सम्यक्प्रपूज्य विधिवत्परमप्रकाशम् । तस्याग्रतः परमदर्शनगुह्यसारं व्याख्येयमेवमनिशं प्रदिशामि तेऽद्य ॥	२४

आयुर्वर्चः श्रियं क्षेमं विद्यां च तव सर्वथा । दशग्रीवशिरोहर्ता मणिग्रीवाभयप्रदः ॥	२५
हयग्रीवो मम ग्रीवाभरणानि ददौ मुदा । सोदापुरेऽपि हि सदा मुदा मम गदाधरः ॥	२६
पादाङ्गुलीयकं प्रादाद्वादात्रिजितवादिनः । एवमाभरणानां तु कारणानि शरीरिणाम् ॥	२७
श्रुत्वा मच्छरणानां तु श्रोतृणां सुखदानि च । एवमाभरणान्याशाः किरणाद्रञ्जनानि मे ॥	२८
श्रवणात्सर्वपुण्यानि प्रापयन्ति मनीषिणाम् । इन्द्रो ममेन्द्रनीलाढ्यं सान्द्रनीलाम्बुदप्रभम् ॥	२९
उपेन्द्रेरितहस्तीन्द्रं चतुर्दन्तं ददौ मुदा । तथैव शुभ्राभ्रप्रभायुक्तमेकं प्रबर्हकम् ॥	३०
प्रददौ मत्प्रियं विप्र प्रयुतौजसमप्यहो । उभौ तौ दन्तिनौ पुत्र गच्छन्तौ तौ ममाग्रतः ॥	३१
वायुवेगमनोवेगवन्तौ कान्तौ महोन्नतौ । अहं तु धृत्वा द्वे रूपे तावारुहमहो मुने ॥	३२
चरामि सर्वलोकेशान्करोमि मम पूजकान् । तल्लोकपतिभिः साकं सल्लापैः सहितोऽगमम् ॥	३३
तेषां सन्दर्शयाम्यद्य मद्दृन्दावनवैभवम् । वाजिनं भ्राजमानं वै देवराजश्च मे द्विज ॥	३४
समाजे निर्जराणां तु सौजन्याद्वै ददौ मुदा । तमश्वं निस्वमप्यश्वं शश्वद्वायुमनोजवम् ॥	३५
सुस्वरं भास्वरं पार्श्वे कार्तस्वरविभूषितम् । अहमारुहमाहार्यनीहारमिव लाघवात् ॥	३६
मनोजवेन शर्वादीन्सर्वान्वै देवतागणान् ।	
गत्वा श्रुत्वाऽऽगमं भूमिं तैः साकं नाकिभिः सुत ॥	३७
तेषां सन्दर्शयाम्यद्य मद्दृन्दावनवैभवम् । एवं विमानं सन्मानं कृत्वा मे दानवान्तकः ॥	३८
भानुतेजोनिभं प्रादात्कीनाशेन सुमानितम् । किम्वन्तकासीति वाक्यान्न ह्यन्तकभयं च मे ॥	३९

इति बुद्ध्या मया चोक्तं कीनाशेन सुमानितम् । अहं देदीप्यमाने च विमाने मानवोत्तम ॥	४०
मानितः सुमनोभिश्च कनकाम्बरभूषणैः । तद्गतानां तु देवानां मद्वैकमनोयुजाम् ॥	४१
तेषां सन्दर्शयाम्यद्य मद्वन्दावनवैभवम् । नानावाहनसंस्थोऽहं नानामानैः सुमानितः ॥	४२
नानामणिगणैर्नित्यं नानामुनिगणैस्तथा । गन्धर्वैरप्सरोगणैश्च किन्नरोगराक्षसैः ॥	४३
सिद्धैः साध्यैर्मरुद्भिश्च बद्धस्त्रैः सुबुद्धिभिः । किमत्र बहुनोक्तेन मद्वैभवसमो न हि ॥	४४
एवं महावैभवमेव भोक्ष्ये सभासभास्वप्रतिममृभूणाम् ।	
महानुभावस्य मधुद्विषः सदा भक्तस्य किं चित्रममुत्र वैभवे ॥	४५
एतत्ते लेशतश्चोक्तं मम वैभवराशितः । साकल्याद्वक्तुमेवं ते नालं वर्षशतैरपि ॥	४६
य एतद्वै शृणोत्यद्धा श्रद्धायुक्तो बुधाग्रगः । मद्धामपद्धतिं याति बद्धभावो मधुद्विषि ॥	४७
ब्रह्मणो दक्षिणांसं तु वायोर्वामांसमेव च । गृह्य सव्येतराभ्यां मे पाणिभ्यां संस्थितोऽभवम् ॥	४८
ब्रह्मणो दक्षिणे कर्णे वायोः कर्णे तु वामके । संविदं तु करोम्यद्य विष्णोस्तत्त्वस्य निर्णये ॥	४९
रमापतेः करं गृह्य सञ्जरामि रमामि च । श्वेतद्वीपे बुधालापे सदा पापहरे परे ॥	५०
श्वेतद्वीपेऽर्णवानूपे समीपे श्रीपतेरभूत् । सुधारूपे करारोपे शरीरे पुळकाञ्जनम् ॥	५१
अतो मया च पूर्वद्युनोक्तं स्वप्ने तव द्विज । मत्पुत्रचरणाम्भोजं भज मुक्तिर्भविष्यति ॥	५२
मद्वन्दावनमध्यस्थं तद्वन्दावनचारिणः । यद्गोपालेति नामास्य तद्गोपालाः समाययुः ॥	५३
मद्वन्दावनमध्यस्थं सद्वन्दावनचारिणः । यद्वन्दावनता ह्यस्य तद्वन्दाश्च समाययुः ॥	५४

इदं वृन्दावनाख्यानं सदानन्दादिसाधनम् । द्विधा व्याख्यानवक्तृत्वान्मदानन्दपरो भव ॥	५५
मन्नन्दन ममानन्दप्रद सद्बन्धनादिना । विलसद्बदनाम्भोज द्विजानन्दप्रदो भव ॥	५६
अहं तु गत्वा चाऽयास्ये चिरं जीव सुखी भव ।	
अहं गत्वा बदर्यां तु कदर्याणां भयङ्करः ॥	५७
सोदर्यादादृतो नित्यं गिरिदर्यां वसाम्यहम् । तत्रापि दृष्ट्वा श्रीवासं व्यासं भासन्तमावसम् ॥	५८
पृच्छामि तच्छासनानि स्वच्छान्यादृच्छकानि च ।	
तत्रानन्दादिमात्रेण मा त्रासः संसृतेस्त्वया ॥	५९
कर्तव्यः सततं विष्णुः स्मर्तव्यः सृतिनाशनः ।	
इति सम्बोधितो नित्यं संसाराम्भोधिभीतितः ॥	६०
पादमूलमुपासेऽहं पापहारिकृपायुजः । इति जानन्ति मां नित्यं ये नराः पापशीलिनः ॥	६१
तेषां पापानि हर्ताहं हयग्रीवस्य चाज्ञया । शिष्याणामयुते तस्मिन्पुष्पाणां कृतमालिकाम् ॥	६२
पुष्परोगप्रभां दिव्यां तुष्यन्मह्यं ददौ मुदा । 'भारतार्थं समाख्याय मारुतेरितबुद्धिना ॥	६३
कीर्तिमावृत्य लोकेऽस्मिन्मूर्तिं प्रार्थ्यामुदाददीः ।	
युक्त्याख्यमल्लिकाभिश्च भक्त्या मत्पादमर्चयन् ॥	६४
कृत्याऽनया सुतुष्टोऽहं मत्या मालां ददामि ते । क्षुत्क्षामतृट्परीहर्त्री दात्री मुक्तेश्च पद्धतिम् ॥	६५
कृत्या मया तु दत्तेयं त्रायतां त्वां तदैव तु । इति मामुक्तवान्व्यासो दासं भासुरविग्रहः ॥	६६

मन्दहासान्वितो नित्यं कन्दाशनरतं मुनिम् । सुखोपविष्टः संहृष्टः सुदृष्टिर्विष्टरश्रवाः ॥	६७
दृष्टवांस्तपसा युक्तं पुष्टाङ्गं मां धियोत्कटम् । पस्पर्श पाणिना मेऽङ्गं प्राणनाथप्रियो ह्यसौ ॥	६८
द्वैपायनो महायोगी वैशम्पायनमानितः । यादृक्पारत्रिकं विप्राद्वैभवं भुवि कीर्तितम् ॥	६९
तादृक्सार्वत्रिकं नैव तपसश्चापि दुश्चरात् । नरनारायणो देवो वरनारीपरायणः ॥	७०
हरे रामायणं सार्थं स्वराट् पारायणं व्यधात् । कदलीवनमध्यस्थं द्विदलीकृतराक्षसम् ॥	७१
सदलीकृतपादाब्जं मदलीकं विना भजे । इतीयं बादरी वृत्तिर्मधुरालापचित्रिता ॥	७२
धरित्री पापहानिं च दात्री सत्यं मयोदितम् । 'भारतं भारतीभर्ता कीर्तयन्सेवते हरिम् ॥	७३
मारुतो मारुतस्त्वं हि नित्यं कीर्तय भारतम् । समीरणो जगत्प्राणः कारणात्कुरुनन्दनः ॥	७४
भूत्वा रणमणिं कृत्वा हत्वा सर्वगुणाधमान् । कृष्णानन्दस्य पात्राणि पूरयामास वीर्यवान् ॥	७५
भीमो मागधभीमस्य मारो धीरपराक्रमः । रोदयामास देवारीन्बादरायणसादरः ॥	७६
बभूव प्रभया युक्तः स्वभयादभयं न भूत् । सभास्वशुभभावानां भारती भावक्षोभिनाम् ॥	७७
कुत्सितं कीचकं छित्वा पाचको याचको यथा ।	
शोचकः सर्वदैत्यानां मोचको व्यसनात्सतः' ॥	७८
इति मामुक्तवान्व्यासो दासं भसुरविग्रहः । मन्दहासान्वितो नित्यं वृन्दे हासं समर्पयन् ॥	७९
इतीमां बादरीवृत्तिमादराद्यस्तु वक्ष्यति । बादरायणसम्प्रीतिं सादरं याति निश्चयात् ॥	८०
पूर्णप्रज्ञस्तु मां दृष्ट्वा पूर्णसन्तोषसम्भृतः । पूर्णानन्दश्च व्यासोऽपि पूर्णानन्दास्ततोऽपरे ॥	८१

मानवस्वामिनो वार्तां कामिनां स निवेद्य मे । मामेव पुनरागन्ता ब्राह्मणः शृणु मामकः ॥	८२
राजभृत्यो यथा वार्तां सर्वेषां स निवेद्य च । पुना राजानमेवैति मनांस्यस्य प्रहर्षयन् ॥	८३
शुभस्य वार्तामाहर्तुः सर्वे कुर्वन्ति मान्यताम् । तथा मद्वैभवाहर्तुः सर्वे कुर्वन्तु मान्यताम् ॥	८४
मद्वार्तं मद्गतप्राणं ब्राह्मणं प्रापणं गुणान् । येऽवजानन्ति नाकीन्द्रभृत्यं मद्द्रोहिणश्च ते ॥	८५
मद्द्रोहान्नरकानेव परकायप्रवेशिनः । भूत्वा भविष्यन्ति भूमौ भूतप्रेतपिशाचकाः ॥	८६
तस्मात्कुर्वन्तु सन्मानं ब्राह्मणाय तु मानवाः । तन्मानोऽपि ममैवेह तदन्तर्यामिणो मुने ॥	८७
ब्राह्मणस्य मुखेनैव चेदमुक्तमिति प्रभो । मा कुरु त्वमविश्वासं विश्वासं कुरु सर्वथा ॥	८८
‘तव वैभवविख्यात्यै भुवि को वर्तते युवन् । वद तं वदतां श्रेष्ठ त्वव तं त्ववतां वर ॥	८९
शिबिकामधिरोप्यार्तं शुभवार्तां च वाचकम् । अभयं तस्य दत्त्वा त्वमभरस्त्वं द्विजोत्तम’ ॥	९०
इति मामुक्तवान्व्यासो दासं भसुरविग्रहः । मन्दहासान्वितो नित्यं वृन्दे हासं समर्पयन् ॥	९१
क्षस्माद्द्विजस्य सन्मानं सुजनोत्तम तं कुरु ॥ त	९२
एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।	
श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ १०	९३
इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥	९४
इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥	९५
यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।	

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतिर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

ती

९६

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे चतुर्थाध्यायः ।

॥ श्रीः ॥

। :

तिस्रो वाचः ऋग्यजुस्सामत्तिका विद्याः प्रतिपाद्यत्वेनास्यास्तीति स त्रिवाक्
तेन त्रिवाचा ।

(२)

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ✓

९६

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे चतुर्थाध्यायः ।

॥ श्रीः ॥

॥ अथ पञ्चमाध्यायः ॥

- ॐ अस्यां मम कृतौ यस्य विश्वासो नास्ति दुर्मतेः ।
तस्मिन्नाशास्यता न स्याद्वासस्यैवाज्ञया हरेः ॥ १
- सर्वैर्गिरीन्द्रसदनैर्मदनोऽपि दारैर्दूरीकृतश्च बदरीपुरवासिभिस्तैः ।
यस्याश्रयात्सकलदैवतदैवतेशं व्यासं सुशान्तमनिशं मनसा स्मरामि ॥ ✓ २
- लक्ष्मीपते सूक्ष्ममते मत्कथामृतवारिणा । सतामाध्यात्मिकाद्यग्निं शमय त्वं सुखी भव ॥ ३
- त्रिवाचापि मया चोक्तं तव बुद्धिर्यथा तथा । कुरु विप्रस्य वचनं न मृषेति विचिन्तय ॥ ✓ ४
- मन्महामहिमां वक्तुं मानवानां न शक्यते । मापतेर्भक्तमाहात्म्यं कामतेः शक्यते नु किम् ॥ ५
- यादृग्वैभवभोगस्य स्थानं भुवि दिवि स्थितम् । तादृग्वैभवरूपेण तत्तल्लोके वसाम्यहम् ॥ ✓ ६
- बहुरूपाणि धृत्वाहं सहभोगं तु दैवतैः । इह भुक्त्वा दिविस्थोऽपि सह मुच्ये विरिञ्चिना ॥ ७
- इति मद्वैभवाहर्तुर्भुवि प्राप्यस्य मद्गतिम् । यां गतिं प्राप्य मोदन्ते तामप्यस्य ददाम्यहम् ॥ ✓ ८
- इति मद्वैभवगतिं श्रुत्वा मद्भक्तिसंयुताः । मत्पादाब्जगतिं यान्ति मदयाविषयाश्च ते ॥ ९
- प्राप्यस्य = प्रकर्षण अप्यशब्दवाच्यस्य मम गतिं शरणमियन्वयो वा ।

एवं श्रुत्वा विप्रवर्यात्सुगूढमाश्चर्यभूतं मम वैभवं तु ।

पुत्र चैतत्सुप्रसिद्धं कुरु त्वं मित्रो यथैवान्धकारस्थमर्थम् ॥

१०

उक्तानि सर्वकर्माणि मम वैभवपर्वणि । सर्वे वदन्तु भद्राणि सदा पर्वणि पर्वणि ॥

११

तेषामिष्टानि पुष्टानि भविष्यन्ति न संशयः । तेषां कष्टानि नष्टानि भविष्यन्ति न संशयः ॥

१२

सत्यं सत्यं पुनः सत्यं चोद्धृत्य भुजमुच्यते । विप्रेणोक्तं च यत्सर्वं तत्सर्वं च मयोदितम् ॥

१३

हयग्रीवं महोग्रावं संसारग्राहनिग्रहम् । मणिभास्वच्छुभग्रीवं शृणु वन्दे कृताञ्जलिः ॥

१४

इतः परं न वक्ष्येऽहं परस्याक्षेपकारणम् । कुतः शरः प्रयोक्तव्योऽसुरस्यायोग्यबुद्धिनः ॥

१५

तस्माद्वृन्दावनाख्यानं मन्दानां शङ्कितुं मुने । कन्दाशनेन्द्ररचितं तं दोषं न ददाति च ॥

१६

मन्मनस्सन्निकर्षेण त्वन्मनः स्मृतिकारणम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

१७

मन्नेत्रसन्निकर्षेण नयनं ते सुदर्शनम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

१८

मत्कर्णसन्निकर्षेण त्वत्कर्णं शृणुतेऽनिशम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

१९

मज्जिह्वायुक्तत्वज्जिह्वाऽप्यंहोमुग्वचनं भवेत् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

२०

मद्घ्राणसन्निकर्षेण त्वद्घ्राणं जिघ्रतेऽनिशम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

२१

मद्धस्तसन्निकर्षेण त्वद्धस्तः कुरुते कृतिम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

२२

मत्पादसन्निकर्षेण त्वत्पादं चलते पदम् । दिने दिनेऽभिजानीहि कानीह सुकृतानि ते ॥

२३

सर्वाणि करणानीति युक्तमत्करणानि ते । कर्माणि पुण्यरूपाणि कुर्वन्ति मम सन्निधेः ॥

२४

ॐ "सन्निधेः = सान्निध्येन सन्निधौ" इत्यर्थे वा ।

तस्माद्वृन्दावनाख्यानं मुकुन्दानन्दकारणम् । मन्दानां बोधनार्थाय कन्दाशनकृतं त्वभूत् ॥ ✓ २५

एवं निशम्य मम भृत्यमुखाच्च सर्वं वृन्दावनस्य विभवं सुजनाश्च सर्वे ।

श्रद्धालवो विततभक्तियुता भजन्तु सर्वेष्टदं सकलपापविनाशनं तत् ॥ ✓ २६

मत्पादस्मरणेनैव जनानामणिमादिता । प्राणनाथपदं हित्वा कोणपं भजते नु किम् ॥ ॐ २७

शिलास्थां कुरु पुत्रेश बलात्कारेण मत्कृतिम् ।

स्थलान्तरगतां विद्धि स्वलाभार्थं च नाकिना ॥ ✓ २८

देवैरप्यर्थिता स्वार्थमार्तिनाशाय पार्थिवैः । प्रार्थ्येति किमु वक्तव्यं सार्थीकुरुत मत्कृतिम् ॥ २९

चरमाज्ञां ममैवेयं परमार्थेति विद्धि ताम् । कुरु मा चान्यथाबुद्धिं परमा नीतिरीर्यते ॥ ✓ ३०

अहं रमामि रामेण रमारमणरूपिणा । अहं पुष्णामि कृष्णेन भाषितं विष्णुरूपिणा ॥ ३१

अहं पृच्छामि मत्स्येन सच्छास्त्राणि प्रसङ्गतः । गच्छामि कच्छपेनैव स्वच्छरूपेण स्वेच्छया ॥ ✓ ३२

वराहेण करारोहे नमितोऽहं च राहुणा । नृसिंहेन कृतस्त्रेहे सैहिकेयेन पूजितः ॥ ✓ ३३

वामनेन च सन्माने कामेनापि सुमानितः । भार्गवेणैव चानर्घ्ये माने सति च स्वर्गिणा ॥ ३४

गर्गादिमुनिभिः सार्धं श्रद्धयाऽऽराधितो ह्यहम् । बुद्धः प्रबुद्धः सिद्धेशोऽबद्धबुद्धिप्रबोधकः ॥ ३५

बौद्धराद्धान्तसिद्धान्तं देवानां बोधयत्यलम् । स देवो वरदो मह्यं कदाचन समागतः ॥ ॐ ३६

इति मामुक्तवान्सूक्तं स्वपादे चावदत्यजत् । कल्की सङ्कल्पसंसिद्धो म्लेच्छमूलकुलान्तकः ॥ ३७

अनल्पमपि चालस्यं चालयामास लीलया । एवं दशावतारेषु दुर्दशारहितेषु च ॥ ✓ ३८

ॐ कदाचन कदा, "चन" इत्यत्र (संज्ञा) अन्वयः सार्धं समागतः । त्वमप्यत्र कदा समागतः ।

- सदा सुशरणं प्राप्य तद्वासत्वमवाप्तवान् । पूर्वं मयोक्तश्लोकेषु सांशायिकमतिं त्यज ॥ ३९
- त्वत्कर्णाभरणमुद्दिश्य मणिव्यत्ययतः कृतम् । अहं ब्राह्मण ते वामकर्णे संस्थितसन्मणिम् ॥ ४०
- पाणिना दक्षिणे कर्णे न्यस्य तद्गतकामणिम् । वामकर्णे पुनर्न्यस्य मम पुण्यवचांस्यहो ॥ ४१
- अथोपदिष्टवानस्मि स्पष्टं मद्धस्तकर्म ते । कर्णे ते दक्षिणे विद्वन्पश्य हस्तेन संस्पृशन् ॥ ४२
- इतीदं विद्धि सद्बुद्धे वृद्ध मद्धस्तकर्म च । शुद्धभावेन मामद्धा भज क्रोधमिमं त्यज ॥ ४३
- अन्वारुहमहो स्वर्गं सह देवैर्वसाम्यहम् । इदमाश्चर्यवृत्तं मे श्रुत्वा सर्वेऽपि गर्विताः ॥ ४४
- चर्चितं मे मया सर्वं गर्वं त्यजत शीघ्रतः । कर्तुं चाकर्तुमप्येवमन्यथाकर्तुमेव च ॥ ४५
- समर्थोऽहं न सन्देहश्चेश्वरस्य सदाऽऽज्ञया । इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ॥ ४६
- मार्ताण्डरथमारुह्य स्वाण्डार्तेन सुमानितः । शरकाण्डजमातृणां करकाण्डेन पूजितः ॥ ४७
- भानुमण्डलगं विष्णुं को नु ब्रह्माण्डसंस्थितः ।
- दोर्दण्डादर्चयन्साक्षान्मां विनाण्डस्य शक्तिमान् ॥ ४८
- सूर्यस्य रथमाश्रित्य वीर्यस्य परमात्मनः । आर्यस्यापि ममास्यान्तं कार्यस्यान्तं गतं मया ॥ ४९
- एवं सुष्ठु रथे तिष्ठन्पृष्ठतः परमात्मनः । काष्ठान्तं यामि कामेन स्पष्टं पश्यंश्च सञ्जनान् ॥ ५०
- शिंशुमारं समासाद्य कंशमारेण चादृतः । संसरामि पुनर्नाहं कं सरामीति याचये ॥ ५१
- स देवो वरदो मह्यं करदाय महाप्रभुः । स्मरदाश्रितदुष्कर्म विददार हरिः स्वयम् ॥ ५२
- तत्पुच्छान्तं न पश्यामि स्वर्गमूर्तेर्महात्मनः । पृच्छामि स्वच्छतत्त्वानि तत्पुच्छगततेजसाम् ॥ ५३

ॐ सांशायिकमतिम् इत्यलौकिकः प्रयोगः सांशायिकमतिम् इत्यर्थः ।

- स चोपदिष्टवान्स्पष्टं ज्योतिर्मण्डलमण्डनम् । ध्रुवादिसर्वलोकानां पालकत्वं स्ववैभवम् ॥ ५४
- एवं क्रमेण सर्वाणि ज्योतींषि गतवानहम् । तेजसा सर्वचक्षूंषि विमुष्णान्विष्ण्वनुज्ञया ॥ ५५
- तिष्ठन्सूर्याभिमुख्येन कष्टं कुर्वन्नधः सदा । स्पष्टं तप्ये महात्मानं दृष्ट्या चेक्षंस्तमीश्वरम् ॥ ५६
- रथे तिष्ठन्पृथुग्रीवं वृथाग्रहसुनिग्रहम् । ध्याये मायां विना कायं पातयित्वा च दण्डवत् ॥ ५७
- श्रेयो यास्ये त्वया वार्यं मयोक्तं सत्यतः कुरु । इति सम्प्रार्थयन्नित्यं श्रुत्यन्तेषु विचारयन् ॥ ५८
- कृत्यं सर्वं तु हित्वाहं स्तुतेः कृत्यं करोमि ते । प्रभुस्तदा प्रसन्नात्मा प्रवणं मां प्रकृष्टधीः ॥ ५९
- प्रावोचत्सुप्रसन्नोऽस्मि प्रकृत्या मोचये प्रिय । इति मामुक्तवान्सक्तं स्वपादे चापदात्यजत् ॥ ६०
- पस्पर्श गात्रं नेत्रान्तैर्दृष्टवान्स्तोत्रमात्रतः । कात्र कीर्तिः कृपापात्रतया हीनस्य पुत्रक ॥ ६१
- त्वमप्येवं प्रसन्नास्यं प्रसन्नीकुरु तं हरिम् । गुरुं मां माऽवमंस्थास्त्वं कुरु कार्यं मयेरितम् ॥ ६२
- आलस्यं न कुरु त्वं हि पालयिष्येऽहमञ्जसा । कालक्षेपो न कर्तव्यः स्वालयं ते भविष्यति ॥ ६३
- क्लीबोक्त्या स्वालयं चेति तवालस्याद्धविष्यति । पालयामि बलादेव कालयाम्यपमृत्युताम् ॥ ६४
- तस्मान्मा भीः कुमाराभ ह्यशुभाञ्च शुभात्मक । सभासु भास्वरं वाक्यं भावगर्भं तु बोधय ॥ ६५
- बुद्धिमान्भव सिद्धेश श्रद्धां कुरु बुधे मयि । विप्रस्य तनुरेवेयं मत्तनुर्नात्र संशयः ॥ ६६
- अत एव स्वतो विप्रः स्वकृत्या वक्ति मत्कृतिम् ।
- सुकृतिं चास्य विप्रस्य स्वकृत्या साधयाम्यहम् ॥ ६७
- तस्माद्विप्राय दातव्यं क्षुधितायान्नमुत्तमम् । सकुटुम्बाय दारिद्र्यात्क्रुद्धाय शुद्धाय च ॥ ६८

ॐ आपत् आप्त्यजत् इति छेदः । आपदात्यजत् इति वा । कलिप्रभावं त्याज्याभासेति वार्थः ।

- ॐ अन्नकामाय चरते कृशायेति श्रुतौ सुत । पश्यान्नदानमाहात्म्यं मानसिद्धमनन्तकम् ॥ ६९
- श्रुत्यर्थं जानतः पुत्र कुतो वक्ष्ये निरन्तरम् । मानतः प्राप्तधर्मं तं मा त्यज त्वं सुतोत्तम ॥ ७०
- अहं नमामि कामेन मानवायान्नदाय च । दानवा अपि यास्यन्ते चान्नदानात्सुसद्गतिम् ॥ ७१
- अन्नस्य नाम्ना चानन्तोऽप्यतियत्नं करोति च । जीवानां जनने को नु मानसिद्धं परित्यजेत् ॥ ७२
- अन्नाद्भूतानि जायन्ते जाताश्चान्नेन वर्धन्ते । अद्यतेऽति च भूतानि तस्मादन्नं तदुच्यते ॥ ७३
- एवमन्नं निमित्तं च कृत्वा तत्तत्करोति च । अन्नतोऽपि तथान्नेन माहात्म्यं स्वस्य याति च ॥ ७४
- अतोऽन्नस्याविनाभावाज्जीवानां जीवमानता । अन्नानि चैव जीवानां कानने वासिनामपि ॥ ७५
- जीवमानप्रदान्येव किमु ग्रामनिवासिनाम् । अतोऽन्नसदृशो मानो जीवानां नैव विद्यते ॥ ७६
- मयोक्तमन्नतत्त्वं च शृणुते योऽनिशं सुत । अन्नं च लभते पूर्णमनन्तं चापि पश्यति ॥ ७७
- इदं कथं संघटतेऽनुपपत्तिरथात्र तु । इति मा वित्त जीव त्वं कथनं वापि मानव ॥ ७८
- यद्येवं वदसे विद्वन्मद्वन्दनविधिं कुरु । क्रुद्धश्चेच्छिन्धि क्रोधं त्वं भिन्धि दुर्बुद्धिपद्धतिम् ॥ ७९
- नो चेद्गच्छस्व दूरं तु दारं प्रति सदा कुरु । द्वारं राज्ञां पुनर्गच्छ धीरवादमपाकुरु ॥ ८०
- अथापि ते प्रवक्ष्यामि कथाक्रमविधिं बुध । सुक्षीणस्त्वं वृथाऽऽक्षेपो भिक्षामात्रं ददस्व मे ॥ ८१
- विप्रान्तर्यामिणः पूर्णपुण्यस्य तु गुणार्णव । अहं विप्रमुखेनैव चान्नं भोक्ष्यामि नान्यथा ॥ ८२
- अनेकवैभवं चापि मन्नन्दनमुखेन तु । विना नान्यत्र भोक्ष्यामि चान्नमात्रं तु तन्मुखे ॥ ८३

Add
1

तं

८०

८१

८२

८३

८४

८५

८६

८७

८८

८९

९०

९१

९२

९३

९४

९५

९६

९७

९८

९९

१००

१०१

१०२

१०३

१०४

१०५

१०६

१०७

१०८

१०९

११०

१११

११२

११३

११४

११५

११६

११७

११८

११९

१२०

१२१

१२२

१२३

१२४

१२५

१२६

१२७

१२८

१२९

१३०

१३१

१३२

१३३

१३४

१३५

१३६

१३७

१३८

१३९

१४०

१४१

१४२

१४३

१४४

१४५

१४६

१४७

१४८

१४९

१५०

१५१

१५२

१५३

१५४

१५५

१५६

१५७

१५८

१५९

१६०

१६१

१६२

१६३

१६४

१६५

१६६

१६७

१६८

१६९

१७०

१७१

१७२

१७३

१७४

१७५

१७६

१७७

१७८

१७९

१८०

१८१

१८२

१८३

१८४

१८५

१८६

१८७

१८८

१८९

१९०

१९१

१९२

१९३

१९४

१९५

१९६

१९७

१९८

१९९

२००

२०१

२०२

२०३

२०४

२०५

२०६

२०७

२०८

२०९

२१०

२११

२१२

२१३

२१४

२१५

२१६

२१७

२१८

२१९

२२०

२२१

२२२

२२३

२२४

२२५

२२६

२२७

२२८

२२९

२३०

२३१

२३२

२३३

२३४

२३५

२३६

२३७

२३८

२३९

२४०

२४१

२४२

२४३

२४४

२४५

२४६

२४७

२४८

२४९

२५०

२५१

२५२

२५३

२५४

२५५

२५६

२५७

२५८

२५९

२६०

२६१

२६२

२६३

२६४

२६५

२६६

२६७

२६८

२६९

२७०

२७१

२७२

२७३

२७४

२७५

२७६

२७७

२७८

२७९

२८०

२८१

२८२

२८३

२८४

२८५

२८६

२८७

२८८

२८९

२९०

२९१

२९२

२९३

२९४

२९५

२९६

२९७

२९८

२९९

३००

३०१

३०२

३०३

३०४

३०५

३०६

३०७

३०८

३०९

३१०

३११

३१२

३१३

३१४

३१५

३१६

३१७

३१८

३१९

३२०

३२१

३२२

३२३

३२४

३२५

३२६

३२७

३२

अनेकमूर्तिसंयुक्तः कीर्तिसन्ततिसंयुतः । प्रार्थयामि हयग्रीवं स्वार्थं यास्यामि कामितम् ॥ ८५

मूर्त्यैकया प्रार्थितया परैश्च स्वार्थेषु सक्तैः कृतकृत्यबुद्ध्या ।

आर्तिं च हत्वा परमार्थरूपं कार्तस्वराभं हयकन्धरस्य ॥ ८६

नमामि कामेन विना वदामि नामानि तस्यैव सुमानवाग्र्य ।

ध्यायामि मायामपि कामितप्रदां त्वया मतं सूक्ष्मतरं हृदि स्थितम् ॥

स्थितम् ८७

शतं शतं च पद्यानां प्रत्यध्यायगतं कुरु । शुभश्रुतकथ त्वं च भव निःसंशयो भव ॥ ८८

अहमेकेन रूपेण शोकं परिहरन्सदा । श्लोकान्वक्तुं प्रविष्टोऽहं काकबुद्धौ द्विजोत्तमे ॥ ८९

तथैकेनैव रूपेण मत्तोके च प्रविश्य तु । लोकस्य दर्शनात्सद्यः शोकं परिहराम्यहम् ॥ ९०

देववृन्दसमायुक्तो मद्दृन्दावनसंस्थितः । सदृन्दानां प्रयच्छामि चेष्टवृन्दानि सर्वदा ॥ ९१

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्मेन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ९२

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशिनानाज्ञया ॥ ९३

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ९४

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ९५

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे पञ्चमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ षष्ठाध्यायः ॥

ॐ तथैव नन्दने पुण्ये वने नन्दन मानितः । इन्द्राण्येन्द्रेण चानन्दी मन्दाकिन्यां रमाम्यहम् ॥ १

तथापरेण रूपेण मेरौ नारायणार्चकः । सुराणां शरणे रम्ये करणैर्मरणार्तिभिः ॥ Add S २

मुक्तो युक्तो हरेर्भक्त्या शक्त्या सूक्त्या च शक्तिमान् ।

पृक्तस्तुषारैर्नेत्रोत्थैः प्राक्तृष्णां त्यक्तवानहम् ॥ ३

तत्र चैवं चिरं रम्ये रमारमणसारणे । कारणं च विनारीणां शरणं यामि चारणैः ॥ S add ४

एवं मेरौ सदाऽऽरामे चाराधनपरायणः । नारायणस्य चरणे मरणार्तिं जहामि च ॥ S add ५

तथैकेनैव कालेन कैलासे निर्मलाचले । सालवृक्षशतालोले कोलादिमृगचञ्चले ॥ ६

पालिते बालरूपेण कालनं कुर्वतां सताम् । लोकेशपालकेनापि लालितोऽहं न संशयः ॥ ७

हे नन्दन पुनः श्रीमन्ममानन्दप्रदो भव । मद्वाससङ्गीतसंस्थसत्पद्यानि सदा शृणु ॥ ८

सङ्गीतस्यानुकूल्येन त्वङ्गीकुरु पदान्तरम् । प्रसङ्गीकुरु तस्यार्थं साङ्गीकुरु च मत्कृतिम् ॥ ९

विप्रस्य दोषेण कानिचित्पद्यानि मनांसि नः । शब्दमानविरोधीनि कृण्वन्ति शृणु नन्दन ॥ १०

अथापि विप्रवर्यस्य दोषो नास्ति शृणुष्व तत् । जाग्रत्कृतिग्रहे वापि त्वग्रहो जायते सुत ॥ ११

स्वाप्नग्रहणशक्तौ च पश्य विप्रचमत्कृतिम् । तदपि ब्राह्मणस्यास्य मदनुग्रहतोऽभवत् ॥ १२

कालनं कुर्वतां सताम्, कालनं प्रेरणम्, कल नोदने (प्रेरणे) चौरादिकेऽपि ।

- सदनुग्रहमाहात्म्यं त्वद्धृदिस्थं सदा कुरु। अथ चानुसराम्यत्र प्रकृतं पुत्र तच्छृणु॥ १३
- कृच्छ्रात्रास्ति ममैवेह तथा चापि न संशयः। अहमेकेन रूपेण स्वर्गेऽनर्घ्ये न घर्घरम्॥ १४
- दीर्घज्ञानं दिशाम्यद्धा गर्गादीनां न संशयः। यमोऽपि कमनीयं मे रूपं दृष्ट्वा मनोरमम्॥ १५
- ‘कः पुमानीदृशोऽस्माकं लोकं नाकं त्वमागतः’। इत्यपृच्छत्प्रचेताश्च सुचेता अपि काश्चन॥ १६
- स्त्रियोऽप्यात्रेयमुख्याश्च कोऽत्र सुत्राममानितः। तदापि कमनीयं मे रूपं दृष्ट्वा मनोभवम्॥ १७
- मेने रतिः स्वभर्तारं कामार्ता रूपसम्पदा। एवं स्त्रियश्च सर्वास्ता उर्वश्याद्याः सुगर्विताः॥ १८
- गुर्वादिष्टास्तु स्वाविष्टाः प्रहृष्टा रूपसम्पदा। वासिष्ठानथ दृष्ट्वा ताः पृष्टाः कामेन तुष्टिदाः॥ १९
- अष्टाध्यायात्मकं चैतत्कष्टान्परिहरिष्यति। काष्ठान्ते कुर्वतां ख्यातिं शिष्टानामिष्टदं सुत॥ २०
- रामोऽपि तत्र मां दृष्ट्वा कामेन रहितं मुनिम्। ‘सुमनोहर मे नित्यं भृत्यो भव समीपगः’॥ २१
- इति मामुक्तवान्सक्तं स्वपादे चापदात्यजत्। एवं यमसभामध्ये समवर्ती सुविस्मितः॥ २२
- कुमाराभं च मां दृष्ट्वा स मारोऽपि सुलज्जितः। नरके परकीयाश्च सुरकार्यविवर्जिताः॥ २३
- स्वकीया अपि पाकीयाः प्रकीर्य मम पूजनम्। शरणं मरणातीतं करुणाकरमञ्जसा॥ २४
- तरणिं मोहसरणेः स्फुरणं करणं च माम्।
- आगताः स्वागतोक्त्या च का गतिः पापिनामिह॥
- इत्यपृच्छन्स्वच्छतत्त्वं कुत्सितं कर्म तत्यजुः। क्रकचच्छेदनं चापि छित्त्वा सर्वे दिवं ययुः॥ २५
- इत्येवं नरकोत्तारं त्रातारं सर्वसञ्जनान्। श्रुत्वा हित्वा तु कामार्तिं नरकं यान्तु मत्पदम्॥ २६

२५
२५
२५

पाकीयाः = प्रशस्याः, प्रदीप्ततया विपक्वप्रज्ञा इत्यर्थः। छित्त्वा

मम स्वप्ने तव स्वप्ने चास्य स्वप्ने वदत्वयम् । तर्हि विप्रस्य तत्स्वप्नं सत्यं लोके भविष्यति ॥ २८
 इत्यविश्वासतः पुत्र ये वदन्ति कुबुद्धयः । तेषां शापान्प्रदास्यामि दासानामपि शाश्वतान् ॥ २९
 कुतो वक्ष्ये भवत्स्वप्ने मृतिं मा यास्व पातकिन् । सुतं मेऽकुमतिं प्रेत वृथा प्रेरितवानसि ॥ ३०
 श्रद्धाऽहीनं कुबुद्धे त्वं वृद्धं त्याजितवानसि । सर्वज्ञोऽहं न सन्देहः कुमतिज्ञो दुरात्मनाम् ॥ ३१
 सुमतिज्ञः सतां चापि तत्त्वज्ञोऽहं विशेषतः । सर्वत्र तव विश्वासो ह्यविश्वासः कुतोऽत्र तु ॥ ३२
 अविश्वासोऽत्र ते सम्यग्यदि वा तर्हि सर्वतः । अविश्वासो भवत्येव तव सत्यं मयोदितम् ॥ ३३
 विश्वासस्तत्र चेत्पुत्र ह्यविश्वासः कुतोऽत्र तु ।
 सर्वे मयोक्ताः श्लोकास्ते शोकमूलस्य नाशकाः ॥ ३४
 काकवाक्यानीव पुत्र मा कुरु त्वं परेरितः । विप्रोऽयं मम सद्बुद्ध्या शुद्धान्तःकरणोऽभवत् ॥ ३५
 श्रद्धायुक्तो मयोक्ते तु वृत्तिं याच्ञां करिष्यति । यावदीश्वरदत्तं वै तावतैव सुखी भवेत् ॥ ३६
 मत्प्रेरणाबलं पश्य ब्राह्मणे पुण्यकीर्तन । कारणं च ऋणान्मुक्तौ मत्कारुण्यं विना न हि ॥ ३७
 एवं कृते ह्यविश्वासे ह्यलमेतावता सुत । कृतेन मम सत्पुत्र स्वस्ति तेऽस्तु कुतोऽशुभम् ॥ ३८
 विप्रप्राणावधिर्यावदित्युक्तं पुण्यरूपिणा । कण्वादिमुनिमध्ये तु शृण्वद्य मम मानसम् ॥ ३९
 स्वर्गागमनपर्यन्तमुत्सर्गोऽयं न संशयः । निर्गतोऽद्य भवाम्यद्धा वाक्सर्गादपवादतः ॥ ४०
 यथा गच्छन्गजः शीघ्रं गोक्षुराद्यपवादतः । न गच्छति पुनः शीघ्रं दुर्वादिगजसिंह भो ॥ ४१
 तथाहमपवादे तु निवृत्तो वाग्विसर्गतः । अत्रापवादकः पुत्र ह्यविश्वासोऽस्मदीयकः ॥ ४२

- तस्मात्प्रतिज्ञाहान्यादिदोषो मम न कश्चन । कदाचिदेव वक्ष्यामि कार्ये तु प्रस्तुते सति ॥ ४३
- इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमान् । ममेह त्रीणि रूपाणि शिष्टानि तुष्टानि च ॥ ४४
- मत्पुत्रे कृतपाण्डित्ये विप्रे वृन्दावने सदा । यथा वायुस्तवायुष्यवृद्धये वर्तते त्वयि ॥ ४५
- तथाहं वर्तयाम्यत्र विप्रे पुत्र न संशयः । ए शुद्धवृद्धविप्रोऽयमतिमुग्धः स्वकार्यतः ॥ ४६
- क्रुद्धस्त्वं मा भवस्वाद्य श्रद्धायुक्तो बुधे मयि । सत्यं वच्मि हितं वच्मि सुत वच्मि पुनस्तव ॥ ४७
- विप्रोऽयं वर्तते वृत्तिं कुत्र यास्यति मत्प्रियः । विधवाऽश्रुत तेऽद्यैव विधिश्च विमुखो भवेत् ॥ ४८
- द्विजकार्यतमद्रोहाद्द्विजकार्यविरोधिनः । सुखिनः सन्तु मद्भक्ताः शश्वज्जीवन्तु मत्प्रियाः ॥ ४९
- अतिसौभाग्यवन्तश्च सन्तु भक्तियुता हरौ । मम वृन्दावने पुण्ये कमनीयं तु मां स्मर ॥ ५०
- श्रमहारिणमज्ञात्वा सुमनास्त्वं न गच्छ ह । एवं बुद्धौ सदा शुद्धश्रद्धां कुरु धिया तव ॥ ५१
- क्रोधं त्यज द्विजाद्यैव भज मां भुजगेश्वरम् । अहं तवाहितं नैव वच्मि किञ्चन काचन ॥ ५२
- व्यथा ते मास्तु नास्तीति गुरुदैवं वदन्ति तैः । मत्सुतस्य सुविश्वासं पश्य त्वं विप्रसत्तम ॥ ५३
- सीतापतेश्च भक्तस्य व्यासशेषस्य चैव हि । चतुर्णामपि विश्वासे स्वर्णलाभं यथा तथा ॥ ५४
- कर्णश्राव्यं भवत्येव वर्णात्मकमिदं वचः । मत्प्रेरिताः सुविश्वासं कुर्वन्त्येते न संशयः ॥ ५५
- पश्यन्ति विश्वासफलमैहिकामुष्मिकं च यत् । वर्णात्मकमिति प्रोक्तं कर्णेन शृणु नन्दन ॥ ५६
- स्वर्णवर्ण शिलायां मे चीर्णेन लिखितं कुरु । वर्णानां ब्राह्मणाद्यानां कर्णश्राव्यं तथा कुरु ॥ ५७
- स्वर्णलाभाय ते पुत्र शर्मणे च सदा तव । सत्यं सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ ५८

ॐ "प" इति सम्बोधने ।

शस्तं शस्तं कुरु क्षिप्रं विप्रस्य न मृषा वचः । शीघ्रेणाहं तु गच्छामि व्याघ्रादिभयकम्पिता ॥ ५९

प्राग्याथ गौर्यथारण्ये स्वाग्यां मूर्तिं भजामि ताम् । ✓

अविश्वासेन सर्वेषामुर्व्यामत्यन्तपापिनाम् ॥

६०

तेषामाकर्षणं काले यमदूतैश्च कारयन् । तस्मान्नरवरश्रेष्ठ प्रेष्ठ मे सर्वदा मठे ॥ ✓

६१

बुद्धिसौष्ठवसंयुक्ताज्छ्रेष्ठानङ्गीकुरु स्फुटम् । इयं तव शुभा बुद्धिः कियन्तः कुजना भुवि ॥

६२

नयन्तो नरकावासं स्वयं तेऽपि पतन्त्यहो । कविता ब्राह्मणे नास्ति सविता वेत्ति सर्वथा ॥ ✓

६३

भविताथापि लोकोऽयमयुतं शरदां शतम् । मयाङ्गीकृतविप्रोऽयं प्रेत्य पुत्र सुखी भवेत् ॥ ✓

६४

कात्र हानिः कृता चास्य परैर्हास्ये कृतेऽप्युत । ब्राह्मणाधम मद्वाणीं निर्गुणान्प्रति मा भण ॥

६५

गुणिनां भण सद्वाणीं नो चेत्प्राणान्वृणोमि ते ।

काण काण गुणैर्हीनोऽप्यण्वीकुरु कुमानवम् ॥

६६

मत्सन्निधाने सति नन्दनाग्र्य वृन्दावने सुन्दरमन्दराभे ।

कन्दाशनेन्द्रैः सह चेन्द्रियेशो वीन्द्रादिदेवैरपि सन्निधत्ते ॥ ✓

६७

मयि गच्छति सत्पुत्र देवैः सह मुनीश्वरैः । परिगच्छति स्वच्छन्दोऽप्यनेकात्मसुमूर्तिभिः ॥

६८

अन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वेन तस्य मे । कस्य चेदृशमाहात्म्यं पश्य लोके सुचक्षुषा ॥ ✓

६९

तस्माद्विश्वासतः पुत्र यास्यन्तं स्थापयाशु तम् । स्वेश्वरं भास्वरं मूर्तिं कार्तस्वरसमाकृतिम् ॥

७०

अविश्वासे प्रयास्यामि सुविश्वासे वसाम्यहम् । तव श्वासप्रणोताहं भविष्यामि न संशयः ॥

७१

तस्मादायुष्यवृद्धयै ते शुद्धविश्वाससंस्थितिम् ।

कुरु श्रद्धायुतो नित्यं कोऽद्धा वक्ता च मां विना ।। ✓

७२

७ सहोदरं च हित्वापि कविः स्यां त्वन्मुखे सदा । एतच्छ्रुत्वा रहस्यं मे परस्य सुयशस्विनः ।। ७३

विप्रस्य शश्वदुक्त्या च विश्वासं कुरु मत्कृतौ । दर्वीकरो गर्वितोऽपि गरवीर्येण गारुडैः ।। ७४

गां गतोऽपि न गन्ता च स्वां गतिं सौगतो यथा ।

तथैव तव विश्वासविश्वस्तः प्रस्तुतां गतिम् ।। ७५

हित्वा शस्तां प्राप्य पूजां त्वत्कृतां संस्थितोऽभवम् । ✓

तवादराख्यरोधेन प्रतिरुद्धो भवामि च ।। ७६

त्वदाराधितपादाब्जः सुधासागरगो यथा । अभवं शुभमेव त्वमभयं चापि मद्भव ।। ७७

लभ मे भव सम्प्रीतिभाजो भव्यभवेषु च । इतः परं परैरुक्तां रिक्तां विश्वासतः कृतौ ।। ७८

न्यक्कृतां तर्कितां सद्भिः स्वीकृतां न कुरु प्रिय । काकोदरो यथा लोके तोकोदरप्रपूरणम् ।। ७९

भेकोदरगतान्त्रैर्वल्मीकोदरगतोऽपि सन् । कुरुते निरतस्तच्च स्मरते हरते नरैः ।

हरंस्तु त्वरते रन्तुं पुरते क्रियते च सः ।। ८०

तद्वत्खलोऽपि मलभाण्डमजाण्डकोशे स्वस्योदरं तु तरते परपीडनाच्च ।

नित्यं कलत्ररतिमान्भवतीह पुत्र प्राणान्परस्य हरते नरके चरिष्यन् ।। ✓ ८१

अप्राकृतं प्रवक्ष्यामि विप्रान्तरमुखेन च । सुप्राकृतमनेनैव सम्प्रार्थय सुताशु माम् ।। ✓ ८२

७ कविः = सर्वज्ञः । "कविमग्निमुप स्तुहि," इति ऋक् (१-१२-७) "कविम् सर्वज्ञम्" इति ऋग्भाष्यटीका ।

- शिष्टानि तुष्टानि चेति वर्णन्यूनत्वतः सुत । सन्निधानस्य न्यूनत्वं क्रमाज्जानीहि मानव ॥ ८३
- वृन्दावने यादृशं तु तादृशं नास्ति नन्दने । नन्दने यादृशं धीमंस्तादृशं नास्ति ब्राह्मणे ॥ ८४
- अधिष्ठानस्य माहात्म्यं दातुं वृन्दावने सदा । वृन्दारकेन्द्रसन्दिष्टो मन्दस्मित वसाम्यहम् ॥ ८५
- त्वयि सच्छास्त्रवक्ता च व्यक्तं व्यक्तिमतां वर । त्यक्त्वा सर्वाणि कृत्यानि भृत्यान्नग्रहकातरः ॥ ८६
- वसामि मनसा श्रीमन्दासो व्यासस्य शासनात् ।
- श्वासरूपेण चाऽवासः श्रीशस्यापि भवाशु च ॥ ८७
- शास्त्रार्थज्ञ कृतार्थं मां त्राता^{त्वं} सर्वदात्र तु । कुबेरोऽप्यथ मां दृष्ट्वा सभेरीरव आदरात् ॥ ८८
- गम्भीरस्तोत्रसन्नादसुभीरुः सन्नुपागतः । गृह्णन्पाणिं गुणिन्धीमन्मणिकीर्णानि मानव ॥ ८९
- ददौ चाभरणान्याशु चरणे मणिराशिकम् । स्वगृहं वेशयामास स गृह्णन्नेव मे करम् ॥ ९०
- प्रगृहीतमतिप्रेम्णा जगृहे मम पादुके । कुबेरस्त्वथ मां दृष्ट्वा सुवीरोऽपि सुविस्मितः ॥ ९१
- त्रयीविरोधिनं हत्वा कवीश्वरमुपागतम् । 'यथा करोति वेदस्य निर्भयं भारतीपतिः ॥ ९२
- तथा करोषि लोकेशप्रीतिं साधितवानसि' । इति मामुक्तवान्भक्त्या मत्कृतिस्मृतिमात्रतः ॥ ९३
- त्यक्तवान्सर्वकृत्यानि श्रुत्वा तत्त्वानि मे सुत । अहं निमिषमात्रेणानिमिषैः सहितोऽगमम् ॥ ९४
- पश्यतामेव सर्वेषां पाशिनो लोकमागतः । प्रचेता अपि मां दृष्ट्वा सुचेताश्च विपश्चितम् ॥ ९५
- कुचेताश्चागतः पश्चात्स्वच्छं याचितवान्मया । ज्ञानं भानुनिभं मौनिन्मानेन सहितं शनैः ॥ ९६
- अनन्तानन्तमाहात्म्यसूचनं लोचनं यथा । काञ्चनेनाञ्चनं कुर्वन्मां छत्रं पापिनामिह ॥ ९७

लाञ्छनैः प्राञ्चितं जानन्वाञ्छितं चाप्तवान्मया । तदादरेण सर्वेऽपि गर्विता अपि चर्चितम् ॥ ९८
 दर्वीकरपतिं पर्वण्याप्ताः स्वर्वासिनश्च ये । साधु साध्विति सम्भाष्य जगृहुर्दर्शनं च मे ॥ ९९
 स्वादुस्वादुपदैर्दिव्यैर्मधुरोक्तिसमन्वितम् । एवं ज्ञानोपदेशं च मानवान्तकसन्निधौ ।
 दानवा अपि तच्छ्रुत्वा स्तुवन्तो मां दिवं ययुः ॥ १००
 एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
 श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ १०१
 इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनान्नाज्ञया ॥
 इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ १०२
 यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
 भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ १०३
 १०४

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे षष्ठाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ सप्तमाध्यायः ॥

ॐ एवं वै देवतालोके पाकशासनपूर्वकान् । दृष्ट्वा चाकाशगामी तु सत्यलोकमितोऽगमम् ॥ १
 तत्रैव निवासाम्यद्धा शुद्धान्तःकरणः सदा । बद्ध्वा हयग्रीवपदं श्रद्धायुक्तश्च सुस्थिरः ॥ २

१

२

निवासाम्यद्धा

१

दृष्ट्वा
२

तत्रापि मां हयग्रीवः श्रुत्यर्थं सर्वमेव च । ग्राहयामास सर्वज्ञो वर्गे वर्गार्थतत्त्ववित् ॥ ३
 सर्गे सर्गे तथाऽहं वै स्वर्गं यास्यामि मार्गयन् । घर्घरौ तौ च दैत्येन्द्रौ मधुकैटभसंज्ञितौ ॥ ४
 तौ हत्वा सलिले काले लोकं निर्मितवानलम् । पालयामि कुलालोऽपि कलशं पालयन् यथा ॥ ५
 एवं सृष्ट्याद्यष्टकं च स्पष्टं कष्टं विनाप्यहम् । श्रेष्ठं सुष्ठु करोमीष्टां भक्तानां प्रेष्ठं सद्गतिम् ॥ ६
 इति मामुक्तवान्भक्तं त्यक्त्वा सर्वं तु पातकम् । प्राप्तं पदान्तिकं स्वस्य शक्त्या युक्तं श्रुतिग्रहे ॥ ७
 सहस्रपद्यतत्पद्मं तत्पदाख्यदळान्वितम् । तद्भावसौरभभुवं जिघ्रन्विभ्रतु मूर्धनि ॥ ८
 विप्रास्यसरसोद्धृतं तरसा सर्वभूसुराः । शिरसा स्वरसोपेताः श्रियै तामरसं परम् ॥ ९
 धारयन्तु बुधागारे धारयन्तु सदारकाः । आदरैः पादरजसा धूतपापाश्च येऽमराः ॥ १०
 इत्थं ममोक्तिरेवेयं कथं कृत्रिमवार्तया । व्यर्थतां याति तत्त्वज्ञ पार्थिवेष्वपि सार्थिका ॥ ११
 अतिगोप्यानि पद्यानि मयोक्तान्यपि कानिचित् । जनस्यायोग्यतां दृष्ट्वा हतवान्विप्रवाक्यतः ॥ १२
 अहं त्वविश्वासमेव भाविनं भावनात्मकः । भावयन्भानुमद्धीमन्नबुधानां हरामि च ॥ १३
 एवं नित्यं प्रनृत्यन्वै सत्यं कर्तुं मयोदितम् । तत्तन्मुखे प्रयत्नानि वक्तुं तथ्यं करोमि च ॥ १४
 अहं धवळगङ्गायां देवैः सह मुनीश्वरैः । अरुणोदयवेळायां स्नात्वा गच्छामि नित्यशः ॥ १५
 नराणां दर्शनं चापि स्पर्शनं च विमर्शनम् । सुराणां नैव धर्मश्च संभाषणमपि प्रिय ॥ १६
 स्वप्नेऽपि चाप्तवाञ्छीमन्नायुष्मन्नरदेहिनम् । प्राप्नोति यदि वा तापं नरके चाप्नुयाद्ध्रुवम् ॥ १७
 अथापि मे न दोषः स्यान्निःस्पृहपुष्पो ऋषेः । अधमर्षणतो दोषं शोषयामि तदप्यहम् ॥ १८

- तस्माद्धवळगङ्गायामङ्गीकृत्य मुनीश्वरः । सङ्गीकृतावगाहः सन्स्वाङ्गं यास्यामि नित्यशः ॥ १९
- अथ ते वच्मि सत्यं च प्रश्नं मा कुरु मां प्रति । शिश्रोदरपराणां च वाचं न शृणु नन्दन ॥ २०
- शोषये स्मृतिमात्रेण दोषं सर्वविपश्चिताम् । हयास्यकृपया नित्यं मयास्य चरणार्चनात् ॥ २१
- प्रियास्यैव गतिः प्राप्ता प्रयास्यामि न संसृतिम् । हे पुत्र वृत्रहन्ताऽयं विचित्रं कृतवानहो ॥ २२
- पित्रादिष्टश्च स्वच्छत्रं धृतवानत्र मूर्धनि । धन्वन्तरिं भजे नित्यं मन्वन्तरपतिं प्रभुम् ॥ २३
- तन्वन्तरगतश्चाहं नन्वन्तरगतोऽपि सन् । अमृतांशुगतं देवं त्वमृताब्धिसमुद्भवम् ॥ २४
- अमृतं पाययन्तं माममृताक्तकमण्डलुम् । स देवो वरदो मह्यं तदैव प्रभुरव्ययः ॥ २५
- ददौ च दिव्यविज्ञानं मुदैव मम सेवया । 'श्रीपतिश्चोत्तमो नित्यं सत्यं जगति तत्कृतम् ॥ २६
- कथनं तच्च मिथ्येति जल्पन्ति दितिजाः सुत । पूर्वं सुरासुरगणैरर्थितोऽहं कथान्तरे ॥ २७
- तथान्तरे पपुर्देवास्त्वमृतं चेतरे मृतिम् । युद्धे देवैः सुसन्नद्धा वृद्धा वृद्धविरोधिनः ॥ २८
- मुग्धाः सद्भावतो दुग्धपयोधौ मध्यगाश्च ते । तद्द्वेषाद्द्वेषरूपास्ते मृषेति मम भाषितम् ॥ २९
- भाषन्ते शेषशायी च दोषीति सुषिरोक्तिभिः । इति मामुक्तवान्सक्तं स्वपादे चापदात्यजत् ॥ ३०
- कापद्यान्तक दैत्यानामन्तकं चापि तं भज । अनन्तं तं नतोऽस्मीशं देशतः कालतश्च यम् ॥ ३१
- गुणतश्च वदन्तो ये सन्तः कान्तं श्रियः सुत । वैद्यो धन्वन्तरिश्चायं चैद्यशापाख्यरोगहा ॥ ३२
- चोद्यं च कृतवान्मह्यं चाद्यन्तौ हतवान्मम । भैषज्यं कृतवान्मह्यं वैषम्यरहितः प्रभुः ॥ ३३
- भैष्याः पतिप्रसादाख्यं प्रेष्यस्य स महाभिषक् । एवं ज्ञानामृतं श्रीमन्नानृतं चोच्यते मया ॥ ३४

ॐ वृद्धाः = वर्धिताः इत्यर्थः ।

- को मृतिं नानुयातीह मामृते तं वदस्व मे । हयग्रीवप्रसादेन शुभमेव ग्रसिष्यसि ॥ ३५
- भवग्राहाद्भयं नास्ति शुभग्रहनिरीक्षया । मत्प्रसादेन पुत्रेश सुप्रसङ्गी भविष्यसि ॥ ३६
- कुप्रसङ्गं निराकृत्य सुप्रभाते प्रियो भव । नित्यं वच्मि शुचिं प्राञ्चं कचं गृह्य वचो मम ॥ ३७
- विचक्षणं विचार्याहमाचार्य प्राक्चतुर्विधम् । तत्त्वं तत्त्वविदां श्रेष्ठ मत्वा तन्मतमव्ययम् ॥ ३८
- कृत्वा कृत्वाहमत्यन्तसुखी भव शमिन्सदा । वसामि नित्यं श्रीशस्य सभायां सारवत्तया ॥ ३९
- व्यासात्पाराशरात्सारतत्त्वानि स्मारितोऽभवम् । बदरीपुरवासे तु मदिरापानतः सुत ॥ ४०
- कदरीकृतचारित्रान्विददार हरिः स्वयम् । नरनारायणात्पुण्यं शृणोमि मुनिमण्डले ।
- स्मरणात्सर्वपापघ्नात्करणं मुक्तिपद्धतेः ॥ ४१
- व्यासोऽपि दासाय विशालबुद्धे शशास मह्यं जगदीशदास्यम् ।
- सदा हयास्यं समुपास्य श्रीशं सेशं सशेषं जगदास दासम् ॥ ४२
- ❧ 'विरिञ्चपूर्वं कविरञ्जितं हरिं स्वरञ्जितं मौनिजनैरथाञ्जितम् ।
- स्मरं जय त्वं स्मर मारखञ्जनिं यद्रञ्जितं त्वद्भृदयं निरञ्जनम्' ॥ ४३
- इति मामुक्तवान्व्यासो दासं भासुरविग्रहः ॥ ४४
- मन्दहासान्वितो नित्यमिन्दिरेशोऽपि मां तदा । सुषिरोक्तिभिरित्युक्ते कषणोक्ति इत्यहो ॥ ४५
- भाषसे भेषजं किं ते जिह्वाया अपि तद्वद । वातपित्तादिदोषाणां मेळने सति कालतः ॥ ४६
- बालकान्सति मित्रादीन्प्रति कालयते यथा । तथा वदस्यन्यथा त्वं कथां वक्ष्ये हरेरथो ॥ ४७

❧ स्वरञ्जितम् । स्वर = स्वर्लोके, अञ्जितम् = सुरैरर्चितम्, स्वर्गादौ पूजितम् इत्यर्थः ।

- तत्कथा मत्कथायुक्ता सर्वथा मा वृथा भवेत् । सैव ते भेषजं भाषाः प्रेरयिष्यति नान्यथा ॥ ४८
- निर्दोषाणां मृषा वाणी न भविष्यति सर्वथा । तस्माद्वक्ष्ये कथां तथ्यां प्रथितान्वयसंभव ॥ ४९
- तिथौ तिथौ मा कृथास्त्वं व्यथां तात वृथा वृथा ।
- तथा तथा भवत्येव हरिः कर्ता यथा यथा ॥ ५०
- हरेराज्ञां पुरस्कृत्य स विधिर्वर्तते विधौ । हरश्च हरते सर्वं स्वयं चास्य स्थितौ तथा ॥ ५१
- गर्वं हित्वा तु गुर्वर्थं गीर्वाणाः सर्व एव च ।
- गन्धर्वा अपि गान्धर्वशौण्डाः पण्डितमानिनः ॥ ५२
- हरिं ययुर्मुरारिं तच्चरणं परमादरात् । सुरास्ते किङ्करवराः शरणं प्रापुरञ्जसा ॥ ५३
- करदा वरदायाथ स्मरदाश्रयदाय च । 'परदारपरान्देव विदारय क्रुधा रिपून् ॥ ५४
- विदारयासिधारया सुधारसमुदारय । उदार सादरं धरां पदारविन्दजां भर' ॥ ५५
- इत्यूचुः सोऽचिरं वाक्यं श्रुत्युक्तं प्राक्तनं च ते ।
- यौक्तिकं शौक्तिरूप्यत्वं मतं चातात्विकं जगुः ॥ ५६
- इति सम्प्रार्थितस्तस्य भक्त्याऽकृत्रिमया सुत । कृत्यं तत्कृतवानत्र चित्रं हरिकृतं बत ॥ ५७
- पारम्पर्येण राजत्वं तदीयानां मदीरितम् । अतश्चिरेति धैर्यार्थं पूर्वं मे वागुदीरिता ॥ ५८
- तत्त्वज्ञानां मुनीशान शासनं न विनाप्यनु । शनैर्मद्वचनं जानन्धीमन्मद्वचनं शृणु ॥ ५९
- अहं पूर्वेऽपि सर्वज्ञो गुर्वाज्ञां त्वमगर्वितः । शिरसा धारय प्रार्थ्यामीश्वरज्ञोऽतिशीघ्रतः ॥ ६०

ॐ उदारय = प्रापय इत्यर्थः ।

- परदारेति पूर्वोक्ता गरदाः स्वपतौ च याः । विददार हरिः सर्वा असिधाराभिरेव ताः ॥ ६१
- तत्परं स हरिः स्वैरं गरखड्गाभ्यकृन्तत । वरदः परदेशस्थे स्मरदाश्रयदः स्वयम् ॥ ६२
- रामो राजीवनेत्रोऽसौ रावणावरजे यथा । करदा वरदायाथ स्मरदाश्रयदाय च ॥ ६३
- इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । वादिराजाग्रतः क्षुद्रराजकार्यं कुतः सुत ॥ ६४
- वादीभमृगराजोऽहं वादिराजो हरिं भजे । इत्यपि स्वोक्तमेवात्र ह्यनुसन्धेयमन्वहम् ॥ ६५
- इति सर्वज्ञतां शान्त स्वान्तस्थं कुरु चान्तकम् ।
मां तातं सन्ततं त्वं च चिन्तयित्वा निकृन्तय ॥ ६६
- तस्यापि स्वोक्तदाढ्यार्थं स्वप्ने वक्ति रघूत्तमः ।
कात्र शङ्कापि ते मास्तु शास्त्रज्ञ मम सत्कृतौ ॥ ६७
- उदार सादरं धरां पदारविन्दजां भर । हृदाऽऽदरान्मदीरितं हृदि स्थितं सदा कुरु ॥ ६८
- इत्यहं प्रार्थयाम्यद्धा बुद्धिसिद्धेश्वरं हरिम् । प्रवृद्धज्ञानसंशुद्ध समिद्धाग्निरिव ज्वलन् ॥ ६९
- अतस्तदीरितं वाक्यमैहिकामुष्मिकं च यत् । तत्स्वीकुरु गुरूक्तं चेत्यतो भवति ते शुभम् ॥ ७०
- तथैव शेषमुद्दिश्य यद्वाक्यं मदुदीरितम् । विश्वासे सति तद्वै स्यान्न स्याद्वा तदभावतः ॥ ७१
- विश्वासिनामवश्यं तु तद्वै स्यात्पश्य शोभनम् ।
स्वस्याविश्वासतः शान्त न स्याद्वा कस्य दोषिता ॥ ७२
- विश्वासिनां समाजे च न पश्यामि हि तादृशम् । यादृशं व्यासभक्तेशं तथा सीतापतेर्मतम् ॥ ७३

तयोर्विश्वसतोर्वीशाधीशः श्रीशोऽत्र शोभनम् ।

दास्यत्यसंशयं पश्य मत्प्रसादात्स विश्वकृत् ॥ ✓

७४

गुरुप्रसादतः कस्य फलं न स्यादवश्यतः । करिष्यत्येव तत्स्वामी तत्प्रसादानुसारतः ॥

७५

प्रसादं मत्प्रसादेन प्रसादं स करिष्यति । कः प्रसादमृते क्वापि प्रसीदति न सीदति ॥ ✗

७६

तस्माद्गुरौ सदा धीर रतिं कुरु हरौ प्रिय । गुरुद्वारा प्रसन्नः सन्भरति त्वां रमापतिः ॥

७७

शुद्धसद्धर्मसिद्धानां पद्धतिं बुद्धिमान्कुरु । क्रुद्धो मद्धर्मरुद्धानां पद्धतौ स्तब्धतां कुरु ॥

७८

सिद्धमद्धर्मपद्धत्या श्रद्धावान्मधुसूदनम् । आराधय बुधाराध्यं विबुधेश्वरबुद्धिगम् ॥

७९

मधुं क्रुद्धं नु धीमान्यो गदाधाराहतं व्यधात् । अर्चिर्मार्गेण गत्वाहं स्वर्चितः सर्वदैवतैः ॥

८०

✗ चर्चितश्चन्दनैर्दिव्यैर्नाऽर्च्छन्मां कोटिसद्गुणम् । ईश्वरस्य प्रसादेन सेश्वरं जगदद्य मे ॥ ✓

८१

प्राश्रितं चास शास्त्रेश मा त्रासः सर्वथा तव ॥

८२

तमीश्वरं भास्वरसूर्यशौर्यदं ममेश्वरं सर्वजगच्च सेश्वरम् ।

मुनीश्वरैः सर्वसुरेश्वरेश्वरैर्वशेकरं सर्वमहेश्वरं स्मरे ॥

62 ~~62~~ 63

अनन्तासनपर्यन्तमनन्तपद सञ्चरन् । अनन्तशयनं दृष्ट्वा अनन्तसुखमन्वहम् । ✗

अनुभोक्ष्ये शनैर्वक्ष्ये मुने लक्ष्यं मनःक्षतिम् ॥

८४

तनुक्षतिं न वक्ष्येऽहं वक्ष्ये ननु मनःक्षतिम् । तनुक्षतिं क्षमे नित्यं क्षमे नाहं मनःक्षतिम् ॥

८५

दक्षान्मनःक्षतिं त्र्यक्षः क्षमते किं विचक्षण । मन्मनोवेदनां सद्यः पद्यैर्वक्ष्येऽत्र नन्दन ॥

८६

✗ दृष्ट्वा अनन्तसुखमन्वहम् इत्यत्र "नानिष्टार्थं शास्त्रप्रवृत्तिर्भविष्यति" इत्यसन्धिः ।

यथा - "पुरुषं पुरुषसूक्तेन उपतस्थे समहितः" इति भागवतम् (१०-१-३०) ।

89

त्वदग्रतो बुधाग्र्यस्त्वं कुरु शीघ्रं तदग्रतः । अध्यायान्गुरुपद्यानां स्वाध्यायान्न विनाप्यनु ॥ ८७

श्रद्धावान्नैव क्रुद्धोऽहं वृद्धमङ्गीकुरु प्रिय ।

शिलास्थां कुरु शीलाढ्य सालप्रांशोऽमलां कृतिम् ॥ ८८

लोकेशः पालयेत्सद्यः त्वां बालं कालकालतः । एतद्दुःखेन मे सर्वं सुखं मे पारलौकिकम् ॥ ८९

विषमिश्रामृतं यद्वत्तद्वदेव भवत्यहो । एतत्कार्यत्रयं शिष्टमिष्टं कुरु यथेष्टतः ॥ ९०

स्पष्टं मे मनसस्तुष्टिं शिष्ट साधय साधु भो ॥ इतः परं न वक्ष्यामि कुतो वक्ष्ये निरन्तरम् ॥ ९१

सुतान्तरं न पश्यामि मतं मे साधकं त्वलम् । हे पुत्र शास्त्रवक्ताहं स्तोत्रं कुरु ममात्र तु ॥ ९२

हे मित्र पात्रभूतोऽयं कात्र शङ्का तु कृत्रिमा । अन्यथा परसौख्यं मे दुःखासम्भिन्नमेव हि ॥ ९३

कोऽन्यथा वक्ति तत्त्वज्ञ मन्मतज्ञ वृथाऽज्ञता । ब्रह्माण्डसमभाण्डैर्मे माण्डव्यमुनिपाचितम् ॥ ९४

शाण्डिल्यशौण्डितं चात्र कौण्डिन्यपरिवेषितम् । चतुर्विरचितं तच्च चतुर्मुखसुचर्चितैः ॥ ९५

चतुर्वेदोदितार्थैश्च चतुराश्रमवर्तितः । उपेन्द्रेण सह प्रेम्णा ह्युप ते गा इवाकरम् ॥ ९६

उपभोक्ष्ये ह्युपेक्षा तु ह्युपभोक्तृषु नास्ति मे । मम भोजनसन्तोषं सुजनाम्बुजभास्करम् ॥ ९७

कुजनाम्बुजसङ्कोचं द्विजराजं ममात्मजम् । वदन्तं द्विज ते कल्पभुजं मञ्जनतां प्रति ॥ ९८

मदजाड्यरुजा हीनं द्विजाराध्यं भजाद्य तम् । मम भोजनसन्तोषं ये शृण्वन्ति मुनीश्वर ॥ ९९

तेषामन्नानि सम्पूर्णानीति सत्या फलश्रुतिः । मम भोजनसन्तोषं ये च शृण्वन्ति नित्यशः ॥ १००

तेषामप्यनिशं विप्र सहभोजनमेव च । इत्येकं श्लोकमेके च न वदन्ति मुनीश्वराः ॥ १०१

वर्तितः प्रतिपादित इत्यर्थः । ~~सावित्रीविवाहसिद्धिरिति केचिन् ।~~

- पाकशासनलोके च को न वक्ता च नाकिषु ।
 तेन ते भविता तोषो दोषोऽपि तदनादरात् ॥ १०२
- मदनादरतो यद्वद्विजं तोषय याजय । कुरु कार्यत्रयं शिष्टं परलोकसुखं हरम् ॥ १०३
- अन्यथैतच्चिन्तयामि कान्त कातरता भवेत् ।
 स्वान्तरस्थां कुरु श्रान्तिं मां तारय सुकार्यतः ॥ १०४
- एतत्कार्यत्रयं पुत्र शत्रुहास्याभिमन्त्रितम् । चित्रं गुरुक्तमप्यत्र पुत्रेण न कृतं त्विति ॥ १०५
- यादृशोऽहं गुरुधीरस्तादृशः शिष्य एव च । इति मे हन्त दैतेया हास्यं कुर्वन्ति नित्यशः ॥ १०६
- तस्मात्कुरु गुरुक्तं ते मनसा स्मर धीर भो । कार्यत्रयं त्रिकालेऽपि कदा कुर्यां तदीरितम् ॥ १०७
- सत्यं सत्यं पुनः सत्यं विप्रोक्तिर्नैव मे कृतिः । तथ्यं तथ्यं पुनस्तथ्यमेतत्कार्यत्रयं सुत ॥ १०८
- तत्पादकमलं फुल्लं मद्वले बध्यतेऽमल । उपलस्थलपर्यन्तं मम निर्मलसत्कृतेः ॥ १०९
- अध्यायकृतिपर्यन्तं स्वाध्यायं कुरु मद्वतम् । बुद्ध्याऽऽरोहय मद्धार्य वृद्धविप्रमतिप्रियम् ॥ ११०
- एतत्कृत्यत्रयस्यापि सुनिष्कृत्यर्थमेव च । प्रत्ययं कुरु पुत्रेह मत्प्रियं विप्रसाक्षिकम् ॥ १११
- हे सीतापतिभक्तेश हा तोकं प्रति मे वद । होमे वा जुह्व मद्वाक्यं हूहूगन्धर्वगानगम् ॥ ११२
- कार्यत्रयं नष्टमासीत्षष्ठकालव्रतं चरे । ममेष्टसिद्धिपर्यन्तं कष्टं त्याजय भोज हो ॥ ११३
- हे पुत्र तव चाप्तिश्चेच्छ्रुत्वा सीतापतेर्वचः । कार्यत्रयं शात्रवाणां नैव हास्याश्रयं कुरु ॥ ११४
- पञ्चवृन्दावने पुण्ये पुराणं पञ्चलक्षणम् । पञ्चास्यवाक्यसन्दिष्टं त्वं च कारय भूरिशः ॥ ११५
- षष्ठकालव्रतं नाम प्रायश्चित्तस्वरूपं व्रतम् । भोज = दातः, भोजो दातेति वेदभाष्यकारः । हो सम्बोधने ।

निर्विघ्नतः कुरु त्वं च ह्यविघ्नं त्वग्निसन्निभम् । संसारग्लानिभग्नानां तद्भुजा रुग्णकर्मणाम् ॥ ११६
 अहं निमिषमात्रेणानिमिषैः सह नैमिषे । मनुष्यलोकमायुष्मन्मनीषामि मुनीश्वर ॥ ११७
 नैमिषारण्यगस्यापि नो विषादस्त्वभून्मम । मनीषिणां मतं वक्ष्ये सर्वं तव शृणोषि चेत् ॥ ११८
 मनीषिणां मनःस्थं च भणोऽद्य शृणु नन्दन । गुणिनापि स्वपुत्रेण मुनीनां स्वामिनस्तव ॥ ११९
 कृत्यं न कृतमप्यत्र चित्रं हरिकृतं बत । इति पृच्छन्ति मां नित्यं सत्यं सत्यं मयोदितम् ॥ १२०
 मुनयो नैमिषारण्यवासिनोऽपि निराशिनः । मयि सन्मानिनो नित्यं मुने तानपि तोषय ॥ १२१
 त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रत्वं वित्तं श्रुत्युक्तमेव च । कृत्यत्रयं त्वमप्यत्र कृत्वा पुत्रत्वमाप्नुहि ॥ १२२
 पुदित्याहुः पूयशोणादिभाजं व्याजान्मया नोच्यते चात्मजाद्य ।
 तस्मात्पुत्राता पुत्र इत्येव चात्र यः कथ्यते सोऽपि त्वमेव नान्यः ॥ १२३
 इत्येवं पुत्रशब्दार्थस्त्वय्येवास्ति सुपुत्रक । ततः कृत्यत्रयं मित्रं कुरु चित्रं न च त्वयि ॥ १२४
 तस्मात्कृत्यत्रयं पुत्रं कुरु मित्रं ममात्र तु । पुत्रं शत्रोऽसुमित्रस्य माऽत्र ते संशयो भवेत् ॥ १२५
 मम सन्तोषणार्थं च मुनीनां तोषणाय च । तव पुण्यार्थमप्यत्र कुरुष्व निपुणाद्य तत् ॥ १२६
 एवं चेदहमेवात्र पिता तव न संशयः । त्वमेव मम पुत्रश्च नान्यः कश्चन विद्यते ॥ १२७
 तुङ्गभद्रानदीतीरे गङ्गास्नानपरायणः । रङ्गनाथप्रियार्थं च साङ्गं कुर्यां तपस्त्वहो ॥ १२८
 तुङ्गभद्रां नदीं गत्वा गङ्गासङ्गात्सुपुण्यदाम् । अङ्गनासेवितः स्वाङ्गैः साङ्गं कुर्यां तपस्त्वहो ॥ १२९
 एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

ॐ मनीषामि = मन्ये कामये इत्यर्थः ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥
 इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशित्रेनाज्ञया ॥
 इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥
 यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
 भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

१३०

१३१

१३२

१३३

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे सप्तमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

Please bring 31/07/2024

here

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥

१३०

इदं वृन्दावनाख्यनिं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनानाज्ञया ॥

१३१

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

१३२

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

१३३

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे सप्तमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ अष्टमाध्यायः ॥

ॐ तुङ्गभद्रानदीतीरे गङ्गासङ्गात्सुपुण्यदे । मङ्गलार्थं पितॄणां च स्वां गां द्वादशनिष्कदाम् ॥ १

दत्तवान्वित्तपूर्वं मे मत्तोऽपि स्वहितोऽपि च । तृप्त्यर्थं तातपूर्वेषां पितॄणां नात्र संशयः ॥ २

भद्रानद्याश्च तीरेऽपि पितॄणां श्राद्धतद्दिने । सुभद्रावाप्तिसिद्ध्यर्थं धाता पूर्वं ददावथ ॥ ३

इति मन्त्रत्रयं विप्र कुतो न लिखितं त्वया । तव हस्तस्य पातोऽयं दत्तापहरतो भवेत् ॥ ४

दत्तवानहमेवेष्टं तत्पितॄणां त्रिविष्टपे । कष्टं नायात्यविस्पष्टं षष्टिवर्षसहस्रकम् ॥ ५

होमे वा जुह्व मद्वाक्यमित्युक्ते तव जिह्वया । दहेति चोच्यते हाहा किं ते जिह्वा दहेत्यहो ॥ ६

अश्लीलभाषा मा ते यमवालं विषयेऽमल ।

धाता = दाता, स्थापको वा, " दुधाञ् धारणपोषणयोः,

धारणं स्थापनम् इति श्रीविष्णु तत्त्वनिर्णयटीका ।

अत्र "अवालम्" इति सामान्योपक्रमत्वादेकवचनं नपुंसकत्वञ्च । अश्लील-
भाषा इति स्त्रियाम् । "तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः" इति पाणिनिर्देशः ।

७
८
९
१०
११
१२

शीलाढ्यं तु कुलाढ्यं प्रत्यश्लीलोक्तिर्न चोदिता ।। ✓	७
सावधानमनाः श्रीमञ्छ्रवणे भव सद्गुणे । भवने भव मे नित्यं तव नैवास्त्यसन्मतिः ।।	८
हिमवत्पर्वतं गत्वा सुमहत्पर्वणि स्फुटम् । अगमं पर्वतस्योर्ध्वमनमत्पर्वतोऽपि माम् ।।	९
तद्धस्तोपरि मद्धस्तमधिरोप्यादरेण च । ऋद्धिमद्धिमवद्रेहमारुहं बृहदुन्नतम् ।। ✓	१०
तेन संपूजितश्चाहं मेनकासंयुतेन च । मानितो बहुमानैश्च कामेन रहितोऽप्यहम् ।। ✓	११
रत्नकोटिभिराटोपयुक्तैश्च तटिदम्बरे । यथा स्फुटं मेघसङ्घटिता धूर्जटेर्मतैः ।। ✓	१२
अभिषेकं सुषेणाग्र्य कृतवान्दोषवर्जिते । अपि मेषगते पूष्णि शेषशायिप्रियैः सह ।।	१३
मत्प्रसादापन्नरत्ननिचयान्सुचरित्रिषु । अददां मदनावेशरहितेषु मुनिष्वहम् ।।	१४
इत्यादिकृतसत्कारैरतिपूज्योऽहमेव तैः । हिमवत्पर्वताद्यैश्च सुमते शृणु वैभवम् ।।	१५
ममाभिषेकस्य महोत्सवं तु ये दोषयुक्ताश्च विशेषतोऽपि ।	
श्रुत्वा च तद्दोषलयं प्रयान्ति निर्दोशभूता च न मे मृषा वाक् ।। ष	१६
हिमवच्छिखरादूर्ध्वं स्वर्गमारुहमार्यज । घर्घराध्वानगाः सर्वे मुनयो मार्गयन्ति माम् ।।	१७
त्रिविष्टपादहं यास्ये विष्टरश्रवसं सुत । कष्टं च मम नैवास्ति वैकुण्ठपतिदर्शने ।।	१८
मन्दरं कुन्धरं गत्वा सुन्दरं त्विन्दिरापतिम् । गन्धर्वसेवितं सेन्द्रवृन्दारकमनोरथम् ।।	१९
अमृताब्धौ सुधासिद्धिपर्यन्तमकरोद्धि यः । तं नतोऽस्म्युन्नते देशे तिष्ठन्तं चाष्टसद्भुजम् ।।	२०
तस्मिन्मन्दारवृन्दे च मां दारः कश्चनाऽगतः । सौन्दर्यसारसान्द्रश्चैवेन्दिरेवेन्दिरापतिम् ।।	२१

मम सौन्दर्यसारं च दृष्ट्वा हृष्टो बभूव च । अनङ्गवशमासाद्य स्वाङ्गानि मम दर्शयन् ॥	२२
अनङ्गसङ्गनिस्सङ्गं मां सन्दृश्य सुविस्मितः । अभवत्स भवानीव दृष्ट्वा च भवमव्ययम् ॥	२३
भवेदेतादृशो भर्ता मम चात्र भवे भवे । इति स्वस्येष्टदेवस्य तुष्टिं चक्रे यथेष्टतः ॥	२४
काष्ठमौनं समासाद्य श्रेष्ठः सोऽतिष्ठदत्र च । अङ्गुष्ठमात्रतः प्रेष्ठ सुष्ठु निश्चेष्टतां गतः ॥	२५
इष्टदैवं प्रति स्वेष्टं याचयंस्तत्र वै स्फुटम् । इति दृष्ट्वा च तत्कष्टं मामुवाच स विट्पुलः ॥	२६
तस्येष्टं कुरु शिष्ट त्वं ममाभीष्टमिदं तव । मत्प्रेक्षायाः परीक्षार्थं तं पक्षीकृत्य पुत्रक ॥	२७
मत्वा रमापतिः साक्षात्परिरेभे मुदा तदा । तं दारं प्रत्युवाचेदं मन्दारवनमध्यगः ॥	२८
‘किं दारं जन्मकामार्तं वृन्दारकगुरुं प्रति । भवान्तरे भविष्यत्तेऽभीप्सितं मास्तु तद्वथा ॥	२९
सत्यं मयोदितं कान्त तावत्पत्यं तपः कुरु’ । इत्युक्तो हरिणा दारो गिरिमूर्ध्नि परात्परम् ॥	३०
शरण्यं शरणं प्राप मां स्मरन्हृदि सर्वदा । मामपि प्राप्तवान्कामात्कमनीयं त्वमानवम् ॥	३१
‘सम्मानय मनस्तेन शमयानङ्गसङ्गमम् । भवान्तरेऽपि मां धीर तेऽधरामृतमन्वहम् ॥	३२
वितराऽयैतदर्थं च मत्करं शिरसा धरन् । अहं यास्ये त्वया दत्तविश्वासं सत्यमेव च ॥	३३
कुरु शीघ्रं सुरश्रेष्ठ श्रेयसे मे भवाय च’ । इत्युक्त्वा प्रययौ दारः कामराहित्यमार्यज ॥	३४
ख्यापयामास लोके मे सर्वत्र सुचरित्रिणः । इमां कथां च ये नित्यं शृण्वन्ति यतयोऽपि तु ॥	३५
लभन्ते कामतः शान्तिं सुत सत्यं मयोदितम् । मयोक्तश्लोकपूगेषु त्यक्तुं योग्यान्पृथक्कुरु ॥	३६
ये लौकिकार्था भासन्ते श्लोकांस्तान्कुलभूषण । चतुरध्यायगान्साङ्गं गङ्गास्नानफलं क्षेपे ॥	३७

१२ दक्ष

तव

७ भविष्यत्ते, भविष्यति काले इति सप्तमीनिर्देशः, अलौकिकत्वात् । अथवा —
 “मा मे भविष्यत्” इति भागवतप्रयोगवत् (३-३१-३१) उन्मेयः ।

मङ्गलायनमाशास्यं निस्सङ्गस्य वचो मम । अष्टाध्यायेषु शिष्टानां तुष्टिं कुरु यथेष्टतः ॥	३८
प्रौढिं पश्यामि ते सुष्ठु ममेष्टं शिष्ट साधय । इति च द्वादशाध्यायान्कुरु शुद्ध बुधाग्रतः ॥	३९
अहमाकाशगो नित्यं नाकिभिः सह लोकदृक् । पाकशासनमुख्यानां तोक मे शृणु वैभवम् ॥	४०
मद्विमानमथाकाशे निमिषार्धेन च द्रुतम् । विरिञ्चलोकपर्यन्तं धावतीत्यधिरोष्य माम् ॥	४१
चक्रवद्भ्रमते तत्र शक्रलोके च पुत्रक । वक्रबुद्धिहृदः शल्यमिव चङ्क्रमतेऽनिशम् ॥	४२
दिक्षु सर्वासु वृक्षेषु नन्दनस्थेषु नन्दन । स्यन्दनेन चराम्यङ्ग गङ्गातीरे तरङ्गिणि ॥	४३
एवं महानुभावोऽहं भानुमण्डलगं हरिम् । तद्रथस्योपरि प्राप्य प्रार्थयामि तमीश्वरम् ॥	४४
कमनीयं कामहीनोऽप्यनिशं भानुमन्वहम् । मानितस्तेन देवेन मानिञ्छृणु हरिप्रियम् ॥	४५
नानाविधैरनेकैश्च वाहनैर्वाहकैर्युतैः । चरामि मारतातं च स्मरामि हृदि सर्वदा ॥	४६
मर्त्यलोकं तु हित्वाहं सत्यलोकमितोऽगमम् । श्रुत्यभावं कर्तुकामो दैत्यः कश्चिद्धतो मया ॥	४७
इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । तस्मात्सर्वोत्तमो नित्यं जगतः पतिरप्रतिः ॥	४८
श्रियःपतिः सुरपतिः स विरिञ्चपतिः स्वयम् । मयोक्तं सर्वोत्तमत्वं श्रुत्वा सर्वे सुरारयः ॥	४९
गर्विता वै हरिं नागुः शर्वं चापि गुरुं च माम् ।	
साम्यबुद्ध्या तामसास्ते मेघच्छत्रमिव ग्रहम् ॥	५०
कामतातं कोमलाङ्गं मानवं मेनिरे हरिम् । मयोक्तसर्वोत्तमत्वं श्रुत्वा सर्वे हरिप्रियाः ॥	५१
गुर्वन्तर्यामिणः स्वैरं करं दास्यन्तु भूरिशः । ममापि जीवोत्तमत्वं श्रुत्वा सर्वे मम प्रियाः ॥	५२

गर्वं हित्वा प्रदास्यन्तु गुर्वन्तर्यामिणः करम् ।

इत्थं सर्वोत्तमत्वं तु श्रुत्वा सर्वेऽपि सात्विकाः ॥

इ

५३

हित्वा संसृतिमार्गं तु यान्तु विष्णोः सलोकताम् ।

एवं मया जगत्सर्वं वैष्णवं च सात्त्विकम् ॥

§

५४

आसुरं शार्वमेव मयोक्तेऽपि स्वयोग्यतः ।

§

मद्भक्ताः सुखिनः सन्तु शश्वज्जीवन्तु मत्प्रियाः ॥

५५

ममाभक्ताः प्रयास्यन्तु तमोऽन्धं तामसाश्च ते । अहं नक्षत्रमध्यस्थः सुक्षेत्राणि प्रकाशयन् ॥

५६

तत्क्षेत्रवासिनः सर्वे भिक्षामात्रं ददुश्च मे । इति तेषां वदन्नित्यं तन्मध्यस्थो भवामि च ॥

५७

मत्तेजसा तिरस्कारः सर्वेषां तेजसामभूत् । यथा सूर्यप्रकाशेन तेजसां च तिरस्कृतिः ॥

५८

तथा मत्तेजसा सर्वतेजसां च तिरस्कृतिः ।

स्यात्पश्यतां च नेत्राणि मुष्णान्विष्णवाज्ञया सदा ॥

५९

अहं निषण्णस्तन्मध्ये विषण्णाः सर्व एव ते । इत्थं तैजसदेहानां सन्दोहं सन्ददाति मे ॥

६०

बुधाग्र्यस्य स्वपादाब्जसेवया वै गदाधरः । शारदा नीरदश्यामा नारदाऽराधिताऽऽदरात् ॥

६१

वेदोदरी श्रीधराज्ञाधारिणी मे सुवाग्धरा । रथस्योपरि तिष्ठन्तमरुणो न्यरुणद्धि माम् ॥

६२

वरुणं प्रति गच्छन्तं चरणेन विना कृतः । 'मात्रा भ्रात्रा विहीनोऽहं त्राता त्वं मम सर्वदा ॥

६३

यात्रां न कुरु चात्रापि तिष्ठ रूपान्तरेण च । गरुडाग्रज इत्थं मामवदञ्जरठाद्य च' ॥

६४

इति तेनोक्त एवाहं कान्तरूपान्तरेण च । वसामि वसुभिः साकं कश्यपात्मजपूजितः ॥ ६५

करटाभः स्वबुद्ध्या त्वं मद्बुद्ध्या श्रेष्ठ एव च ।

वरुणोऽपि तदाऽऽह्वातुमागतो मां प्रति प्रिय ॥ ६६

कान्तरूपान्तरेणापि तद्देहं गतवानहम् । यमोऽपि मां समाह्वातुं स्वयमेवागतो महान् ॥ ६७

❧ 'रामस्वामीक्ष्यते काममागमिष्यति मत्प्रियः' ।

इत्यवोचद्वचः प्राञ्चन्काञ्चनेच्छाऽरुचिं च माम् ॥ ६८

हरिलाञ्छनसञ्छन्नं शङ्खचक्राङ्कितं भुजे । कान्तरूपान्तरेणापि तद्देहं गतवानहम् ॥ ६९

शान्तं कान्तं पराक्रान्तं रामं तं सन्नतोऽस्म्यहम् ।

हन्द्रोऽपि सान्द्रसन्तोषादुपेन्द्रस्याज्ञया प्रभुः ॥ ७०

केन्द्रस्थानगते चन्द्रे मुनीन्द्रं मां समाह्वयत् । कान्तरूपान्तरेणापि तद्देहं गतवानहम् ॥ ७१

तमुपेन्द्रं चिदानन्दं सान्द्रसुन्दररूपिणम् । कन्दाशनेन्द्रवन्द्योऽहमिन्दिरापतिमव्ययम् ॥ ७२

नतोऽस्मि तस्य सन्दृष्टिं सङ्गतोऽस्मि समागमम् ।

प्राप्तोऽस्मि स्वामिनः श्रीनिवासस्य मनसाप्यहो ॥ ७३

पापान्धकारसंरुद्धः कुर्वन्यो दीपमालिकाम् । कोपान्धकारितमुखं भास्करिं च न पश्यति ॥ ७४

तदैव मां समाह्वातुं धनदोऽपि समागतः । 'सदैव मे गृहावासं विबुधेन्द्र कुरु प्रिय' ॥ ७५

इति मामुक्तवान्भक्त्या शक्त्या हस्तं प्रगृह्य मे । स्वगृहं प्रापयामास प्रीत्या विप्र न संशयः ॥ ७६

❧ ईक्ष्यते इति दिवादै साधुः । वर्धते ध्यातुगणः । अथा - "शृणोति" इत्यस्य स्थाने "श्रवति" (काशकृत्स्नः) "ध्यायामि" इत्यस्य स्थाने "ध्यामि" इति (भारते उद्योगपर्वणि १७५-१६) "पचन्ति" इत्यस्य स्थाने "पचन्ति" इत्यादयः (भारते उद्योग-पर्वणि १०९-१४)

कान्तरूपान्तरेणापि तद्वेहं गतवानहम् ।।	७७
तदैव शूली शिरसि त्रिशूली हस्ते गळे सक्तनूरुण्डमाली ।	
दळीकृतान्धश्च शिलीमुखेषु हालाहली गळमध्ये महात्मा ।।	७८
श्मशानवासी धृतभस्मराशिर्भस्मीकृतत्रिपुरः पौरुषेण ।	
भस्मासुराज्जातभयी पिनाकी नाकीश्वरं मां समुपाजगाम ।।	७९
गङ्गाधरो मङ्गलनाम मूर्ध्नि ध्यानान्तरङ्गी सर्वलिङ्गान्तरस्थः । (स्वार्धाङ्ग्या च सार्धम्) ^x	८०
उत्तुङ्गकैलासकृताङ्गवासो निस्सङ्गिनं मां त्वागतः स्वागतोक्त्या ।।	८१
आह्वयामास मां प्रीत्या मापतेः प्रियमुत्तमम् । कान्तरूपान्तरेणापि तद्वेहं गतवानहम् ।।	८२
एवं सर्वेऽपि देवाश्च कालेनैकेन मां तदा । आह्वयामासुरायान्तमगमं बहुरूपकैः ।।	८३
भस्मराशिरिति प्रोक्ते धृतेत्युपपदेन च । साकं शोकविहीनेन कृतभस्मेति चोच्यते ।।	८४
ताळपत्रे तथा विप्र लेखनं नैव कारय । लोकवार्तां त्यज त्वं तूलूखले बद्धगोपकम् ।।	८५
स्मर क्षिप्रप्रसादं तु स करिष्यति दारकः । द्वारकापतिरेवायं मद्दन्दावनमार च ।।	८६
नीलात्मकस्तदैवाग्निः कालाग्निरिव लोकहा । 'ममालयं समागच्छ मां पालय सुशील भो' ।।	८७
इत्युवाच स तेजस्वी तेजोरूपं च मां प्रति । कान्तरूपान्तरेणापि तद्वेहं गतवानहम् ।।	८८
तदैव निरुद्धतिः प्राप्तो वररुचिरुवाच सर्वदा । 'वायुप्रभृतिभिः सार्धं स्वैरं विहर मद्दहे' ।।	८९
इत्युक्तवन्तस्ते सर्वेऽप्याह्वयामासुरञ्जसा । तत्तद्रूपान्तरैरेव तत्तद्वेहमगां तदा ।।	

Add x
10
Add ()

ॐ

- व्यञ्जनस्याधिकत्वेन न च्छन्दस्यतिदूषणम् । स्वच्छन्दवृत्तेर्मम च कश्छन्दोभङ्ग एव च ॥ ✓ ९०
- इत्थमेवाष्टदिक्पालैः स्पष्टं सम्प्रार्थितोऽस्म्यहम् । हृष्टरूपान्तरैरेव शिष्टं यामि दिशो दश ॥ ९१
- मूलरूपेण बालार्कसदृशं कमलेश्वरम् । नीलमेघप्रतीकाशं लोकदृष्ट्या महाबलम् ॥ ९२
- ✽ समयेन दृढं बद्ध्वा कमनीयं च मानवम् । शमनं तन्मनःकामं वामनं तं नमाम्यहम् ॥ ✓ ९३
- चन्द्रमण्डलगं विष्णुमिन्द्राण्याखण्डलार्चितम् । सान्द्रं कमण्डलुधरं चोपेन्द्रं चाण्डलग्रकम् ॥ ९४ ✓
- भजामि भजनीयं तं भुजगेश्वरशायिनम् । कुजनाऽशङ्कया जातवृजिनाऽर्तिहरं च मे ॥ ✓ ९५
- मयि ब्रह्मा च वायुश्च वर्तते सर्वदापि हि । यावन्मम विमुक्तिः स्यात्तावत्पर्यन्तमेव च ॥ ९६
- अतो मया यदुक्तं तु तत्सर्वं युज्यते मयि । अधिकारिषु सर्वेषु चोत्तमोऽहं न संशयः ॥ ९७
- इदं सर्वेऽपि जानन्ति देवाश्च ऋषयस्तथा । गन्धर्वा अपि सर्वेऽपि दानवा मानवाश्च न ॥ ९८
- सर्वलिङ्गान्तरस्थश्च मयोक्तं त्यज्यते त्वया । मयानुक्तमपि स्वार्धाङ्ग्या च सार्धं तु गृह्यते ॥ ९९
- उक्तमेव तु वक्तव्यमनुक्तं न कदाचन । मत्सत्रभोजनं भुक्त्वा मदुक्तं त्यक्तवानसि ॥ १००
- मया द्विमुखतश्चोक्तं सुमुख प्राग्द्विधाकृतम् । इदानीं मुख्यमेवोक्तमेकेनैव मुखेन तु ॥ १०१
- अनेकमुखसम्पन्नो मुखमेवानुभूयते । मुखैरपि दुरापन्नं खगमुख्यैश्च दैवतैः ॥ १०२
- एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
- श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ✓ १०३
- इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ १०४ ✽

✽ कमनीयञ्च मानवम् । मानवो माणवो माणवको बालकः । "मानवो बालः", इति शब्दरत्नकोशः । सर्वज्ञ इत्यर्थो वा

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ✓ १०५

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ✓ १०६

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे वैभवपर्वण्येष्टमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ नवमाध्यायः ॥

ॐ हनुमान्बहुनामाऽयं न्यहनद्गहनादरी । सहनामा मदारूपो महानाम्नि महोत्सवे ॥ १

नमामि तं महात्मानं हनूमन्तमथाहवे । न्यहनद्यो महारक्षो ह्यक्षं चाक्षयविक्रमः ॥ २

रेमे सेवासु निरतः कामेन रहितः सदा । यस्य नाथः प्रसन्नात्मा ददौ चात्मानमेव च ॥ ✓ ३

तद्वन्ममापि कामेन हीनस्य मनसाप्यहो । नाथो ह्यात्मानमेवासौ हयग्रीवो ददौ मुदा ॥ ४

परिरम्भणव्याजेन मन्दरे गुणवारिधिः । गणयन्स तु तं दारमुद्दिश्य मम सद्गुणान् ॥ ५

अहं राजाधिराजश्चाप्येतदुत्तरजन्मनि । भवामि स भवानीव मां तु यास्यति या पुरा ॥ ६

मन्दरे सुन्दरं मां तु दृष्ट्वा कन्दर्पमोहिता । इन्दिरापतिमाराध्य वरदं चाप तद्वरम् ॥ ७

सा गमिष्यति मां तस्मिञ्जन्मनि प्रियवादिनी । साधिनी स्वमनोरथ्यं सारसौन्दर्यसारतः ॥ ८

कनकाम्बरसंवीता मणिकाशितभूषणा । गणिकाजातिकां त्यक्त्वा झणिकारवनूपुरा ॥	९
दाराः पुंसीति वश्चार इति नो शाब्दिकैर्वृतः । उदारकामहीनस्य स दारः पुरुषो यथा ॥ ✓	१०
इत्यभिप्रायतोऽप्येकवचनेऽपि प्रयोजितः । दारशब्दः परैरुक्तदोषोऽपि मम नास्त्यतः ॥	११
एधमानद्विडप्येतत्कृतवान्देवराडसौ । मां प्रौढभक्तिसम्पूर्णमारोप्य गरुडोपरि ॥	१२
जगाम निमिषार्धेन मेरुमूर्ध्नि स्वमन्दिरम् । तस्मान्मन्दरगं प्राप सुन्दरं स्वस्य विग्रहम् ॥	१३
तस्मादपि ययौ श्वेतद्वीपं मामधिरोप्य च । पीताम्बरधरः स्रग्वी श्रीपतिः श्रेयसां पतिः ॥	१४
श्वेतद्वीपादपि प्राप प्लक्षद्वीपं सुपावनम् । अपांपतेश्चोपकण्ठे विपतेश्चावरोप्य माम् ॥	१५
गरुत्मानं समाहूय मानयन्निदमब्रवीत् । 'मघोनाऽमृतमानीय मामकस्य मुनेर्दिश' ॥	१६
इत्युक्तः स तु नत्वा च वैनतेयो विहायसा । गत्वा स्वर्गपतेस्तच्च ह्यमृतं प्राप सत्वरः ॥	१७
आदाय गरुडः प्रौढश्चोड्डीयोड्डीय पक्षिराट् । आढकेन मितं षोढा प्ररूढं पौरुटस्थितम् ॥	१८
पाययामास मां पापरहितं पिहितं करे । स्थापयामास पादाग्रे श्रीपतेः शेषितं च यत् ॥	१९
दिव्यं तदपि गोविन्दो गोदोहनकरेण च । मां गोसवे गोसवे च पाययामास नेतरम् ॥	२०
ममामृतप्राशनं च ये शृण्वन्ति नरा भुवि । अमृतप्राशनं कृत्वा त्वमृतत्वं भजन्ति ते ॥	२१
प्लक्षद्वीपादपि प्राप प्लवमान इतस्ततः । उपप्लाव्यं तदा विष्णुरपप्लवविवर्जितः ॥	२२
तदनन्तरमन्विच्छन्नन्तासनमेव च । अनन्तशयनं द्रष्टुमनन्तो यो गुणैरपि ॥	२३
अनन्तपदमासाद्य चानन्तोपरि संस्थितः । अनन्तशयनं प्राप ह्यनन्तासनगं हरिम् ॥	२४

ॐ "गोसवो यज्ञविशेषः" इति ऋग्व्याख्याटीका (१-११-५)।

तेनैकीभूय कालेन नानात्वं मयि नास्ति च । इति नो दर्शयामास नेत्रयोरपि मानव ॥	२५
इन्द्राणी मां समानीय चेन्द्रेण सह मन्दिरम् । उपेन्द्रोऽपि तदा चाप्तश्चेन्द्रेण सह चेक्षितुम् ॥	२६
भद्रादेवीसमायुक्तः सुभद्रार्थं तदैव माम् । भद्रासने समारोप्य भद्रामारार्तिकां व्यधात् ॥	२७
अरुन्धतीसमायुक्ता वृन्दावनकृतिं त्विमाम् । स्वमन्दिरे समाधाय चेन्द्रेण सह चार्चयत् ॥	२८
एवं सर्वाश्च देव्यस्ताः पतिभिः सह मन्दिरम् । मां समानीय चाऽनर्चुर्वृन्दावनकृतिं त्विमाम् ॥	२९
तस्मात्स्वमन्दिरे सर्वे वृन्दावनकृतेः परम् । प्रकुर्वन्त्वर्चनं सम्यगारात्या च समन्वितम् ॥	३०
मद्वृन्दावनमेवात्र सद्वृन्दावनमेव हि । तद्वृन्दावनगः श्रीशः सद्वृन्दावनगः सदा ॥	३१
येन वृन्दावनाऽख्यातिर्जाता चात्र दिने दिने ।	
तस्मै चानन्द धान्यं वा धनं वा किं न दीयते ॥	३२
महोर्दण्डेन चोर्ध्वाण्डं दक्षिणेन गुणिन्स्पृशे । सव्येनाधस्थमप्यस्मिन्लोके पावकवज्रवलन् ॥	३३ ✓
त्रसरेणुरजस्थाणुः परमाणुरहं भजे । पारिमाण्डिल्यवत्सौक्ष्म्यं शाण्डिल्यो वेत्ति शौण्डिलः ॥	३४
मेरुवद्गुरुभारोऽहं तूलवल्लघुतां व्रजे । व्यापकश्चाकाशवच्च भागशो योगतोऽभवम् ॥	३५
मद्योगबलतो नानादेहगो भोगवानहम् । सौभरिर्यद्वदभ्राभो मद्वत्को भ्राजतेऽधुना ॥	३६ ✓
अणिमाद्यष्टाङ्गयोगं मणिमान्दुष्टराक्षसः । फणिना मानितं दष्टंस्तत्पदाङ्गुष्ठतो हतः ॥	३७
तद्वत्साष्टाङ्गयोगेन मया वादेन चाऽहतः । मायावादिमताचार्यः पूर्वं क्रोधवशाधिपः ॥	३८
तस्मादाचार्यवर्येषु मताचार्याः सुरोत्तमाः । आचार्येष्वपि तेष्वत्र मध्वाचार्यः परो मतः ॥	३९

ॐ "दश्यन्, दशन्" इत्यर्थे "दष्टन्" इत्यलौकिकः प्रयोगः । इतिहासपुराणेष्वपि नीया अलौकिक शब्दास्तत्र तत्र दृश्यन्ते ।

वेदेषु सर्वेषु हरिः सुरोत्तमः पूर्वेष्वथाचार्यमतेषु तन्मतम् ।	
गुरुष्वपीह प्रवरेषु गौरवात्पूर्णप्रज्ञः सर्वशास्त्रेषु तद्वाक् ॥ ✓	४०
ममास्थिजातान्यपि तस्थिवांसि चक्राङ्कितान्येव क्रमन्ति विष्णुम् ।	
तत्पादजाम्भःसु सुपावितानि यद्वेह मां तत्पदकं नयन्ति ॥ ✓	४१
भुजास्थिनी शङ्खचक्रे सुवृत्ते जान्वस्थिनी पद्मगदे च जाते । ✓	
उरोऽस्थि तन्मूर्तिरूपं प्रजातं शिरोऽस्थि नारायणमुद्रितं च ॥	४२
दन्तास्थि तत्पादपद्मं च जातं वृन्तास्थि तच्छार्ङ्गधनुश्च जातम् ।	
कर्णास्थि तद्वाणरूपं प्रजातं पादास्थि दामोदरपादपार्श्वम् ॥ ✓	४३
सदा च मां प्रापयामास शीघ्रं कदापि संसारगतिं ददाति ।	
न मे पदं तस्य महात्मनः प्रभोः ॥ ॐ —	४४
इत्थं तु सर्वाण्यस्थीनि विष्णोश्चक्राङ्कितानि च ।	
जातानि जननाद्यं च नाशयन्ति मम श्रमम् ॥	४५
हे मुग्धविप्र दधिदुग्धपयोनिधौ च बद्ध्वा हरेस्तु पदमेव सुभक्तिपाशैः ।	
दग्ध्वा कलेबरमिदं सकलाधिव्याधिग्रस्तं च योगबलतः प्रवसामि पार्श्वे ॥ ✓	४६
यथा दुर्योधनकृतं दग्ध्वा जतुगृहं पुनः । द्वैपायनस्य पार्श्वेऽपि ह्युवास कुरुनन्दनः ॥	४७
उदारगुणसम्पन्नः सदारश्च भवान्तरे । वृन्दावनगुरोराज्ञा मन्दारवनगस्य मे ॥	४८

ॐ केवलपयस्वण्डोर्यम् । एवं स्वप्ने पयसन्धवृत्तवृत्तिरियमिति दाक्षिणात्याः साहित्यविदः ।

दिव्यरागान्वितग्रीवो द्रव्यरागविवर्जितः । करादागतवित्तानि सदारेभ्योऽददां सदा ॥	४९
वैराग्यगुणसम्पन्नः सदा राज्यपराङ्मुखः । एष्यञ्च निश्चितं सर्वमतीतत्वेन भण्यते ॥	५०
प्रेष्य सत्यं मया प्रोक्तं विश्वासं कुरु सर्वथा । इत्थं ब्राह्मणमुख्येन श्रुत्वा वै गुणवैभवम् ॥	५१
गणयत्स्वपि देवेषु भण सत्सु च मामिह । अहं शुभोदसागरेऽन्वहं विभोर्हि वासरे ॥	५२
सुहंसरूपिणो हरेर्गृहं सरामि रेऽरमम् । कारितुं सर्वभृत्यैश्च तारितुं भवसागरात् ॥	५३
स्मारितुं सर्वश्रेयांसि प्रेरितुं सर्वशः सुरान् । अहं ममेत्यहङ्काररहितो वै हरेरिह ॥	५४
करोम्यहरहः कर्म हंसो हंसरहस्यकृत् । हंसोऽपि हंसवाहस्य सुयशं ज्ञानमुत्तमम् ॥	५५
संसारोत्तारणांशं च मामपि प्रकृच्छं ह । कंसारिः श्वेतवाहस्य संसारं नाशयद्यथा ॥	५६ ✓
कांस्यं कांस्यस्य कर्तेव संशोधयति चोद्धवम् । स देवो वरदो मह्यं कदा चेह समागतः ॥	५७ ✓
इति मामुक्तवान्सक्तं स्वपादे चापदात्यजत् । अहमानन्दमुनिना सदानन्दप्रसङ्गिना ॥	५८
सह नानाविधाः श्रीनाथस्य गाथाः स्मराम्यहो । तद्दर्शनोद्धुद्धहृदयसंस्कारः शुद्धसात्विकः ॥	५९ ✓
बद्धसौहृदतत्पादपद्मेऽहं पतितोऽस्म्यहो । तेन साकं बदरिकाश्रमं शोकविनाशकम् ॥	६०
तत्रापि दृष्ट्वा श्रीवासं सर्वसिद्धसुसेवितम् । शुकस्य जनकं वै वासिष्ठकृष्णं नतोऽस्म्यहम् ॥	६१
अहं घनोदकं चापि ह्यतिलङ्घ्य महाघनम् । धनूरत्नं च पश्यामि पुरा मधुविभेदनम् ॥	६२
बाणं च शाणसंयोगान्निशितं द्युमणिप्रभम् । पश्यामि गुणसम्बद्धं शार्ङ्गिणः करभूषणम् ॥	६३
प्रासं च भासमानं तं न्यासकर्मणि कोविदः । पश्यामि श्रीपतेर्दास्यात्सोऽहंभावविवर्जितः ॥	६४ ✓

- अहं ब्रह्मास्म्यहं ब्रह्मास्मीति यो वक्ति हिंसकः । स्वहिंसां ब्राह्मण ब्रह्मण्यारोपयति नान्यथा ॥ ६५
- ब्रह्महिंसात्मकस्यास्य महाब्रह्महतिः सुत । भवत्येवान्धतामिस्रे पतत्येव न संशयः ॥ ६६
- सामान्यब्रह्महत्यस्य प्रायश्चित्तं श्रुतौ स्मृतौ । न विद्यते द्विजश्रेष्ठ महाब्रह्महतेः किमु ॥ ६७ ✓
- वक्तव्यं तत्र कर्तव्यं तत्र नास्ति बहिष्कृतेः । सुविस्तृतेऽन्धतामिस्रे पतन्त्येतन्मताश्रिताः ॥ ६८
- तस्मात्सोऽहंभावयुक्ते महत्पापं भवेद्ध्रुवम् । महापापगतिं याति स हाहेति वदन्सदा ॥ ६९
- सोऽहंभावान्मोक्षमाप्नोति जीवस्तस्मादन्धं याति तामिस्रमेव ।
- दासोऽहं मामुद्धरस्वेति हन्त चान्धं तमो नैव यातीति कामम् ॥ ७० ✓
- प्रार्थय प्रर्थ्यमानं तं सार्थीकुरु मनोरथम् । कार्तस्वरतरं चार्थ्यं पदमारोह तद्धरेः ॥ ७१
- हे भेदवादिंस्तव भेदसिद्धये सत्यं हि दैत्यादि वदस्व मानम् ।
- तदैक्यवादं जहि योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मीति कुवादिनोक्तम् ॥ ७२ ✓
- जित्वा चाभेदवादं त्वं दत्वा शिष्येषु सन्मतिम् ।
- श्रुत्वा च गुरुणा तत्त्वं गत्वा च हरिमन्दिरम् ॥ ७३
- तत्रापि सञ्चिदानन्दरूपं पश्य हरेरपि । स्मराभेदजयं चापि यत्फलं हरिदर्शनम् ॥ ७४ ✓
- अहं घनोदकं तीर्त्वा मनोवेगेन मानव । करोमि ब्राह्मणमुखादाख्यानं शोकनाशनम् ॥ ७५
- अहमाकाशमार्गेण नाकीशमगमं हरिम् । लोकेशं पश्य दास त्वं तोकावश्यं हृदि स्थितम् ॥ ७६
- नीवारशूकवत्तन्वी पीता भास्वत्यणूपमा ।

७ अत्र मोक्षो नाम मरणम्, न तु मुक्तिः परमपुरुषार्थभूतः, "मुक्तिर्भक्षोऽपुनर्भवः", इति, "मोक्षो मृत्यो मरुद्गिरौ", इति च वैजयन्ती । अत्रौ त् मोक्षशब्दे मरणार्थे श्रीवादि राजतीर्थे प्रयुक्तः ।

तस्याः शिखाया मध्ये च य आत्मा संव्यवस्थितः ॥	७७
तं पश्य हृदयाकाशे महाकाशे यथा रविम् । कोटिसूर्यप्रतीकाशं चन्द्रकोटिविकाशितम् ॥	७८ ✓
त्वत्सकाशाद्भिन्नमेव तत्सकाशादिदं जगत् । कासारे च यथा भातमाकाशं चोपरि स्थितम् ॥	७९
तथा त्वद्भृदयाकाशे भातं सूर्यान्तरे स्थितम् । किरीटहारकेयूरस्फुरन्मकरकुण्डलैः ॥	८०
विराजन्तं हरिं पश्य नेत्रयोरतिसुन्दरम् । शङ्खचक्रगदापाणिं नारायणमरिन्दमम् ॥	८१ ✓
सरोजासनमध्यस्थमरुणेनादराचितम् । स यश्चायं पुरुषे यो रविमण्डलमध्यगम् ॥	८२
तमेकं पश्य देवेशं दासस्त्वं हृदि संस्थितम् । एवं मदुपदेशेन को देशो ज्ञानगोचरः ॥	८३ ✓
वेदेशं तु न जानाति तं वदस्वाद्य नन्दन । ब्रह्मन्कन्दाशनेन्द्रोऽहं चन्द्रान्तर्यामिणं हरिम् ॥	८४
सन्दृश्याम्यत्र सान्द्रेणाऽनन्देनैवाशु नन्दितः । तं दृष्ट्वा निन्तमव्यक्तं शीतांशुकरमच्युतम् ॥	८५ § 508
अमृताक्तकरान्तलोके विकिरन्तं मुरान्तकम् । भजामि कामजामार्तिं त्यजामि करजात मे ॥	८६
सृजामि वाचो जालानि तज्ज्ञातगुणजानि च । अहं सप्तसमुद्रेषु सप्तद्वीपेषु संचरन् ॥	८७
सप्तस्वपि पर्वतेषु सप्तसप्तिरथेऽपि च । सप्तलोकेषु नित्यं च सप्तर्षितुषितार्पितैः ॥	८८
सप्तमीमिश्रिताश्विन्यां सप्तकाञ्चनभूषणैः । अलंकृतः कळङ्केन हीनैः सम्राडिव प्रिय ॥	८९ ✓
वेङ्कटाद्रौ शङ्खभेरीनादं श्रुत्वाऽगमं हरिम् । जनार्दनं जनानां तु जननार्दनकारिणम् ॥	९०
जनित्रं ब्रह्मणः कञ्जनेत्रं जनमनोत्सवम् । दृष्ट्वा हृष्टो भवाम्यष्टतिथिषु श्रेष्ठभाजनैः ॥	९१ ✓
पौरुटैर्दत्तमृष्टान्नं शिष्टैः सह मठाधिपैः । अश्रामि कृत्वा स्नानानि सुस्वनोर्जितसंस्तवैः ॥	९२

श्रुत्वा प्रश्नानि तेषां च कात्स्न्यार्थाद्वै वच्मि तद्गुणान्।

~~त्वद्गुण~~ त्वत्स्न्यार्था

अहं तैः सहितोऽप्यत्र चाऽगतो यतिभिः कृतिन्॥ ✓

९३

द्रष्टुं त्रिविक्रमस्यापि रथोत्सवमथो हरेः। त्रिकोटियतिभिः साकमटामि मम सेवकैः॥

९४

मठेऽपि तव हे तोक रटामि परमार्थकम्। मृष्टान्नं देहि तेषां च मृष्टकाञ्चनभूषणैः॥

९५

नष्टकामं मामपि त्वं सुष्ठु पूजय पुत्रक। हे शिष्ट श्रेष्ठपूजां मे स्पष्टं कुरु हरेरपि॥

९६

इष्टं यथेष्टतः पुत्र नष्टं चापि ददाम्यहम्। निष्टप्रकटके श्रेष्ठकटकं चापि कुण्डले॥

९७

तटित्प्रभे पादपीठे शिष्टे मयि मठागते। देहि ते हितसिद्ध्यर्थं को हि मे त्वां विनेह च॥

९८

हितवान्देहिनां मध्ये जहि ते चाहितामपि। एवं ममाज्ञां प्राज्ञाद्य कुरु चाज्ञानबन्धनम्॥ ✓

९९

निराकुरु तव ज्ञानं ज्ञायते ज्ञानिषूत्तमम्। अतस्त्वत्सदृशो नास्ति यतिषु प्रेष्ठ मादृशः॥

१००

कीदृशोऽस्मद्गुणो लोके त्वादृशोऽपि न विद्यते॥

१०१

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः॥ ✓

१०२

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः। मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनानाज्ञया॥

१०३

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात्। समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम्॥

१०४

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ॥

१०५

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे नवमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ दशमाध्यायः ॥

- ॐ गणैः स नारायणभूतनाथः समन्वितः कर्णविकर्णसंज्ञैः ।
महामणीनां बहुलैः सुकीर्णं मौलिं ददौ मे शिरसि स्थिरोऽभूत् ॥ १
- कुबेरकोशादानीतं शोकापनुदकामदम् । दत्तवान्वित्तहीनं मे भूतनाथः प्रतापवान् ॥ २
- कुबेरो दत्तवान्नारायणभूतस्य हस्तके । सोऽपि मे शिरसि प्रोतं चकार शृणु पोतक ॥ ३
- विप्रापहार्यं ते पुत्रचरणाद्रौप्यभूषणम् । नारायणेनापहतं भूतेनाकार्यकारिणा ॥ ४
- अतश्च त्रिगुणं दत्तमेकैकचरणस्य मे । दुर्वर्णं कारय क्षिप्रं तेन ते पुत्रभूषणम् ॥ ५
- तस्मान्न चिन्ता कार्या मत्पुत्रचिन्तामणिं भज । कान्तारे च यथैकान्ते स्वकान्तं भजते सती ॥ ६
- शैलराजसुता पैलमुनिमाह च सादरम् । कैलासशिखरे रम्ये तैलदीपावलिं कुरु ॥ ७
- इत्युक्तः सोऽपि प्रत्युक्तिमवदद्विजपुङ्गव । करोमि वृन्दावनाग्रे कन्दाशनवरस्य मे ॥ ८
- अव्यग्रश्चागतः शीघ्रं पैलः कैलासपर्वतात् । तैलं गोघृतमादाय शैलं वृन्दावनं मम ॥ ९
- चकार दीपावलिभिः पापावलिविनाशनम् । ववर्ष पुष्पावलीश्च मधुपावलिसंयुताः ॥ १०
- एवं सर्वेऽपि ऋषयो वर्षे वर्षे समावृताः । चक्रुः सर्षपमात्राणि दुष्कृतानि प्रहर्षिताः ॥ ११

काये सन्निहितोऽपायः प्रायः श्रेयस्करस्तथा । वायुप्रवेशनोपायं तवायुर्वृद्धये वयम् ॥	१२
कुर्मः कूर्मावतारेण पूर्णाशाऽऽपूरिताऽशिषः । सुपर्वाणः सुपर्णेन काद्रवेया न चोद्धृताः ॥	१३
तथा तथा सुतश्चायं कृतात्कृच्छ्रात्समुद्धृतः । तस्माद्दृथा कृतिश्चेयं मत्कृता मास्तु ते सुत ॥	१४
श्रीमन्वृन्दावनं भूमौ सोमवद्रञ्जयन्दिशः । को महान्न स्तुतिं कुर्यान्नो मनःप्रियकारकः ॥	१५
को महान्दर्शनं नैव कुर्यान्मूढं विना मम । हे नन्दन तव व्याख्यानादः कन्दाशनस्य मे ॥	१६
शतानन्दस्य लोकेऽपि सदानन्दविवर्धकः । अहमानन्दमुनिना सदानन्दप्रसङ्गिना ॥	१७
सह नानाविधाः गाथाः श्रीनाथस्य स्मराम्यहो । तद्दर्शनोद्बुद्धहृद्यसंस्कारः शुद्धसात्विकः ॥	१८
बद्धसौहृदतत्पादपद्मेऽहं पतितोऽस्म्यहो । तेन साकं बदरिकाश्रमे शोकविनाशकम् ॥	१९
शुकस्य जनकं वै वासिष्ठकृष्णं नमाम्यहम् । इति पद्यत्रयं त्रायंस्त्यक्तवानसि विप्रक ॥	२०
आकरस्थं लेखनं च कारय प्राङ्मयेरितम् । महीजश्चामहीजश्च सहोषतुरहो रहः ॥	२१
हे वीरराहो हेऽवीर राहितारहिताश्च ये । पद्यस्यास्यार्थसारं तु नद्यः परमपावनाः ॥	२२
उद्यन्तमिव चादित्यं खिद्यन्ते तामसाश्च ये । एतत्पद्यद्वयस्यापि शक्यार्थः केन हीयते ॥	२३
सोऽपि मत्सदृशो बुद्ध्या प्रायः श्रेयस्करो मम ।	
द्वारैश्चतुर्भिः परितो विभाति वृन्दावनं मन्दरसन्निभं मे ॥	२४
वृकोदराचार्यहनूमतां च ममापि सन्मूर्तिभिरन्वितैश्च ।	
कीटं वासिष्ठकृष्णोऽयं यथा पुष्पाति पूरुषम् ॥	२५

४ सोमवद् इति नित्ययोगे मनुष्यः । श्रीवादिनामः सोमः । स सदा वियते वृन्दावने ।

पटुं स्वाप्रान्स्फुटं वक्तुं श्लोकान्पुष्णाम्यहं तथा । वृन्दावने च देवानां वृन्दाः सन्तीह नन्दन ।।	२६
मुकुन्दपादपद्मं ते विन्दन्त्यनिशमञ्जसा । ब्रह्मा ब्रह्मभवः शक्रो वक्रतुण्डः सुरेश्वरः ।।	२७
गरुडः शेषभाष्यज्ञः सशेषः सोमभास्करो । मित्रावरुणकारुण्यविषयाश्च विशेषतः ।।	२८
सुत्रामशरणं प्राप्ताः पूषा पिष्टादनस्तथा । एते चान्ये च बहवो बहुमानपुरस्सराः ।।	२९
कुहुयोगे च सुहुतमग्निं कृत्वा धनं ददुः । ब्राह्मणेभ्यश्च सौपर्णश्रुतिज्ञेभ्यश्च पर्वणि ।।	३०
ब्रह्मणा सह पुण्याहे सस्रुर्धवळवारिणि । करं स्वैरं विरिञ्चादिऋभवो रत्नसंचयान् ।।	३१
वृन्दावने च ववृषुर्हर्षपूर्णाः सहस्रशः । विष्णोर्निर्माल्यमालाश्च बालसूर्यामलप्रभाः ।।	३२
बालव्यजनसंवालाः काले दधुर्गळे कुहोः । सिनीवाल्यादियोगेऽपि निमील्याक्षीणि काणवत् ।।	३३
सन्निलीनाः पलायन्ते शरणं करुणार्णवम् । मग्नास्ते मत्सरःश्रेष्ठे भग्नपापा बभूविरे ।।	३४
अग्निं हुत्वा च विधिवज्जामदग्निं ववन्दिरे । वृन्दावनगतं देवास्त्विन्दिरापतिमव्ययम् ।।	३५
मन्दाकिन्या जनिं विष्णुं पुनरेव ववन्दिरे । तमनुज्ञाप्य देवेशाः स्वर्गं यान्ति सुमानिताः ।।	३६
पुनरायान्ति योगेषु पुण्येषु शृणु नन्दन । एवं धवळगङ्गा मे विधुवद्धवळा भुवि ।।	३७
प्रवाळमणिसोपाना त्रिवळीशयुता बभौ । देवैर्निरन्तराक्रान्ता मन्वन्तरशतान्तरा ।।	३८
तन्वन्तरातिरिक्ता च धन्वन्तरिकृतान्तरा । स्नानार्थं गच्छतां स्नायुबन्धनादिविनाशनम् ।	
शिश्नात्कृतैर्नसां नाशं करोति प्रश्नमात्रतः ।।	३९
एवंविधास्मत्कृतवैभवान्विता भूदेवदेवैर्नरदेवपूजिता ।	

कृतान्तमार्गं त्ववगाहनोत्सुकान्सन्तारयत्येव हरेः सुतान्विता ।। ४०

एतच्चित्रं कलिमलैः कलुषीकृतमानसाः । न जानन्ति नराः सर्वे कलौ भूतलवासिनः ।। ४१

एवं महृन्दावनस्य सहृन्दा एव भूतले । जानन्त्यनन्तमाहात्म्यं नेतरे पापपूरुषाः ।। ४२

अहं नमामीह महानुभावं हयास्यरूपं हयमाप्रहारम् ।

मया सहैवाशु च हंसवाहं यो हंसरूपी न्यरुणत्ययोऽब्धौ ।। ४३

शाल्मलीद्वीपमाश्रित्य सुमालीति बलाधिकः । निर्मलाख्यातलावण्यं बालातपसमप्रभम् ।

पप्रच्छ स तु मां दृष्ट्वा विच्छिन्नत्रिशिराः पुरा ।। ४४

रुद्रो वाऽभद्रहीनोऽसि सुपर्णो वाऽर्णवातरः । शेषो वा दोषहीनोऽसि वायुर्वाऽपायदूरगः ।। ४५

इन्द्रो वा सान्द्रसन्तोषी चन्द्रो वाऽमन्दतोषकः ।

कामो वा त्वं च रामाणां मोहनं रूपमाश्रितः ।। ४६

सूर्यो वा शौर्यसम्पन्ने ऋषिर्वाऽपर्षवाचकः । धनदो धनिनां श्रेष्ठो महाधनविभूषणः ।। ४७

वरुणः करुणासक्तस्त्वं कविः कोविदेश्वरः । अथवा वादिराजाख्यो वागीशकरजातकः ।। ४८

वादीभमृगराजत्वाद्वादिराजाभिधा तव । हयग्रीवाराधकत्वात्प्राग्र्यान्लोकांस्तथा गतः ।। ४९

व्याघ्रचर्मापि सन्मानं चाग्रपूजां चकार ते । इमां कथां काव्यकर्ता काव्योऽपि व्याजहार च ।। ५०

श्राव्यं पापविनाशाय न व्याजान्न च हास्यतः । इति तेनोदितं श्रुत्वा कृत्वा तस्याप्यनुग्रहम् ।

स्मृत्वा हरेश्च माहात्म्यं पृक्त्वाऽऽनन्दजलैर्भुवम् ।। ५१

विच्छिन्नत्रिशिराः = विच्छिन्नस्त्रिशिरा नाम राक्षसो येन सः श्रीरामः ।

ततश्च पावनान्वानप्रस्थान्वानरयूथपान् । वनराजिषु पश्यामि वनजान्मनुजाधिप ॥	५२
तन्मतं शृणु कल्याण पुण्यात्पुण्यतमं महत् । नारायणो गुणनिधिर्वाणीपतिमभाषत ॥	५३
‘श्रीमन्मध्वमतं दिव्यं मद्भक्तेनोद्धृतं सुत । मत्सर्वोत्तमतामुक्त्वा युक्तिमालाभिरञ्जसा ॥	५४
व्यासात्मना मया पूर्वं यदुक्तं सर्वमेव तत् । जगत्सत्यत्वादिकं च तात्पर्यविषयमृते ॥	५५
तत्समर्थितमेवादौ समर्थेन महात्मना । प्राप्य तत्र कृतार्थत्वं व्यर्थीकृत्य सुदुर्मतम् ॥	५६
मत्समीपमिहाऽगन्ता वृन्ताद्यस्थीनि तस्य च । चक्रशङ्खाद्यायुधैश्चाथाङ्कितानि महात्मनः ॥	५७
तस्मात्तन्मतमेवाग्र्यं ग्राह्यं सर्वबुधैरपि । प्राग्र्यं लोकमवाप्नोति तन्मते चाग्रहान्वितः ॥’	५८
इति ब्रह्माणामुद्दिश्य गुणवारिधिरब्रवीत् । शृणु सत्यं मया प्रोक्तं भण सर्वबुधान्प्रति ॥	५९
कृत्वा वृन्दावनं तत्र फलं भावय मां विभुम् । अहं वृन्दावने स्थित्वा सर्वाभीष्टं ददामि ते ॥	६०
इदं ममात्मजे सर्वं वेदवेद्ये तपोनिधौ । वक्तव्यं पुरतः स्थित्वा निश्शङ्कः सन्सदा द्विज ॥	६१
विप्र त्वं तव पुत्रं तु मम नाम्ना समाह्वय । सुप्रीतत्वं तु विज्ञाय मयि सर्वं समर्पय ॥	६२
कामधेनुर्यथा पूर्वं सर्वाभीष्टफलप्रदा । तथा कलौ वादिराजश्रीपादोऽभीष्टदः सताम् ॥	६३
अदृश्य एव सर्वेषां सर्वाभीष्टफलप्रदः । इदं तु वेदवेद्याख्यश्रीपादस्य सुतस्य मे ॥	६४
वक्तव्यं तत्र गत्वा तु नात्र कार्या विचारणा । भारतीपतिवद्भाति भारतार्थप्रकाशनात् ॥	६५
भारतार्थप्रकाशत्वात्तत्कर्तृसदृशो हि सः । तत्कर्तृसदृशत्वात्तु तद्वत्पूज्यो गुरुः सताम् ॥	६६
पूज्यत्वान्नित्यमेवात्र वृन्दावनगतं पतिम् । पूजयित्वा महात्मानं महाभारतकीर्तनैः ॥	६७

७ इदं “कामधेनुर्यथा” इति पर्यं बृहत्संहितायां चतुर्मुखस्य वचनमिति सम्प्रदायविदः ।

ततोऽस्मत्तः सन्ततिं वा सर्वेष्टं वा तदाहरेत् । इदं तु सन्तं सन्तत्या त्वामुद्दिश्य तथोक्तवान् ।। ६८

पूजनीयो गुरुर्नित्यं सर्वाभीष्टमभीप्सुना । इमामस्मत्कृतिं विद्याद्यो विद्यात्वत्कृतिं नरः ।। ६९

स याति निरयं घोरं मृषात्वगतिरीदृशी । कुष्ठापस्मारलूतान्तान्बालस्फोटादिकान्बहून् ।। ७०

मृत्तिका नाशयत्येव वृन्दावनगता मुने । मया सम्पूज्यमानः सन्ध्यास्यः पुरुषोत्तमः ।। ७१

लक्ष्म्या सार्धं सुरैः सर्वैरत्र सन्निहितः स्वयम् । इमां कृतिं शिलायां तु लेखयित्वा ममाग्रतः ।। ७२

स्थापयेदत्र तां दृष्ट्वा सन्तः सन्तोषमाप्नुयुः । इमां कृतिं नरो यस्तु स्वाप्नीं मन्दस्य बुद्धिदाम् ।। ७३

पठित्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । अर्थं बुद्ध्वा कृतेरस्याः सर्वेष्टं लभते नरः ।। ७४

योऽनुवक्ता कृतिमिमां मम तोषस्य भूरसौ । ख्यातिं कुरुष्वाल्पमते मम कीर्तिं नरेष्वपि ।। ७५

मा च्छादय शुभां शक्तिं मम ख्यातिं शुभेष्वपि ।

त्वां भक्तिमन्तं विप्रेन्द्र न मुञ्चामि कदाचन ।। ७६

सेवस्व मम पादाब्जं नित्यं भारतकीर्तनैः । भुक्तिं मुक्तिं ततो दद्यां वचनं मम विश्वसीः ।। ७७

आचार्यत्वं वृणीष्व त्वं मम पुत्रेण धीमता । पञ्चवृन्दावने पुण्ये पञ्चरूपात्मको हरिः ।। ७८

पञ्चीकृत्य स्वरूपाणि नित्यं सन्निहितः स्वयम् । इति जानन्ति ये मर्त्याः प्रपञ्चे सर्व एव तु ।। ७९

पञ्चभूतानि हित्वा तु पञ्चत्वं न व्रजन्ति ते । पञ्चवृन्दावनं चात्र यो वा कारयिता मम ।। ८०

पञ्चाशद्युगपर्यन्तं विष्णोर्लोके महीयते । पञ्च पुत्रा भविष्यन्ति पञ्चाननसमप्रभाः ।। ८१

पञ्चायुधधरस्याथ भक्ता एव भवन्ति ते । पञ्चभक्षसमायुक्तं पञ्चामृतसमन्वितम् ।। ८२

ॐ "मृत्तिका ते रोहिता", इत्येते यजुःसूक्तम् (३-३४-३) भो अग्ने ! तव शीघ्रं यज्ञं कृत्वा मृत्तिका रोहिता
पञ्चवृन्दं

पञ्चखर्जूरसंयुक्तं नैवेद्यं विनिवेदयेत् । पञ्चम्यां च तिथौ नित्यं पञ्चपर्वसु पूजयेत् ॥	८३
धूपदीपैस्तथा माल्यैर्गन्धदूर्वाक्षतादिभिः । एवं सम्पूज्यमानोऽहं दद्यां वरमनुत्तमम् ॥	८४
अहं क्षुधातुरो भूत्वा नैवेद्यं नोक्तवान्मुनिः । एतत्ते किञ्चिदाख्यातं भक्तत्वात्त्वद्विभूतये ॥	८५
श्रुत्वा त्वन्मुखतः सन्तः सर्वे यान्तु स्वभीप्सितम् । इदं ममात्मजे सर्वं वेदवेद्ये तपोनिधौ ॥	८६
वदस्व मद्दयासिन्धौ हयग्रीवतपोनिधौ । नैवेद्यार्थं मया प्रोक्तं विशेषतिथिपर्वसु ॥	८७
आच्छादितं च तत्पद्यं त्वयाऽदुर्मतिसत्तम । स च दास्यति नैवेद्यं यो वृन्दावनकृत्स्वयम् ॥	८८
वृन्दावनगता देवास्तस्य तुष्टा भवन्त्यहो । अहं क्षुधातुरो भूत्वा नैवेद्यं नोक्तवान्मुनिः ॥	८९
पीत्वा चामृतमेवात्र देवैः सह चराम्यहम् । दीपार्थं नोक्तवान्दीपं तेजोमयसुविग्रहः ॥	९०
गन्धार्थं नोक्तवान्गन्धं दिव्यगन्धसुविग्रहः । माल्यार्थं नोक्तवान्माल्यं दिव्यमन्दारमाल्यवान् ॥	९१
चामरार्थं मया नोक्तं दिव्यचामरवीजितः । व्यजनार्थं मया नोक्तं दिव्यव्यजनवीजितः ॥	९२
छत्रार्थं तु मया नोक्तं दिव्यच्छत्रविभूषितः । भूषणार्थं मया नोक्तं दिव्यभूषणभूषितः ॥	९३
वाहनार्थं मया नोक्तमहं दिव्यविमानगः । भोगार्थं तु मया नोक्तं दिव्यभोगसुभोगवान् ॥	९४
भवतामेव कर्तव्यं मम पादाब्जपूजनम् ॥	९५
एवं निशम्य मम वैभवमत्र नित्यं वृन्दावने सकलदैवतसन्निधाने ।	
नानाधराशिशमनेऽतिसुपापिनां च मूर्तिं भजन्तु मम नित्यमथेष्टभाजः ॥	९६
वृन्दावनं सकलदिग्गतसञ्जनानां वृन्दावनं परमपावनमत्र नित्यम् ।	

मन्दाकिनीजनकदेवसदायनं तत्कन्दाशनायनमिदं प्रणमेत भक्त्या ।।	९७
मदत्तपुत्रं मत्पुत्रं मञ्जीवितकळत्रिणम् । मत्प्रसादाप्तवृत्तिं तं मा त्यज त्वं स मामकः ।।	९८
अयं तु ब्राह्मणः शुद्धः सत्यवादी जितेन्द्रियः ।	
अस्य स्वप्ने मया प्रोक्तं विश्वासान्नात्र संशयः ।।	९९
वेदवेद्य वदस्व त्वमागतेषु जनेष्विह । ब्राह्मणस्वप्नप्रपद्यार्थं प्रसिद्ध्यर्थं ममात्र च ।।	१००
शिलास्थां कुरु विप्रस्य वचनं नात्र संशयः । आचार्यत्वं मया दत्तं त्वया चापि प्रदीयताम् ।।	१०१
सम्भावनार्थं विप्रस्य शृणुष्व वचनं मम । ब्राह्मणश्चाल्पसन्तोषी मम सन्तोषभूरयम् ।।	१०२
एवं वृन्दावनाख्यानं श्रुत्वा सुजनवृत्तयः । यात्रां कुर्वन्तु मद्भक्त्या यच्छन्तु सदुपायनम् ।।	१०३
याचयन्तु वरं तस्मात्तद्वरं प्राप्नुवन्तु ते । नैवेद्यं मृष्टमन्नं मे यावन्न क्रियते द्विज ।।	१०४
तावत्कुरुष्व त्वं नक्तव्रतं निरशनं मम । भुङ्क्ष्व विप्र प्रसन्नोऽस्मि व्रतादनशनात्तव ।।	१०५
व्रतेनानेन निष्पापस्त्वमभूर्नात्र संशयः । मम मन्त्राधिकारोऽभूत्तव पापक्षये सति ।।	१०६
इतः परं गृहाण त्वं मनुं दिव्यमनुत्तमम् । दास्यामि मम पादाब्जगतिं तव न संशयः ।।	१०७
मा त्यज त्वं हि विप्रेन्द्र नित्यं भारतकीर्तनम् । चामरं वीजय त्वं हि मम वृन्दावने सदा ।।	१०८
आदिपर्व वदस्व त्वमनुक्रमणिकां विना । वेदवेद्यस्य पादाब्जान्निस्सृतं तीर्थमुत्तमम् ।।	१०९
मम पादोदकं विद्धि यतस्तद्देहगो ह्यहम् । वेदवेद्य जयस्व त्वं दुर्मतं दुर्मतीरितम् ।।	११०
मध्वराद्भान्तोक्तपद्यैर्मत्कृताभिश्च सूक्तिभिः ।।	१११

७ नक्तव्रतम् - "मार्गशीर्षे सिंहे पक्षे प्रतिपद्या तिथिर्भवेत् । तस्यां नक्तं प्रकुर्वीत रात्रौ विष्णुञ्च पूजयेत्" इति । अत्र नक्तशब्दो भोजनपरः ।

वेदवेद्य मम वेद कोविदः कोविदत्वमिह को नरो भुवि ।	
त्वन्मुखेन तु जयामि मायिनं प्रीणयामि कमलापतिं हरिम् ।।	११२
वेदवेद्य तव वेद कोविदः कोविदत्वमिह को नरो भुवि ।	
जय मदान्धपरवादिदन्तिनं सिंहविक्रम मदीरितयुक्तिभिः ।।	११३
कुरु सुमध्वसमयस्य निर्णयं मत्प्रसादविभवाप्तसुमत्या ।	
तोषयस्व सुजनांश्च मायिनः खेदयस्व परमात्मभाविनः ।।	११४
शेषाद्रिपण्डितस्यापि वक्तव्यः स्वाप्नवैभवः । व्यासराजाख्यभक्तस्य तथा तदनुजस्य च ।	
तैः श्रुतं चेदिदं सर्वं त्रैलोक्यं श्रुतमेव च ।।	११५
वेदवेद्य प्रेषय त्वं तयोर्दूरगयोरपि । श्रुत्वा वृन्दावनस्यास्य कुर्वन्तु मम दर्शनम् ।।	११६
तेषां त्रयाणां दास्यामि भक्तिं मुक्तिं हरेः सदा । पालय ब्राह्मणं त्वेनं मद्बुद्धिं मत्परायणम् ।।	११७
स्वप्ने च मम वाग्भूतिविलासस्याश्रयं परम् । एतदन्यत्र नैवाहं वदे श्लोकेन कुत्रचित् ।।	११८
सर्वे कवित्वं जानन्ति न जानाति ह्ययं द्विजः ।	
अस्य स्वप्ने मया चोक्तं प्रत्ययार्थं न संशयः ।।	११९
स्वाप्नदैविकपद्येषु लोकभिन्नेषु दोषधीः ।।	१२०
न कर्तव्या यतो देवा अशरीरा भवन्ति हि । शरीरिणामयं दोषश्छन्दोभङ्गादिरेव हि ।।	१२१
अशरीरस्य वाक्येषु न दोषायेति सम्मतम् । अहं जानामि तत्सर्वं यदुक्तं दुर्जनैरिह ।।	१२२

इदमेवोत्तरं तेषां यदुक्तं तु मया पुरा । अङ्गीकृत्य मया चोक्तः परिहारः सुदुर्मते ॥ १२३
 कुत्र च्छन्दोभङ्गदोषो वर्तते दुष्ट तद्वद । वाग्वैखर्येण शून्यस्य ब्राह्मणस्य मुखेन तु ॥ १२४
 वृन्दावनस्य विभवमुक्तं वै लेशतो मया । असम्भावितमेतच्च नित्यं स्वप्नेरितं मया ॥ १२५
 इति हास्यं प्रकुर्वन्ति ये जना मम रोषिणः । यद्वक्ति ब्राह्मणः श्लोकैस्तत्सर्वं सत्यमेव च ॥ १२६
 तत्कर्तव्यमवश्यं तु मम शासनमेव च । मम रोषात्सर्वपुण्यैश्च्यवन्ते नात्र संशयः ॥ १२७
 पितृभिः सह मज्जन्ते नरके पुण्यसंक्षये । तस्माद्धोरे कलौ काले ह्यलमेतावता द्विज ॥ १२८
 वेदवेद्य मम सत्सु सत्कृते पादपद्मयुगळे सदा कुरु ।
 ते मतिं मम कृतिं तथाऽश्मनि त्वं कुरुष्व तव भूतिदां सदा ॥ १२९
 त्रिवाचापि मया चोक्तं तव बुद्धिर्यथा तथा । कुरु विप्रस्य वचनं न मृषेति विचिन्तय ॥ १३०
 सकृदेवोपदेशेन सकृद्ग्रहणशक्तिनम् । करोमि त्वां च विप्रेन्द्र मम पादाब्जसेवकम् ॥ १३१
 ब्राह्मण ब्रह्मतेजस्विन्मत्सेवां मा त्यजस्व ह । मत्प्रसादाप्तमत्या च नित्यं कीर्तय भारतम् ॥ १३२
 मत्सेवया सुसम्पूर्णं दापयिष्येऽत्र भोजनम् । मत्सेवया शुभगतिं दापयिष्येऽत्र जिष्णुना ॥ १३३
 इतः परं तव स्वप्ने न च वक्ष्ये निरन्तरम् । कदाचिदेव वक्ष्यामि कार्ये तु प्रस्तुते सति ॥ १३४
 सुखी भव त्वं विप्रेन्द्र ममाशीर्वचनेन च ।
 त्वया चिन्ता न कर्तव्या शिशोः क्षीरं भविष्यति ॥ १३५

शेष घोषय पोषय त्वं दोषशून्यां तु मे कृतिम् । शेषशायिं हयग्रीवं तोषय त्वं च भूषय ॥ १३६

शेषशायिम्, उणादयो बहुलम् इति स्मरणाद् औणादिक इन्प्रत्यये "शायिः" इति सिद्धम् । "शायिः शायी" इत्यनश्नित्तिरस्य ।

रथोत्सवं नेत्रमनोरथोत्सवं तथोत्सवं भोक्तृजनस्य भोजनैः ।	
कुरु त्वमर्थोत्सवमर्थिनां तु नेत्रोत्सवं प्रेक्षय सञ्जनानाम् ॥	१३७
एवं पञ्चोत्सवं कृत्वा पञ्चरूपधरं हरिम् । सम्पूज्य पञ्चबाणं तं पञ्चत्वं चैव त्वं जहि ॥	१३८
इमां मम कृतिं मित्र प्रेषयस्व त्वमात्मज । अन्यथा त्वं च मद्द्रोही कुर्विदं तु तवाज्ञया ॥	१३९
ब्राह्मण त्वं तत्र गत्वा वदस्व स्वाप्रवैभवम् । इदं तु मद्भैभवं तु मद्भक्तेन तु कीर्तितम् ॥	१४०
शृणोति मद्भक्तिरतो मद्भूतिं लभते नरः । शेषाय वद मत्पुत्र दोषायनतरं मम ॥	१४१
तोषाय तव विप्रस्य प्रेषय स्वाप्रवैभवम् । स शेषः शेषवद्वक्षः श्रुत्वा कार्यं करिष्यति ॥	१४२
अशेषं मम शेषस्य हयग्रीवस्य तोषकः । भविष्यत्यनिशं तस्य योगक्षेमं करोम्यहम् ॥	१४३
पुत्रलाभश्च भविता मत्प्रसादान्न संशयः । श्रीशस्य भक्तिकोशस्य सेश्वरस्य दासस्य मे ॥	१४४
तोषस्य कोशभूतस्य शेषस्य वद मत्कृतिम् ।	
ब्राह्मण त्वं तत्र गत्वा वद स्वाप्नीं तु मत्कृतिम् ॥ ॐ	१४५
मद्भक्तियुक्तमनसो मम संस्थानदस्य च । अद्यैव गच्छ विप्रेन्द्र हृदिस्थोऽहं भवामि ते ॥	१४६
अद्यप्रभृति ते शान्तिं दास्यामि च न संशयः । मयोक्तमम्भसि क्षिप्तकाञ्चनेषुर्यथा तथा ॥	१४७
अभूत्स्वाप्रप्रमेयं तु कुरु त्वं सार्थमेव तत् । शेषाशेषं च मत्कार्यं शेषाशेषप्रदं तव ॥	१४८
अकर्तुः कर्तुरप्येतत्कुरुष्व त्वं सुखी भव । ममात्मजं वेदवेद्यं मम संस्थानसंस्थितम् ॥	१४९
मत्कलापूर्णमनसं पालयस्व सुमानिनम् ॥	१५०

ॐ "संस्कारैर्भगवानेव सृष्टुं नानाविधं जगत् । स्वप्नकाले दर्शयति," इति श्रीमद्भुव्याख्यानम् (३-३-१) ।

- अहो ममाज्ञां कुरु वेदवेद्य ख्यातिर्मम स्वाप्रकृतेर्न किञ्चित् ।
जाता तयोः प्रेषय भक्तियुक्तयोः सीतापतिव्याससनामधेययोः ॥ १५१
- श्रुत्वा तौ मत्कृतेः सम्यक्ख्यातिं चात्र करिष्यतः । विप्र त्वमेव गत्वा च मत्कृतिं तु तयोर्वद ।
नामैकदेशग्रहणे गृहीतं पूर्णमेव च ॥ १५२
- तयोर्नाम तथा शास्त्रे चोक्तं विद्वद्भिरेव च । अस्यातिशुद्धबुद्धेश्च यस्य सद्धर्मपद्धतिम् ॥ १५३
- मद्बुद्धिनिधिरत्रासीदहो विधिबलं महत् । अयं च ब्राह्मणश्चात्र मामेव शरणं गतः ॥ १५४
- वृन्दावनकृतेः पूर्वं स्वस्याभीष्टं निवेद्य मे । कृत्वा वृन्दावनं चेति प्राक्छ्लोकद्वितयेन च ।
अतस्त्वं मे मया चोक्तं तत्सत्यं समभूदहो ॥ १५५
- वेदवेद्य मम शेषसत्कृतं तत्सशेषगिरिपण्डितं वद ।
त्रिदशदोषरहितैः सुपूजित कदशनार्थिभिरनादृत रूपाम् ॥ १५६
- सुत मदूर्जितपदे च सुस्थिरस्त्वं च सर्वसुरसत्तमदेवभूः ।
तदभयप्रभवाय को महांस्त्वामृते पुरुषभूषण तद्वद ॥ १५७
- एतच्छ्लोकद्वयस्यार्थं ब्राह्मणस्य मुखेन तु । जानीहि त्वं यतश्चास्य मयार्थोऽप्यनुवर्णितः ॥ १५८
- त्रिंशच्च कवितादोषाः विदुषां ज्ञानिलक्षणे । तैर्विहीनाश्च विद्वांसो नेतरेति सतां मतम् ॥ १५९
- असूया परनिन्दा च परेषां च प्रतारणम् । निर्दोषायां परकृतौ दोषदूषणमेव च ॥ १६०
- परत्वबुद्धिः स्वस्मिंस्तु परेषां हास्यमेव च । स्वस्य शाठ्यं तत्त्वमतावहङ्कारित्वमेव च ॥ १६१
- ॐ नेतरेति = नेतरे इति, नेतर इति, नेतरेति, द्विः सन्धिः ।

इत्याद्या बहवो दोषा विदुषां च प्रकीर्तिताः । तैर्विहीनाश्च विद्वांसो नेतरे च कदाचन ॥ १६२

एतत्सर्वं स्वाप्प्रपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ १६३

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ १६४

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ १६५

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ १६६

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्प्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे दशमाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ एकादशाध्यायः ॥

ॐ अलौकिकायां मम सत्कृतौ च न दोषबुद्धिः कुशलैश्च कार्या ।

अर्थे च दृष्टिः क्रियतां न शब्दे यतश्चैषा स्वाप्रकृतिर्हि वासनी ॥ १

वासनात्मकशब्दानामर्थदर्शनमेव च । सत्यं न शब्दसत्यत्वमेवं हि स्वाप्प्रनिर्णयः ॥ २

लौकिकस्य तु वाक्यस्य बुद्धिपूर्वं कृतस्य च । शब्दार्थोभयसत्यत्वं ग्राह्यमेव न संशयः ॥ ३

पूर्वानुभवसंस्कारात्तादृशार्थास्तु पश्यति । शृणोति च तथा शब्दान्पूर्वसंस्कारकारणात् ॥ ४

(28-86-5) ଶିଳ୍ପର ମୂଲ୍ୟ «ଶିଳ୍ପ
-କଳା, କଠୋର ମୂଲ୍ୟ ବାହ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଥାଏ । ଏହି ଦୁଇ ମଧ୍ୟରେ ପାରତ୍ତ୍ୱ ରହିଥାଏ »

अयं तु ब्राह्मणः पूर्वं मम शिष्यः सुबुद्धिमान् । तत्संस्कारवशादेव स्वप्ने वक्ष्याम्यहं द्विजम् ।। ५

अहं जानामि तत्सर्वं पूर्वसंस्कारकारणम् । जातिस्मरणशीलोऽहं हयग्रीवस्य चाज्ञया ।। ६

दुर्वादिगर्वहर पुत्र सुखी भवस्व गुर्वादिराजकृपया सुमतिं भजस्व । ॐ

शर्वाददेववरवन्द्यहरिं भजस्व चोर्व्या सुकीर्तिमथ मेऽत्र तु ख्यापयस्व ।। ७

इमां कृतिं या लिखति स्म लेखिका वाचापि पुण्यं लभते न संशयः।

वृन्दावनालङ्करणेन धातुभिः सम्मार्जनाभिर्बहुपुण्यभाजिनी । । ८

आरार्तिकाभिर्बहुचित्रिकाभिः सन्नामसङ्कीर्तनसंस्तवैश्च ।

उपाधिराहित्यवतां सुसेवां करोति सा चापि मम प्रियोऽभूत् ।। ९

मद्भागवतमुख्यांस्तु त्रीन्दासांश्च सहोदरान् । मा त्यज त्वं हि मत्पुत्र ते वै मम प्रियाः सदा ॥ १०

नागशयनहनूमन्तौ तौ सदा वै मम प्रियौ । अहं जानामि तद्भक्तिं नागशयनः सुबुद्धिमान् ।। ११

वेदवेद्य सुबुद्धस्त्वं दुर्बुद्धिं दुर्धरेरिताम् । त्यजेमां सुजनश्रेष्ठ मज्जनप्राणहारिणीम् ।। १२

ममाशीर्वचनेनैव चिरं जीव सुखी भव । हयास्याराधनेनैव ममानन्दप्रदो भव ॥ १३

वृन्दावने दन्दशूकधारिणं दास्यधारिणम् । मन्दारमालिनां शान्तिशालिनः कमलात्मनः ॥ १४

इति मां विद्धि सद्बुद्धिं हयग्रीवकृपोदधिम् । वेदवेद्य सदाराध्य शुद्ध मत्पटुवर्धन ॥ १५

व्यासेन सीतापतिना शेषेणापि च न श्रुतम् । तैः श्रुतं चेदिदं सर्वं त्रैलोक्यं श्रुतमेव च ।। १६

इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । त्रीनुद्दिश्य मया प्रोक्तं त्वां विशेषान्न संशयः ।। १७

६ सा प्रियः इत्यत्र "अतिशयेन प्रियत्वात् व्यत्ययेन पुंसि प्रियशब्दस्य प्रयोगः।" व्यत्ययेति शयकुत्सनभेदनेषु' इति सूत्रात्।
यथा "ऊरुषौ वै निवेदिता" इति म.ड.भा.रतम् (अव्योगपर्वणि १९१-३)।

अतस्त्रयाणां भक्तानां तेषां प्रेषय मत्कृतिम् । नैवेद्यं नैव गृह्णामि तावत्पर्यन्तमेव ते ॥ १८

वृन्दावने मदनमर्दनरुद्रहृद्यं सद्भिः प्रवन्दितपदं मदनाभिरामम् ।

वृन्दारकेन्द्रमरुदंशसुमर्दिताङ्गं रक्षो विदार्य वरदं प्रणमामि रामम् ॥ १९

अरसभूप चिरपट्टवर्धन परशुचापधरदुष्टमर्दन ।

निरशपापहरशिष्टशोधन परसुपापकरदुष्टसूदन ॥ २०

रथोत्सवस्य भारोऽयं तावकः पावकप्रभ । कालोऽयं मम सेवाया बालोऽयं मम पुत्रकः ॥ २१

ॐ अन्तरायः कुतो ह्यस्य शान्तरायाश्च शत्रवः । भविष्यन्ति न सन्देहो मम विघ्नकराः सदा ॥ २२

एतत्पद्यत्रयं शेष वदस्व त्वं च भूपतेः । यतस्त्वं पण्डितः शौण्डस्तन्मण्डनपरो भव ।

सर्वं वक्तव्यमुक्तं च कृतार्थोऽहं न संशयः ॥ २३

मद्वेतनेनैव तु यश्च जीवति मन्नामधारी मदनुग्रही च ।

पठेत स्वाप्नीं मम सत्कृतिं च नो चेददण्ड्यस्य करोमि तीव्रम् ॥ २४

एवं मद्भक्तिमन्तश्च सर्व एव पठन्त्विमाम् । ख्यातां कुर्वन्तु लोकेषु नो चेन्मद्द्रोहिणश्च ते ॥ २५

पठतां शृण्वतां चापि ख्यातामुर्व्यां प्रकुर्वताम् । सर्वेष्टानि भविष्यन्ति हयग्रीवस्य चाज्ञया ॥ २६

यो मनांसि तनुमर्पितवान्ममैतत्सर्वं धनं कनकपूर्णमथाभिषेकम् ।

यश्चाकरोद्विततभक्तियुताय तस्मै गत्वा वदस्व मम सत्कृतिमाशु विप्र ॥ २७

व्यासाय भक्तिकोशाय दासाय मम नित्यशः । वैष्णवस्त्रेहपाशाय तोषाय वद मत्कृतिम् ॥ २८

ॐ "शान्तानि नष्टानि रागो धनानि येषां ते शान्तरायाः" इति बहुव्रीहिः ।

तस्यानुजस्य मयि सर्वसमर्पकस्य भक्त्यादिमुख्यगुणसङ्ग्रहणस्य तस्य ।

पूर्वं हयास्यचरणस्मरणोत्सुकोऽपि दुर्विप्रनिग्रहवतो वद मत्कृतिं च ।।

२९

वेनवद्वेतनान्नं च यस्य भुङ्क्ते सुदुर्मतिः । तस्येष्टदैवस्मरणे महत्कोपादभूदहो ।।

३०

इदं सर्वेऽपि जानन्ति तद्द्वेषान्नोच्यते मया ।

सोऽपि मत्पादमापन्नः शापभीतो न भक्तिभाक् ।।

३१

ब्राह्मणं मानिनं मानं हित्वा मत्पादसेवनम् । कुर्वाणमनिशं विद्वन्मा त्यजस्त्वममायिनम् ।।

३२

मद्वेतनान्नं भुञ्जाना ये वै कुजनबुद्धयः । तेष्वेकोऽपि तु मत्पद्यं तदर्थं वा न वक्तव्यहो ।।

३३

मत्कृतिं वदतां पुत्र तदर्थं वदतां तथा । मद्वेतनां ददस्व त्वमन्यथा मा ददस्व भो ।।

३४

मद्वेतनेन शून्येऽस्मिन्विप्रे जातः पराग्रहः । जनेषु वक्ति मत्पद्यं तदर्थं मयि भक्तिमान् ।।

३५

अहं शपे सुपापिनं कुपात्रसादभूद्धनम् । मयात्र जीवितं बहु सुपुत्र मा ददस्व ह ।।

३६

ब्राह्मणं गुणमणिं शृणु पुत्र चारुवीजितसुचामरपाणिम् ।

ॐ पुण्यपूर्णगुणभूषणकीर्तेरग्रजत्वमम मा त्यज तूर्णम् ।।

३७

ब्राह्मणं गुणवन्तं च ऋणवन्तं गुणार्णवम् ।

जानीहि गुणिनः फणिनो वदस्वास्य च तदृणम् ।।

३८

ऋणान्मुक्तिश्च विप्रस्य साक्षान्मुक्तिर्न संशयः ।

भोज्यवित्ते प्रदत्ते हि भुक्तेर्नास्ति ततोऽधिकम् ।।

३९

छ "अग्रज त्वम् अम" इति वा लघुद्वयं, अमः निर्मम इत्यर्थो वा ।

- मद्वाचं नन्दनस्त्वं हि सर्वथा मा वृथा कुरु। मन्मथस्याधिपत्ये तु विट्ठलं पट्टवर्धन॥ ४०
- स्फुटं कार्यपटुं मत्वा पट्टपच्छोडिकां दिश। पूर्वं प्रामादिकी बुद्धिः स्यात्तस्य न तु साहजा॥ ४१
- निर्वेदनामिदानीं तु सम्प्राप्तश्च न संशयः। रथोत्सवस्य भारं तं धर्ता तर्ता स एव तु॥ ४२
- तदन्यः को भवेत्पुत्र समर्थः कार्यसाधने। नागशयनस्य मनसः सङ्कल्पं सम्प्रपूरय॥ ४३
- अहं जानामि तद्भक्तिं नागशयनः सुबुद्धिमान्। मद्वाक्यमानसंसिद्धं सर्वं सङ्ग्राह्यमेव हि॥ ४४
- चोद्यानर्हे तु मद्वाक्ये चोद्यं कुर्वन्पतत्यधः। भावनात्मकशब्देषु ज्ञातव्यो भाव एव च॥ ४५
- अहमाविष्टवान्विप्रे कदाचिन्न कदाचन। मत्कृतौ दोषशङ्का चेद्दोषे परिहृते सति॥ ४६
- भवतां मातृदोषोऽपि स्याद्व्यभीचारशङ्कया। पातिव्रत्यान्न दोषश्चेदशरीरत्वतस्तथा॥ ४७
- प्रकृतेऽपि न दोषः स्यात्प्रतिबन्दी दुरुत्तरा। जनाः सुपापिनः सर्वे कलिनाऽऽविष्टचेतनाः॥ ४८
- कत्थनं वावदूकास्ते कुर्वन्ति मम सन्निधौ। कदने चोद्यताः सर्वे वदने भस्मवासिनः॥ ४९
- मयि जीवति सर्वेऽपि मत्प्रिया इव मत्कृतिम्। पठन्त्यर्थं वदन्त्येते मत्प्रतारणबुद्धयः॥ ५०
- इदानीं स्वप्नपद्यं मे तेष्वेकोऽपि न वक्तव्यहो। अहं नैवेति दुर्बुद्ध्या जाने सर्वमनोगतम्॥ ५१
- यो न वक्ति च मत्पद्यं तदर्थं वा मदाश्रयी। तस्याशुभं भवत्येव पश्य मे तपसः फलम्॥ ५२
- इमां कृतिं मम स्वाप्रीमादराद्यस्तु वक्ष्यति। तस्य श्रीशः प्रसन्नः सञ्छुभं दास्यत्यसंशयः॥ ५३
- सत्यं सत्यं पुनः सत्यं त्रिवाचापि मयोच्यते। पठतां शृण्वतां चापि सर्वसम्पद्भविष्यति॥ ५४
- पुत्र ते सुप्रसन्नोऽस्मि मत्प्रसादाप्तसुप्रभ। मित्र ते सुप्रतापोऽयं कृत्रिमो न प्रदृश्यते॥ ५५

४ पच्छोडिका = पट्टोलिका। पट्टोलिका = भूमिकरग्रहण व्यवस्थापकः पत्रभेदः।

हयास्यं ब्रह्मणोपास्यं मयोपास्यं च भूरिशः । प्रसन्नास्यं सदा वश्यमुपास्य त्वं सुखी भव ॥	५६
एवं श्रुत्वा विप्रवर्यात्सुगूढमाश्चर्यभूतं मम वैभवं तु ।	
पुत्र चैतत्सुप्रसिद्धं कुरु त्वं मित्रो यथैवान्धकारस्थमर्थम् ॥	५७
पुत्र त्वं विप्रवर्यस्य सुप्रसन्नो भव प्रभो । प्रभुत्वात्त्वत्प्रसादोऽयं विप्रे स्यादैहिकप्रदः ॥	५८
गुरुत्वात्कुरु कारुण्यं विप्रस्याज्ञानहारिणम् । मत्पुत्रेणादरार्थोक्तं मत्कृतेरर्थमञ्जसा ॥	५९
शृणु सीतापते भक्त्या सत्पते ते शुभाप्तये । त्वामागतमहं जाने चिरादागतवानसि ॥	६०
करायागतवानस्मि सुरलोकात्सुपर्वसु । चिरं जीव चिरं जीव सुखी भव सुखी भव ॥	६१
ममाशीर्वचनेनैव हयग्रीवपरो भव ॥	६२
सुत सुतत्वमत सन्मते कुतः कुमतिरत्र तव मत्प्रसादतः ।	
विततभक्तियुत मत्पदे सदा कृतसमस्तशुभ सत्कृते हरेः ॥	६३
द्विजेति गरुडस्यापि सम्यक्संबोधना कृता । पुत्रेति नरकोत्तारं हरिं प्रत्युक्तवानहम् ॥	६४
शेषेति भूधरं शेषं व्यासेति व्यासमेव च । सीतापतेति रामं च भूषेति भूवराहकम् ॥	६५
भूषेति भूमेरुद्धारं वराहं चोक्तवानहम् । तस्माद्ग्राह्योभयार्थश्च मत्कृतेरर्थबुद्धिभिः ॥	६६
सुत सुसूक्ष्ममतिमन्कृतकृत्यस्त्वं समस्तयतिषूत्तममूर्ते ।	
मत्कृतिं विततयुक्तिसत्कृतिं सत्सु व्याकुरुत तत्र कीर्तये ॥	६७
पुत्र मत्पुत्रिकां युक्तिमल्लिकाख्यां तवानुजाम् । कुरु सत्पात्रदानं ते कन्यादानफलं भवेत् ॥	६८

मद्युक्तिभाषणैर्भासि त्वद्याख्यानसुवासिनी । नानापुष्पोल्लसत्केशबन्धिनी भावगन्धिनी ॥	६९
वेदवेद्य द्रौपदीव भात्यनेकवराऽप्यहो । तस्माद्याख्यानसन्मन्त्रैर्दानं कुरु वरेषु ताम् ॥	७०
त्वमेव तत्पिता माता पितृहीनां तु मा कुरु । अहो ममात्मजा युक्तिमाल्लिकेति ममात्मजम् ॥	७१ १०
वव्रे तीव्रेण भावेनाप्यग्रजं व्यग्रमानिनी । अप्पण्णकृष्णाभट्टश्च शष्पणः परिकीर्तितः ॥	७२ ७७
पुष्पवल्लघुबुद्धिश्च कपटी मत्पदे सदा । मत्पुत्रसुप्रसङ्गे तु स्वप्रसङ्गं करोति यः ॥	७३
तत्प्रसङ्गं त्वहं सम्यक्प्रसङ्गं करोम्यहम् । मत्पुत्रे कृतपाण्डित्ये पण्डितैर्मण्डिते सति ॥	७४
पण्डकैः क्रियते डम्भात्स्वपाण्डित्यं हि डम्भवत् ।	
अयं तु कुमनाः कृष्णो ह्यप्पण्णः फणिबुद्धिमान् ॥	७५ ११
शुनवत्कत्थनं कुर्वन्नन्दनाग्रे मनाक्च नः । मन्नन्दनपदं ध्यात्वा श्रुत्वा तस्य सुधामयीम् ॥	७६
गां तं वै गोमुखव्याघ्रं त्यज शीघ्रं दुराग्रहम् । सोऽपि मत्पादभक्तश्चेद्धित्वा स्वकृतदुष्कृतिम् ॥	७७
मत्कृतिं पुत्र शिष्येषु सम्यग्व्याख्यां करोत्वहो । तद्द्वेषात्तु न भाषेऽहं शेषशायिपदे शपे ॥	७८
रागद्वेषविहीनोऽहं हयग्रीवस्य चाज्ञया । इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ॥	७९
व्याख्यानगौरवादेव वक्ष्याम्येष सुबुद्धिमान् । नन्दन त्वं तु सन्मानं कुरु व्याख्यानकारिणे ॥	८०
पतन्तमम्बरात्सन्तः कुम्भिनीं प्रति शम्भुना । कुम्भराक्षसभङ्गे तु दृष्ट्वा च स्तम्भितो मया ॥	८१
ध्वजस्तम्भो द्विजश्रेष्ठ भुजस्तम्भे धृतो मया । सुजनान्भजकान्विष्णूत्सवः पातु ममात्मजान् ॥	८२
कुञ्जरायुतसत्त्वोऽहं कञ्जनाभप्रियेच्छया । मञ्जुमत्पाणिना धर्ता कञ्जलोचनसन्निधौ ॥	८३

अधस्तादुपविष्टोऽहमिति मा चिन्तय द्विज । त्वदन्तर्यामिणं मामप्यधस्थं विद्धि बुद्धिमन् ॥ ८४

मत्कृतश्चात्र सन्मानो वाङ्मात्रेण कृतोऽभवत् ।

पच्छोडिकापि नो दत्ता तव विप्र ममाग्रतः ॥

८५

ऋणात्रिष्कृतिरप्याशु न कृता तव शोभन । भोज्यवित्तं प्रदत्त्वा तु ऋणान्मुक्तः शनैः शनैः ॥ ८६

भोजनार्थं मधुकरवृत्तिं कुरु यथा पुरा । मत्कृतिश्चाप्यश्मगता न कृता पश्य तन्मते ॥ ८७

तस्मात्तवैहिकाभावेऽप्यमुत्रार्थो भविष्यति । मत्प्रसादान्न सन्देहो विश्वासं कुरु सर्वथा ॥ ८८

ऐहिकोऽपि यथा काले किञ्चित्किञ्चिद्भविष्यति । श्रीशप्रसादादावासोऽप्यत्रापि तु भविष्यति ।

अहं तु गत्वा चाऽयास्ये चिरं जीव सुखी भव ॥

८९

द्विजसमाजनत सञ्जनप्रिय कुजनभर्जन ममात्मज भोज ।

द्विजवरस्य ऋणजां सुरुजं वै सुजनज्येष्ठ हर मञ्जनैर्द्विजैः ॥

९०

वेदान्तवेद्य मम सान्द्रदयानिधेऽद्य त्वं वेदवेद्यपदपद्यसुधारसाब्धौ ।

धीमन्दरेण मथिते सति भावचिन्तारत्नं गृहीष्व तव भागदशोत्तराञ्च ॥ ९१

वेदान्तवेद्य सुजनाब्धिसुपूर्णचन्द्र त्वं कुण्डमण्डलसुदर्शनतो भवाद्य ।

त्वं वेदवेद्यकुमुदस्य प्रमोदकारी मत्पट्टदिव्यसरसीतटजस्य कामम् ॥

९२

त्वां वेदवेद्यमपि वां सहितौ च दृष्ट्वा सन्तोषसन्ततिरभून्मम ज्येष्ठपुत्र ।

पूर्वं यथा च सुरवर्यरघुप्रवीरं तस्यानुजं दशरथस्य बभूव मोदः ॥

९३

ॐ गृहाण इत्यर्थे "गृहीष्व" इत्यलौकिकः प्रयोगः । गृहीष्व इत्यर्थः ।

रथोत्सवस्य विघ्नानि यानि कानिचिदप्यहो । स्तम्भप्रपातनादीनि तानि वारितवानहम् ॥	९४
मद्भयात्क्रुद्धविघ्नानां पुनरुद्धरणं बुध । नैवेति सुमनोजोऽहं क्लीबशब्दं प्रयुक्तवान् ॥	९५
एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।	
श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥	९६
इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥	९७
इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥	९८
यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।	
भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥	९९

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे एकादशाध्यायः ॥

॥ अथ द्वादशाध्यायः ॥

ॐ मत्प्रसादाच्च भूपेन शिबिकारोहणं कृतम् । तव विप्र न सन्देहश्चेत्सर्वं हि निदर्शनम् ॥	१
मत्प्रसादाच्च शेषेण कृतो यत्नस्तवाप्तये । वृत्तेर्न चान्यथा विप्र चिन्तय त्वं सुखी भव ॥	२
मद्वत्ताचार्यनाम्ना तु यः कश्चिद्वा नराधमः । ब्राह्मणं न भणत्यन्त्यः कुणपेन किमन्तरम् ॥	३
वृन्दावनपदोपेततन्नाम्नैवाऽह्वयन्त्विमम् । ये चेमं न भणन्त्यन्त्यास्ते च मद्द्रोहिणः सदा ॥	४

लक्ष्मीपतिः सूक्ष्ममतिः श्लक्ष्णवाङ्मत्कटाक्षतः ।

भोक्ष्यतीक्षाफलं सूक्ष्मं मत्कृतिं वक्ष्यतु त्विमाम् ।।

५

लक्ष्मीपते सूक्ष्ममते मत्कथामृतवारिणा । सतामाध्यात्मिकाद्यग्निं शमय त्वं सुखी भव ।।

६

अहो ममात्मजा युक्तिमल्लिकाख्या ममात्मजम् । वव्रे तीव्रेण बोधेनाप्यग्रजं व्यग्रभामिनी ।।

७

अग्रजाद्रमणी भूत्वा जाता सा भावगर्भिणी । सुषाव पुत्रं भावाख्यं विदुषां तु मतं तथा ।।

८

अथापि दोषशून्याऽभून्निस्सङ्गस्यात्मजा यतः ।

यां तु श्रुत्वा च सत्सङ्गी निस्सङ्गो जायते पुमान् ।।

९

तस्मान्निस्सङ्गतावाप्तौ तत्सङ्गाच्छृणुयादिमाम् । को वा त्वयि दयाशीलो वर्तते मत्सुतोपमः ।।

१०

ऋणमोचयितारं ते मत्पुत्रं शरणं व्रज । यश्चाक्षेपं करोत्यत्र मत्कृतौ दोषशङ्कया ।।

११

तत्प्राणस्यैव चाक्षेपं मुख्यप्राणः करोत्यहो । सत्यं सत्यं पुनः सत्यं त्रिवाचापि मयोच्यते ।।

१२

विप्रान्तर्यामिणा चेयं सत्कृतिश्च मया कृता । अयं तु ब्राह्मणः श्रीमानापणे चातिपापिना ।।

१३

आतपे स्थापितः कामं देवरेण वणिग्भृता । द्विजान्तर्यामिणं मामप्यातपस्थं चकार सः ।।

१४

पुत्र त्वं शीघ्रतस्तस्मादृणान्मोचय मारणात् । पुत्र मद्वचनं सत्यमेकं कुरु च कीर्तये ।।

१५

अहं दास्यामि मद्दास्यं शश्वदृणविमोचने । विप्राय प्राप्तकामाय निर्विघ्नं कुरु तत्र च ।।

१६

मत्कार्यमपि भूदेव किञ्चिदप्यतिलङ्घितुम् । न शक्यं न कृतं तच्च तव कार्ये तु किं पुनः ।।

१७

इतः परं तु मत्कार्यं तव वा विप्रवर्य यत् । न वक्ष्ये कुर्विति व्यर्थं दैन्यं मम न रोचते ।।

१८

तव कार्यं तु विप्रेष प्रागेवोक्तं मयानघ । भोज्यवित्तं प्रदत्त्वा तु ऋणान्मुक्तः शनैः शनैः ॥	२०
इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । सत्पात्रे दानशीलस्य मत्पात्रे चात्रदो द्विज ॥	२१
मत्करे चोदकं दत्त्वा सत्करं प्राप्नुयादिह । ऋणमोचयिता ते च मरणं नैति शीघ्रतः ॥	२२
शरणं व्रज मत्पुत्रं करुणाकरमञ्जसा । विप्रस्य पुत्रलाभोऽयं भवतीति मयोदितम् ॥	२३
तत्सत्यं समभूत्पुत्र कुत्र ते संशयो वद । एवं मयोदितं सर्वमैहिकामुष्मिकं च यत् ॥	२४
तत्सत्यं नात्र सन्देहो विश्वासं कुरु सर्वदा । सुजनाम्भोजतेजस्विन्कुजनाम्बुजराज ते ॥	२५
स्वजने चास्तु सौजन्यं द्विजराजे च सर्वदा । एवं मदीरितां किर्तिमार्तिनाशकरीं पराम् ॥	२६
आदाय ते चानन्दाय चानन्दी भव नन्दन । हरौ कुरु गुरौ भक्तिभारं धीर परात्परे ॥	२७
घोरसंसारपारं त्वं तितीर्षुश्चेत्कृपाकरे । कुजनं त्यज दुर्बुद्धिं भुजगं तु जनो यथा ॥	२८
मया यदुच्यते तद्वै हित्वा चान्यत्त्वयोच्यते । करणापाटवं विप्र मरणार्तिसमं तव ॥	२९
गुणाधमानिति प्रोक्ते बलाधिकानिति त्वया । प्रोच्यते विप्रवर्येह तव मौढ्यमहो बत ॥	३०
स्वप्नसत्यत्ववादेन जेतुमिच्छन्ति वादिनम् । ये तत्त्ववादिनः सर्वे त्वङ्गीकुर्वन्तु मत्कृतिम् ॥	३१
हे पुत्र विप्रवर्योऽयं कुत्र यास्यति मत्प्रियः । सत्रार्थं तव सत्पात्रं सकलत्रः सपुत्रकः ॥	३२
श्रोत्रियः शास्त्रवेत्ता च कृपापात्रो ममात्र तु । गात्रेऽकृशतरः पुत्र कुत्र यात्रां करिष्यति ॥	३३
भोज्यवित्तमृणान्मुक्त्यै दत्तवान्मम वाक्यतः ।	
भोजनार्थं तु किञ्चिद्वा नास्ति चास्मै दयां कुरु ॥	

कृपापात्रः इति पात्रशब्दस्य पुंसि प्रयोगः कानिचिद् । तथा हि भागवतम् (३-४-१४) "प्रतिक्षणानुग्रहभाजनोऽहम्" इति ।

मच्छिष्यैर्दापय त्वं वा पुत्र किञ्चिद्ददस्व ह । मद्वाचं नन्दन त्वं हि सर्वथा मा वृथा कुरु ॥	३४
किमत्र बहुनोक्तेन ममैकोक्तिः शतोक्तिका । तस्माद्दापय मच्छिष्यैर्मदाज्ञेति निवेद्य तान् ॥	३५
इदं तु सर्वं वृत्तान्तं वद सीतापतेः सुत । श्रुत्वा सन्तोषवन्तश्च तं विना वद तान्मुने ॥	३६
मात्रा विहीनः पित्रा च भ्रात्रा मित्रात्तथैव च । मामत्राश्रितवान्विप्रः सत्पात्रं किमतः परम् ॥	३७
स्वामित्वेन सखित्वेन बन्धुत्वेन सुहृत्त्वतः । मामत्राश्रितवान्विप्रः सत्पात्रं किमतः परम् ॥	३८
किमत्र बहुनोक्तेन विप्रे मत्प्रीतिरञ्जसा । जायते त्रायते कामं कियञ्जन्मऋणं मुने ॥	३९
वृद्धः शुद्धः सदा भक्तिबद्धः सद्धर्मपद्धतिः । श्रद्धासमुद्धतो विद्वान्धत्ते मद्बुद्धिबन्धितः ॥	४०
शरणागतविप्रं तं करुणाकरमञ्जसा । मरणार्तिं हरिष्यामि परिणामं गतेऽप्यहो ॥	४१
तस्मात्पुत्र गतिः का वा मया त्यक्ते द्विजोत्तमे । त्वमप्यमुं ममावासं मानयस्व सुवाससा ॥	४२
शश्वद्विस्मृतिशीलस्य कस्मृतौ विस्मृतिर्भवेत् । आमृतिं तव विप्रेन्द्र कामतिं त्यज मां भज ॥	४३
विप्र नन्दनमन्यं वा धनिनं मनसापि वा । कार्पण्यं न वदस्व त्वं शरणं ब्रज मां मुनिम् ॥	४४
कार्पण्यं तव विप्रेऽश मम सन्तोषकारणम् । त्वदन्तर्यामिणो विद्वन्न भवेत्पुण्यमूर्तिनः ॥	४५
यावदीश्वरदत्तं वा वित्तं गृह्णीष्व पोषणम् । कुरु पुत्रकलत्रादिमित्राणां सत्रकर्मणि ॥	४६
अन्ते सुत्रामलोकोऽयं कान्तस्तव भविष्यति । शान्तिस्तव भवेद्विद्वन्मां तातं शरणं ब्रज ॥	४७
मन्नन्दनपदं धन्यं धनधान्यादिकं दिने । दिने ममेति जानीहि का नीतिर्नोच्यते मया ॥	४८
मातृत्वेन पितृत्वेन भ्रातृत्वेन च मित्रतः । त्रातुर्मे पुत्रतां प्राप्तः सत्पात्रं किमतः परम् ॥	४९

तस्माच्छरण्यं शरणमरणं शरणार्थिनाम् । भरणं मम मन्त्रेण गुणिनं व्रज ब्राह्मण ॥ ५०

एवं मद्बुद्धिबद्धस्त्वं शुद्धसद्धर्मपद्धतिम् । मुग्धबुद्धिं विना श्रद्धासमिद्धो बुद्धिगां कुरु ॥ ५१

मा त्यज त्वं ममाऽवासं कमवश्यन्तु यास्यति । हित्वैनं तत्त्ववेत्तारं मत्तोन्मत्तं त्वितः परम् ॥ ५२

मम मूर्तिधरं कीर्तिं ख्यापयन्तं सतामिह । आर्तिनाशकरीं सार्थीकुरु देहं तु मा त्यज ॥ ५३

शब्दजालानि मद्बुद्धिलोलानीति भयाच्च माम् ।

नमन्ति तावकानीति संस्तब्धामुग्धकानि च ॥ ५४

प्रकृतिप्रत्ययौ मह्यं स्वकृतौ सत्यमूर्तिनौ । साचिव्यं कुरुतः सम्यग्व्यवहर्तुं परान्प्रति ॥ ५५

तस्माच्छब्दस्य दोषोऽयं नास्ति नः शाब्दिकोत्तम ।

सास्ति निर्दोषता कात्र दोषिता मुनिभूषण ॥ ५६

यत्र प्रतीतार्थबाधस्तत्रान्तर्यामिसङ्ग्रहः । कर्तव्यः सततं विष्णुः स्मर्तव्यः सोऽपि मत्कृतौ ॥ ५७

अहं द्विजस्य सत्तेजः कारयिष्ये स्वशिष्यकैः । यथामुत्रापि कामैश्च तथात्रापि सुमानवैः ॥ ५८

यदि वा नैव कुर्वन्ति तर्हि सर्वं यशः श्रियः । आयुष्यं च हरिष्यामि पश्यन्तु तपसो बलम् ॥ ५९

लक्ष्मीपते च गत्वा त्वं सौक्ष्मीं वार्तां वदस्व मे ।

मत्पुत्रं तत्र चात्याप्तं नाम्ना सीतापतिं मतम् ॥ ६०

नो चेत्तवापि दण्डश्च भवेन्मन्मण्डनं विना । पुण्डरीकाक्ष भञ्जिष्ठा भाण्डीकृतगतिर्यथा ॥ ६१

विप्रः स्वार्थं वदत्येवं तेजःश्लोकं स्वकल्पितम् ।

ॐ भञ्ज्याः, भङ्गि, भङ्गतात् इत्यर्थे “भञ्जिष्ठाः” इत्यलौकिकः प्रयोगः ।

इति जानन्ति मां मर्त्याः स्मर्तव्या नैव ते मम ॥	६२
विप्र त्वं लज्जया युक्तो मज्जातं न वदेः कुतः ।	
कुब्जापतेः प्रियं भक्तं सज्ज्ञानं मत्प्रिये रतम् ॥	६३
लक्ष्मीपतिश्च मद्भक्तो वक्ष्यत्येव मदाज्ञया । त्वं च तूष्णीं च तिष्ठस्व मत्पादस्मरणे रमन् ॥	६४
तेजसा मे जिता लोकाः को जितो न भवेदिह । ऊर्जिताभयसो मह्यं पूजिताश्च नमन्त्यहो ॥	६५
इति मत्वा तु तां कीर्तिमार्तिनाशकरीं तव ।	
सार्थीकुरु ममाज्ञां तां काऽऽर्तिस्तव भविष्यति ॥	६६
विप्रश्च मनसा वाचा कर्मणा वा गुणार्णव ।	
न काङ्क्षति स्म सुक्षीणोऽप्यत्यन्ताशावशो न हि ॥	६७
तस्मात्त्वमेव सन्मानं ममैवेति कुरुष्व तम् । तवैव प्रीतिरत्यन्तं ममैव च भविष्यति ॥	६८
मन्दस्मितधरं सान्द्रानन्दसन्दोहमन्दिरम् । शतानन्दगुरुं सान्द्रहयसत्कन्धरं स्मर ॥	६९
लक्ष्मीपते तव सुतं मम नामयुक्तं कृत्वा करोषि विततां रतिमेव चात्र ।	
सीतापतिं मयि सुभक्तिमतां प्रशस्तं मत्पुत्रमप्यभिमतं वद मन्निरूपम् ॥	७०
तव नन्दन कर्णस्य स्वर्णयुक्तश्च सन्मणिः । ब्राह्मणेक्षणगश्चासीञ्जनानां नयनं विना ॥	७१
तच्चापि मत्प्रयत्नेन चासीत्काङ्क्षितमीक्षया । भोक्ष्यतीक्षाफलं सूक्ष्मं तत्प्रत्यक्षमभूत्तव ॥	७२
दक्ष प्रत्यक्षमित्युक्ते तत्समक्षमिति त्वया । लक्ष्मीपतिं समुद्दिश्य तत्पक्षीकृतमक्षत ॥	७३

ऊर्जिताभयसः = प्रवृद्धनिर्भयाः इत्यर्थः । सान्द्रसौलौकिकः प्रयोगः ।

विचार्यैव वदस्व त्वं तवाचार्यत्वमञ्जसा । ममाचार्यमतं पृच्छ किमाचार्यत्वसत्फलम् ॥	७४
अच्युतं स्मर विप्रेष कश्च्युतिं न त्यजेदिह । स्वच्छमूर्तिस्मृते विद्वन्पृच्छ मामेव तं प्रभुम् ॥	७५
इदं वृन्दावनाख्यानं मम वृन्दावने सदा । सहृन्दानां वदस्व त्वं महृन्दावनवैभवम् ॥	७६
अहं प्रत्यक्षतश्चापि वक्ष्ये सूक्ष्ममते सुत । को दक्षश्चक्षुषा द्रष्टुं मत्तेजः साक्षिगोचरः ॥ ॐ	७७
विप्र प्रत्यक्षमेवैतत्सर्वप्रत्यक्षमेव च । प्रत्यक्षसिद्धं प्रत्यक्षं ग्राह्यं ते साक्षिणं विना ॥	७८
तत्प्रत्यक्षेऽपि प्रत्यक्षान्तरकाङ्क्षा भवेदिति । तत्प्रत्यक्षेऽपि प्रत्यक्षान्तरबुद्धिश्च जायते ॥	७९
एवं चेदनवस्था स्यात्काप्यवस्था व्यवस्थिता ।	
न जायते प्रजानां तु जाने कुब्जापतेः प्रियम् ॥	८०
त्वां तु मां तातबुद्ध्या त्वं सत्रकर्म सदा कुरु । अहं विमानमारुह्य चामानवसमन्वितः ॥	८१
कुमानवगतिं हित्वा सुमानवसमीपगः । ततोऽवरुह्य तस्मात्तु तमूह्य ब्राह्मणोत्तमम् ॥	८२
तत्कर्णे स्वर्णसङ्कीर्णाभर्णे वच्मि विविच्य ताम् ।	
श्लोकान्वै पञ्च वा सप्त नव वा दश वाष्ट वा ॥	८३
त्रीन्वैकं पञ्च दश च द्वादशादिक्रमादिह । ततोऽन्तर्धानमासाद्य सीमाद्यन्तं गतोऽस्म्यहम् ॥	८४
स्वर्गादिभर्गलोकानां गर्गादिमुनिभिः सह । पूर्वं मद्धृतस्त्रग्गन्धशुद्धगन्धं च जिघ्रति ॥ स	८५
श्रद्धासमिद्धसद्बुद्धौ धैर्याद्धत्ते मदीरितम् । एवं स्वप्रक्रमं विप्रे मानिञ्जानीहि त्वं सदा ॥	८६
कानीह सुकृतान्यस्य त्वं तु मानादिकान्कुरु । श्रीमद्वागीशसञ्जातवादिराजाख्यसन्मुनेः ॥	८७

ॐ साक्षिगोचरः, तेजः पालकः, तेज निशाने पालने चेति भौवादिकः । अथवा विशेष्यस्य तेजसो नपुंसकत्वेऽपि विशेषणस्य गोचरशब्दस्य उस्त्वम् । संस्कृतं भक्षाः इति वत् । तेजतीति तेजः ।

गतिर्न जाता चात्रैव भ्रमते श्रमतेऽनिशम् । इति जानन्ति ये मर्त्याः पतिता नात्र संशयः ॥ ८८
 पतन्ति पितृभिः सार्धं वितते नरके सुत । स वै महानुभावश्च मोदते विष्णुमन्दिरे ॥ ८९
 इति जानन्ति ये मर्त्या अप्यमर्त्यत्वगामिनः । मोदन्ते दिव्यलोकेषु नाकादिषु न संशयः ॥ ९०
 एवं शश्वत्सुप्रसन्नोऽस्मि पुत्र सत्प्रेक्षा ते जायते कात्र शङ्का ।
 मत्प्रेक्षणात्प्राणनाथप्रियेऽस्मिन्कृष्णे भक्तिं कुरु मन्त्रेण पुष्पान् ॥ ९१
 हे पुत्र तव पापानि चापानीव नमन्ति च । दिने दिने कलावृद्धिर्वदने मदनं विना ॥ ९२
 जायते कामतश्चापि मापते त्वायतेक्षण । तव पापानि कर्माणि वर्माणि धृतवानसि ॥ ९३
 मत्कृपापात्ररूपाणि वैरिणां मारकाणि च । तस्मात्तव न भीतिर्वा मम वा नास्ति पार्थिव ॥ ९४
 मानं वै जायते कामं मानिस्तव न चान्यथा । तस्मान्मम पदे नित्यं भक्तिं कुरु सुतोत्तम ॥ ९५
 विततां कीर्तिमाप्नोति सततं च भवानिति । वादिराजाग्रतः क्षुद्रराजकार्यं कुतस्तव ॥ ९६
 वादीभमृगराजोऽहं वादिराजो हरिं भजे । राज्ञां कार्येण मे कृत्यं प्राज्ञ किं वद मद्विधेः ॥ ९७
 ईश्वरस्यैव सङ्कल्पो यथा चास्ति तथा भवेत् ॥ ९८
 तस्माल्लोकस्य वार्तां मां न शृणुष्वद्य गच्छतु ।
 राज्ञां पापात्मनां वार्ता सतामार्तिप्रदा ध्रुवम् ॥ ९९
 तस्मात्त्वं ब्राह्मण श्रीमन्वद मद्गुणवैभवम् । वक्ष्यामि गुणसम्भूतिं शृणु त्वं गुणिनां वर ॥ १००
 पुनः पुनः प्रवक्ष्येऽहं तद्गुणौघानपि द्विज ॥ १०१

ॐ पार्थिवो भूसुरः ब्राह्मणः, क्षत्रियो वा । अथवा पार्थिवाद् इत्यर्थे पार्थिव इत्यलौकिकप्रयोगः ।

शनैः शनैः शृणु त्वं हि मदन्तर्यामिणो हरेः ।

अथापि न प्रवक्ष्यामि ह्यविश्वासात्मनः कलेः ॥

१०२

मिथ्यामतिस्वरूपत्वात्तन्नैवेति प्रवक्ष्यतः । कापुरुषहन्मध्यस्थः कोप एव भविष्यति ॥

१०३

शापं तदा प्रदास्यामि पापपूरुषरूपिणः । एवं सर्वं जगन्नष्टं कष्टात्कष्टं च यास्यति ॥

१०४

स्पष्टात्स्पष्टतमं लोकं नारकं याति दारक ।

तस्मात्कलियुगे घोरे सौरेर्लोकं तु यास्यतः ॥

१०५

पास्यतो दुःखरूपाणि नीराणीति च तान्प्रति ।

न वक्ष्ये सूक्ष्मवृत्तान्तं ध्वाङ्क्षवृत्तिं च काङ्क्षतः ॥

१०६

साक्षिसिद्धं तु प्रत्यक्षायोग्यं काङ्क्षितमीक्षया । वक्तव्यमेव वक्ष्यामि नावक्तव्यं कदाचन ॥

१०७

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥

१०८

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥

१०९

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

११०

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

१११

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वादशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ त्रयोदशाध्यायः ॥

- ॐ वादिराजाख्यभट्टं तु स्पष्टं वद सुतुष्टिद । पुष्टगात्रं च महत्तात्सुष्टु पाटवसंयुतम् ॥ १
- काष्ठभारस्य चोद्धारे कष्टात्कष्टकृतिं शठम् । पटुवर्धन शुण्ठाग्रं मत्कृतिं च पठेति तम् ॥ २
- एतत्पद्यद्वयं विद्वन्वदस्वाद्य सदा बुधम् । वेदवेद्य सदाराध्य शुद्ध मत्पटुवर्धनम् ॥ ३
- अहं पालितवानेतद्दिनपर्यन्तमेव च । इदानीं तु हरिष्यामि तद्धनं मानवर्धनम् ॥ ४
- पुत्र पुत्र तवार्याणां बुद्धिरेव विवर्धते । तत्र तत्र च मत्कार्यं शुद्धबुद्धिगतं कुरु ॥ ५
- वृद्धं बुद्धिमतां श्रेष्ठं बद्धभक्तिं च मत्पदे । शुद्धं क्रुद्धं तु दारिद्र्याद्वारादिषु च मा त्यज ॥ ६
- एवं नीतिं मया नीतां सितां मा तात तां त्यज ।
- त्राताहं त्वां सदा कान्त मां तातं शरणं व्रज ॥ ७
- मनुष्याधम ते शङ्कां सुनिश्शेषां त्यजस्व च । भविष्यस्यन्यथा प्रेतस्त्वं नशिष्यसि सर्वथा ॥ ८
- कुमतिं त्यज जीव त्वं सुमतिं भज सर्वथा । सत्कुरु द्विजवाक्यं तु तत्कुरुष्व मयोदितम् ॥ ९
- अन्यथा नरकं यासि सुरकम्पितदेहवान् । क्रकचैर्दार्यते त्वं हि सुकृतैर्हीनतां व्रजेः ॥ १०
- जीव जीव कुतो यासि नरकं नरकम्पनम् । जीव जीव हरेर्भक्त्या इहैव शरदां शतम् ॥ ११
- जीव जीव गुरौ भक्त्या मयि कारुण्यविग्रहे । जीव जीव स्वपुण्येन कर्मणा शरदां शतम् ॥ १२

ॐ क्रकचैर्दार्यते इत्यत्र "भवान्" इत्यध्याहार्यः, पुनः त्वं हि सुकृतैर्हीनतां व्रजेः । अथवा पुरुषव्यत्ययः ।
"दार्यसे" इत्यर्थः ।

मनुष्याधम ते वाचा त्वाचार्योऽयं न भीतियुक् । स्वचारित्रं च मे सर्वं विचार्येवं वदिष्यति ॥ १३
तस्माच्छृणोषि चेद्वृत्तं शृणुष्व त्वं द्विजोत्तम । नो चेद्गच्छस्व दूरं तु दारुणं नरकं तथा ॥ १४
स्वर्गं वै गन्तुकामश्चेद्भर्गलोकं सुखोत्कटम् । निर्गतो न भवस्व त्वं सर्गान्मद्वचनस्य तु ॥ १५
परलोकप्रवृत्तेश्च प्रवक्तृत्वे प्रभोर्मम । प्रभुत्वं चास्य मे दत्तं विप्रस्याशु प्रगृह्यतः ॥ १६
तस्माद्विजेन सुजनैः प्रजानां हितकाम्यया । समाजे सञ्जनानां तु श्रोतव्यं निजमीप्सुभिः ॥ १७
हे जीव जीव सकलेश्वरजीवभेदं जानीहि जीवगतमेव जनेषु धीमन् ।
को मानवस्तव समानसुमानवेषो ज्ञानादिगूहनपरो न मनोऽनुसारी ॥ १८
अहं ज्ञानिप्रियो नित्यं ज्ञानिनो हि मम प्रियाः । नैवाज्ञानी मानयुक्तः श्वानयोनिशतं व्रजेत् ॥ १९
मम नन्दन विज्ञानं भानुतेजोनिभं शुभम् । शृणु मोहन मत्पुण्यं कारणं कुजनान्यथा ॥ २०
प्रत्यक्षसिद्धमेतद्धि तेजसा च प्रकाशयते । स्थूलप्रकाशकं सूक्ष्मं न तु तेजःप्रकाशकम् ॥ २१
दूरस्थपुरुषस्यापि ज्ञानं सूक्ष्मप्रकाशकम् । क्वाचित्कं तेजसः साह्यं बाह्यसाधनमेव हि ॥ २२
आन्तरं च तमः कान्त ज्ञानं तु हरतेऽनिशम् । ज्ञानं माने न चानीतं हीनं विषयमानिनम् ॥ २३
श्वानरूपमुनिं चापि कुरुते च निवर्तनम् । ज्ञानं तु मौनिनां मुख्यं कानने वासिनां मुने ॥ २४
श्वानजन्मानि दूराणि स्वयं नित्यं करोति च ।
तस्माज्ज्ञानी सदा पूज्यः पूज्यात्पूज्यतमः स्मृतः ॥ २५
अहं ज्ञानिप्रियो नित्यं ज्ञानिनोऽपि मम प्रियाः ।

नैवाज्ञानी मानयुक्तः श्वानयोनिशतं व्रजेत् ।।	२६
ममोपदेशवाक्यानि श्वासमात्रावशेषिताः । श्रुत्वा खासादिदोषैश्च मुच्यन्ते नात्र संशयः ।। ॐ	२७
ममोपदेशवाक्यानि सर्वाभीष्टप्रदानि च । श्वानादिहीनजन्मानि निराकुर्वन्ति नान्यथा ।।	२८
हे पुत्र वृत्तश्लोकानामन्ते योज्य फलश्रुतीन् । श्लोकान्वै शोकविच्छेदं कुर्वतः सार्थकान्कुरु ।।	२९
ब्राह्मणाशनचिन्ता मा साम्भृणी तव दास्यति ।	
कामणिं मा भज त्वं मत्पुत्र चिन्तामणिं भज ।।	३०
अष्टाध्यायान्कुरु स्पष्टं शिष्टं काठिन्यवर्जितान् । पुष्टार्थानर्थिनोऽभीष्टं ददतः पठतोऽनिशम् ।।	३१
ये विष्णुभक्ताः कृतकौतुकाः सदा सीतापतिव्याससुतादयो मम ।	
भक्ताश्च सर्वेपि सुतत्ववादिनामङ्गीकृता मत्कृतिरस्तु सर्वदा ।।	३२
इति श्रीत्यादिवाक्यानि मयानुक्तान्यपि प्रिय । प्रत्यध्याये त्वया चान्ते प्रयोक्तव्यानि चाज्ञया ।।	३३
समाप्याख्यानमेतद्वै महृन्दावननामकम् । सहृन्दानां च मध्ये चानन्दीकुरु द्विजोत्तमम् ।।	३४
आचार्यशब्दप्रवृत्तौ निमित्तं चास्ति ब्राह्मणे । ममापूर्वगुणानां तु प्रवक्तृत्वं दिने दिने ।।	३५
श्रोत्रियः शास्त्रवेत्ता च कृपापात्रो ममात्र तु । सत्पात्रत्वे मया प्रोक्तं तदपि ग्राह्यमेव हि ।।	३६
सुक्षीणं ब्राह्मणं विद्वन्गुणिनं फणिनं भण । नन्दन शृणु मे वाणीं गुणभूषणकारण ।।	३७
ममाज्ञाधारणेशानं मम प्राण भणाधुना । चिन्तामणे दरिद्राणां प्राणिनां प्राणभूषण ।।	३८
शक्तः कस्त्वद्गुणमणीन्वर्णितुं भण मां विना । शिष्यस्य गुणसम्भूतिवर्णने गुणभूषण ।।	३९

ॐ खसः = खासः, खानि इन्द्रियाणि आ समन्तात् स्यति निश्चलीकरोतीति खासो रोगभेदः, ~~अने~~ चर्मरोगः ।

गुणज्ञः प्राणते काणो ह्यक्षीणां मनुते नु किम् । तस्मात्त्वद्गुणसम्भूतिमहमेव मुनीश्वर ॥ ४०

ॐ जानामि मानवे चान्यो न पश्यामि सुमानव । संसारक्लेशतस्तोकं श्लोकं त्वं त्यक्तवानसि ॥ ४१

एकं ते शोकहर्ता को मां विना कोविदो वद ।

‘दक्षिणे कर्णरन्ध्रे च तन्द्री न स्याद्यथा तव ॥ ४२

मन्द्रमध्यमतारैश्च सधीयन्ते वचांसि नः’ । इत्येकं श्लोकमुख्यं मे पुनर्वच्मि शुके यथा ॥ ४३

पाकशासनलोकं च पुनर्यामि यथाऽऽगमम् । यत्कर्णे कामणिं त्वं हि धृतवानसि ब्राह्मण ॥ ४४

तत्कर्णे दक्षिणे स्वच्छं मणिं त्वं धृतवानसि । पश्य सामर्थ्यमेतन्मे विपरीतं तवाधुना ॥ ४५

कर्णस्याभरणं विप्र शृणु मे वचनं त्वहो । कुतो दक्षिणमत्कर्णे कामणिः कुणपोत्तम ॥ ४६

वामकर्णे धरस्व त्वं कामणिं ब्राह्मणोत्तम । ममोपदेशकर्णे तु सन्मणिं त्वं तु मा त्यज ॥ ४७

अहं शतं सहस्रं वाप्ययुतं नियुतं तथा । लक्षं लक्षणसम्पन्नं वक्ष्ये शिक्षञ्जनान्क्षणात् ॥ ४८

ब्राह्मणोऽयं न गृह्णाति शास्त्राणि सुमना अपि । कृणुते चात्रयत्नं च मनुते ऋणमोचने ॥ ४९

शृणुते लोकवार्तां च भणते स्वयमप्यहो । मयोक्तश्लोकसत्पाके शोकविच्छेदकारके ॥ ५०

एकं वार्धं च सार्धं वा श्लोकं त्यजति काकधीः ।

अतो न वक्ष्ये शास्त्राणि सूक्ष्माणि विविधानि च ॥ ५१

गह्वरेण सुराणां च स्वराणां तु तथैव च । ग्रन्थरत्नस्य बाहुल्यात्साफल्याद्वचनस्य मे ॥ ५२

अयोग्यजनमोहेन स्वयोग्यगतिमिच्छताम् । सुजनानां द्विजश्रेष्ठ कुजनान्भजतां तथा ॥ ५३

ॐ मानवे = मानवलोके, अन्यः = सदृशः यः अस्ति तं न पश्यामीत्यन्वयः ।

न वक्ष्ये सूक्ष्मवृत्तान्तं ध्वाङ्क्षवृत्तिं च काङ्क्षताम् ।

गेहं गत्वा स्वदेहं वा गूहयित्वा महद्भयात् ॥

५४

तेऽपि सूनृतवाक्यं चेद्वदन्ति कुजना अपि । हृष्टाः पुष्टा भवन्त्यद्धा मनसा देहतस्तथा ॥

५५

परुषं चेद्वदन्त्येते कलुषीकृतबुद्धयः । अहमेतादृशान्वक्ष्ये जनान्न प्रति पुत्रक ॥

५६

तस्मादलं तावतैव यावदीश्वरप्रेरितम् । कारितं चेतनेदं तु तारितं भवसागरात् ॥

५७

मारितं दैत्यकूटं च पारतन्त्र्याद्विरूपतः । इदं वृन्दावनाख्यानं ये न शृण्वन्ति मानवाः ।

दानवानां गतिं प्राप्य श्वानजन्मानि यान्तु ते ॥

५८

लक्ष्मीपते मम कृतिं नितरां सुतस्य सीतापतेश्च कृतकृत्यगतेः प्रयत्नात् ।

नित्यं तु तत्र गत एव च त्वं तु हित्वा कृत्यं तवापि पतितानपि पावयन्तीम् ॥

५९

श्रावयाज्ञां मया दत्तां धृत्वा शिरसि पालय । अवामि त्वां सदा यत्नात्तवायुर्वृद्धिमेष्यति ॥

६०

हे दासाः सन्ति लोके च के दासास्तु भवादृशाः । को दासत्वमवापेह खेदात्सर्वे पुनर्गताः ॥

६१

मम सङ्गीतलोलाश्च मद्भक्त्या च सुनिर्मलाः । भवतां कमला देवी गेहे तिष्ठतु लालिता ॥

६२

यूयं वृन्दावनाख्याने ममाख्यानपरान्बहून् । श्लोकान्सङ्गीतसंस्थान्वै ह्यङ्गीकुर्वध्वमञ्जसा ॥

६३

इदमेव महत्कार्यं भवतां मम पूजनम् । इदमेव महाप्रीतिसाधनं भवतां मतम् ॥

६४

भवद्भिस्तु सुसङ्गीतं मां च शृङ्गाररूपिणम् ।

श्रुत्वाऽङ्गा अपि सर्वेऽपि निस्सङ्गा यान्तु मद्रतिम् ॥

६५

ॐ अङ्गः = अनक्ति सत्तत्त्वं व्यक्तीकरोतीत्यङ्गः । "अपि" इत्यव्ययं यत्र सोकार्थं व्याख्येयः ।

हे ब्राह्मण त्वं कुरु चात्रयत्नं मद्वाक्यरत्नं शृणुते न कोऽपि ।

अनादरान्मद्वचनं सुतोऽपि तृणोपमं तत्कृतवानहो मे ।।

६६

मत्सुतानादरं दृष्ट्वा सर्वे कुर्वन्त्यनादरम् । अतो निराशस्त्वं विप्र भवराशिं तरस्व ह ।।

६७

कुटुम्बभरणार्थं च मरणार्तिसमं त्यज । करणं चातियत्नस्य शरणं ब्रज मां मुनिम् ।।

६८

यावदीश्वरदत्तं वै तावतैव सुखी भव । माऽवतास्त्वं सदा विप्र तावकस्य वचः शृणु ।।

६९

मद्वाक्यरत्नमाशु त्वं धर कालान्तरे मम । आलयं यास्यसे विप्र पालकोऽहं सदा तव ।।

७०

वृद्धे बुद्धिमतां बुद्धे श्रद्धाबद्धे दयां कुरु । कारुण्यं कुरु चारुण्यं न वस त्वं मुनीश्वर ।।

७१

ब्राह्मणे मत्पदं प्राप्ते शरणं करुणार्णव । स्वस्थचित्तो भवत्वद्य मत्कृतिं सततं वदेत् ।।

७२

सतां च शृण्वतां नित्यं सत्यं कुरु मयोदितम् । पुत्र मा कुरु लोभं त्वं सत्रकालोऽयमञ्जसा ।। ७३

कुत्र लोभो न निन्दार्हः पात्रपालो भवाशु च । त्वन्मनःस्थमहं वक्ष्ये मन्मनःस्थं त्वदग्रतः ।। ७४

शृणु ब्राह्मणमुद्दिश्य दातव्यं किञ्चन त्वया । त्वन्मनःस्थमहं वक्ष्ये शृणुष्वैकमनाः सुत ।।

७५

परेण दापयिष्यामि नाहं दास्यामि सर्वथा । इदं त्वद्बुद्धयं विद्धि मम यद्बुद्धि संस्थितम् ।।

७६

वृन्दावनकृतिं वक्तुं मन्दाशनमिदं कुतः । त्वं दानं कुरु किञ्चिद्वा मन्दानामपि तद्वद ।।

७७

इदं हृदिस्थं सद्बुद्धे कुरु चाद्धा बुधेरितम् । क्रोधं मा कुरु वृद्धे त्वं तवायुर्वृद्धिमेष्यति ।।

७८

विप्र ते मत्सुतेनैव दापयिष्येऽन्नमुत्तमम् । तदन्तः प्रेरयित्वाहं मदन्तर्यामितां स्मर ।।

७९

मन्नामधार कृशदारधराऽसुताग्र्य हे धीर पूर्वगिरमौरसपुत्रकेऽपि ।

माता पिता न वदतस्त्वपरे कुतो नु तत्क्षम्यतां शुभमतिं भज मत्कृतिं च ।।	८०
कृते चानादरे लोके मत्कृतौ च त्वयाऽप्यहो । अनादरं तु सर्वेऽपि कुर्वन्त्येव न संशयः ।।	८१
अतो मया यदुक्तं तु परोक्तमिव नो भवेत् । भव मन्नामधाराग्र्य तावकोऽहं न संशयः ।।	८२
तस्मात्कृतिं मम त्वत्र पुत्रवत्पठ पाठक । काठकस्य यथा पाठं कुर्वन्ति ऋषयः सदा ।।	८३
ब्राह्मणस्यान्नकामस्य को नु दास्यति मानिनः । अद्याशनेन शून्यस्य तस्य पुण्यमनन्तकम् ।।	८४
विप्रान्नसिद्धिपर्यन्तं कुर्यां निरशनव्रतम् । नैवेद्यं नैव गृह्णामि तावत्पर्यन्तमेव च ।।	८५
अहं मद्भक्तवश्यश्चाभक्तस्याशुभप्रदः । भक्तवत्सलदेवस्य स्वभावो भक्तवश्यता ।।	८६
अहं विप्रमुखेनैव भोक्ष्ये चान्नं तनौ तथा । ममोपदेशकर्णस्य सन्मणिः क्व गतः सुत ।।	८७
जानीहि चापणस्थस्य वणिजः प्राप वै वशम् ।	
अन्नार्थं ब्राह्मणश्चासौ कर्णाभरणं विसृज्य च ।।	८८
आपणो वणिजो हस्ते मणिं दत्वा गुणार्णव ।	
आनीतवान्स्वकं गेहं तण्डुलान्कुण्डलेऽत्यजत् ।।	८९
एतादृशोऽयं सुक्षीणो मणिनान्नं प्रदत्तवान् । पुत्रमित्रकळत्राणां स्वयं तु बुभुजे तदा ।।	९०
मत्कर्णमणिमात्रं वा त्याजयाशु पणार्धतः । स्वर्णेन सहितं कर्णं दक्षिणे धारणं त्वयम् ।।	९१
करोतु पुरतो विप्रो मम कारुण्यरूपिणः । एवं तु पक्षपातेन पक्षीकुर्यामहं द्विजम् ।	
सुक्षीणं श्लक्ष्णया वाचा मत्कृतौ पक्षपातिनम् ।।	९२

स्वर्णेन शून्ये मणिना च दक्षिणे कर्णे न वक्ष्ये तव विप्रवर्य ।
 मत्प्रेरिता दत्तवती च ते सती निष्कार्धमात्रं मम वृन्दावनाग्रे ॥ ९३
 तत्कृतं स्वर्णसङ्कीर्णं कर्णाभरणं च ब्राह्मण । आपणे वणिजः पाणौ कुतस्त्वं दत्तवानसि । ९४
 तदागमनपर्यन्तं न वक्ष्ये दक्षिणे तव । कर्णे ब्राह्मण मे वाणीं पुण्यहीनोऽसि तत्क्षणे ॥ ९५
 अतः शीघ्रं तदादाय पुनर्धर धरासुर । गुरोराज्ञां न वैराग्यान्निराकुरु नराधम ॥ ९६
 एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
 श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ९७
 इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ ९८
 इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ९९
 यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
 भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ १००

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे त्रयोदशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ चतुर्दशाध्यायः ॥

ॐ सीतापते शुभकृते विततां च कीर्तिं त्वं चात्र मित्र कृतवानसि पात्रपाल ।

सुत्रामपुत्रकृतदुष्कृतहन्तृनाम त्वं सार्थकं कुरु ऋषेऽस्य निषिद्धकृत्ये ॥	१
मया निषिद्धं वृद्धोऽयं क्रुद्धः संसृतिपद्धतौ । सद्बुद्धिरपि सङ्क्षुब्धः क्षुधया तद्वधाद्बुधः ॥	२
मत्कर्णसन्मणिं स्वर्णयुक्तं त्याजितवानसि । वणिजः पाणिगं प्राणिन्सुत्राणं कुरु ब्राह्मणम् ॥	३
मणिना विलसत्कर्णे मद्वाणीं दक्षिणेऽनिशम् ।	
भणामि शृणु पुण्यात्मन्गुणमाणिक्यवादिनीम् ॥	४
अतोऽपि पुण्यवान्कर्णे मणिं धारितवानसि । ब्राह्मणेन गुणिन्धीमन्सुक्षीणोऽयं न संशयः ॥	५
इतः परमहं वक्ष्ये सुक्षीणे ब्राह्मणोत्तमे । लक्षणं मम सर्वं तु शिक्षन्सर्वान्विचक्षण ॥	६
हे शेष दोषरहित मच्छिष्यवृष पोतक । पोष्य दारिद्र्यतद्दोषं त्वं शेषं शोषयाशु च ॥	७
नरस्तोत्रजदोषं तु नरसिंहस्तुतेर्न हि । नरोत्तम शृणु त्वं हि नरजन्मानि नैव मे ॥	८
तस्मान्मद्भक्तमुख्यस्य विप्रस्य कुरु सत्कृतिम् । मत्कृतिं सर्वदा वक्तुं तत्कृतं तु ममैव हि ॥	९
विट्ठल भ्रष्टसन्मार्गदुष्टबुद्धिं च माट भो । काष्ठायां तिष्ठ पापिष्ठ शिष्टद्रोहमिमं त्यज ॥	१०
शिष्टलक्षणदुष्टांस्त्वं पूर्वकष्टं तु संस्मर । कपटं हृदि तिष्ठन्तं त्यज विट्ठल संस्फुटम् ॥	११
एवमेव ह्यविश्वासं कुर्वन्तीति मयेरितम् । पूर्वमेव परं विप्र कुरु वृत्तिं च माधवीम् ॥	१२
लक्ष्मीपते कृतिं सान्तां सुतं सीतापतिं वद । चरमां वा कृतिं सम्यक्परमां तु तयोर्वद ॥	१३
कुरु मापतिभक्तिं च सारमन्त्रं तु दास्यति । एवं शेषस्य तोषार्थं व्यासस्यापि शुभाप्तये ॥	१४
श्रीशभक्तस्य मद्भक्तियुक्तस्यापि सदा वद । एवं बुद्धिस्तवापीह शुद्ध क्रुद्धस्तु मा भव ॥	१५

श्रद्धां कुरु बुधोक्तौ तु वृद्धे सख्यं सदा कुरु। शतं शतं च पद्यानां प्रत्यध्यायगतं कुरु॥	१६
इति पूर्वं मया प्रोक्तं तत्सत्यं समभूदहो। मम सङ्कल्पसिद्धत्वे सुविश्वासस्तवापि च॥	१७
कारणं समभूत्काण सुक्षीणं पश्य ब्राह्मणम्। पुत्र कृत्रिमभक्तोऽयं विप्रो नैव तवापि च॥	१८
ऐहिकाभावमात्रेऽपि ह्यमुत्रार्थो भविष्यति। तस्माद्विमानमारुह्य ब्राह्मणोऽयं गुणार्णव॥	१९
मत्समीपमथाऽगन्ता पश्य लोकान्तरे सुत। आयुःशेषे तथा नीते प्रीते मयि सुताञ्जसा॥	२०
हरौ प्रीते तथा प्रीते त्वयि का सुकृतिः कृता।	
स्त्रीसङ्गिनः कथं चास्य स्वप्ने वक्ति गुरुः स्वयम्॥	२१
इति शङ्कापि ते मास्तु निस्सङ्गोऽहं न संशयः। अर्भके गर्भसंस्थे तु स्वर्भानुग्रस्तभानुवत्॥	२२
तवार्भकः पुमानेव भूसुरेश भविष्यति। विप्र त्वं तव पुत्रं तु मम नाम्ना समाह्वय॥	२३
इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमान्। विप्र तत्कृत्रिमश्लोकैः पुत्रबुद्धिप्रतारकैः॥	२४
शस्त्रक्षतक्षात्रवत्ते कात्र हानिः परत्र वा। तूष्णीं तिष्ठ सुशर्मिष्ठ काष्ठमौनं दृढं कुरु॥	२५
शिष्ट कष्टमतिर्मा ते सुष्ठु त्वं पठ मत्कृतिम्। गुणार्णवं तु मद्वाणीं भण मन्त्रन्दनं गुणिन्॥	२६
शृणु तस्य सुधावाणीं प्राणिनां पापनाशिनीम्।	
श्रेणीं प्राप्नोषि तद्वाण्याः श्रवणाच्छ्रेयसां सदा॥	२७
मन्त्रन्दनपदं धन्यं ध्यात्वा त्वं तु दिने दिने। कदनं मदनावासं तदनङ्गीकुरु प्रिय॥	२८
मन्त्रन्दनगृहद्वारि शुनवत्संस्थितो भव। शृणु तद्गुणसम्भूतिं भण वृन्दावने कृतिम्॥	२९

इदं मे बुद्धिचातुर्यं क्रुद्धस्त्वाचार्य मा भव । वृद्ध श्रुत्वा सदा कार्यं श्रद्धावाञ्छुणु कार्यतः ॥ ३०

अहं गच्छामि मच्छापः स्वच्छानां न भविष्यति ।

कृच्छ्रात्कृच्छ्रतरं यान्तु मच्छापात्कुत्सिता नराः ॥

३१

अयं तु कुजनः कृष्णोऽप्यप्पणः फणिबुद्धिमान् ।

इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ॥

३२

गाढीदानेन चैनं तु तोळयामि पुनः पुनः । ताळकाण्डेन तं विप्रं कालयामि पुनः पुनः ॥

३३

एतत्कृतौ सुदाढ्यार्थं मूढविप्रमुखेन तु । काठिन्यं वच्मि पाठेन सौष्ठवेनैव चात्र तु ॥

३४

स्त्रीमुखेनापि कात्रापि शङ्का मास्तु सुपुत्रक ।

श्लोकान्वक्तुं प्रविष्टोऽहं काकबुद्धौ द्विजोत्तमे ॥

३५

तोके लोकापवादेन शोको नास्ति ममेह च । प्रश्रं न कुरुते तत्त्वे न स्नाति मम तीर्थके ॥

३६

अश्राति मृष्टमन्नं मे शिश्रोदरपरायणः । ज्ञानिन्कटाक्षतश्चोक्तं जानीहि त्वं सुपापिनम् ॥

३७

धीमन्न कुरु तद्वाक्यं धीमान्भव सदा बुध । तल्लक्षणं न वक्ष्यामि त्वमाचक्ष्व विचक्षण ॥

३८

सङ्क्षेपतश्चोक्तमेतत्कालक्षेपस्य शङ्कया । तद्वाणीं न शृणु प्राणिन्प्राणिनः प्राणिनां वर ॥

३९

श्रेणीं प्राप्नोषि पुण्यानां मद्वाणीं शृणुषेति चेत् । विप्रमुद्दिश्य यत्प्रोक्तं तत्प्रोक्तं च मयैव तु ॥

४०

तत्प्रोक्तं पापिना तेन विप्रः स्वार्थं तदुक्तवान् । इति तद्वचनं किञ्चिन्न शृणु त्वं च नन्दन ॥

४१

क्रकचच्छेदनं प्राप्य छिन्नभिन्नो भविष्यति । मा ददस्वेति यो ब्रूयाद्रव्यं गोब्राह्मणेषु च ॥

४२

“शिश्रोदरकृते = विषयसं यथेष्टमन्नं भृत्यानां दिने दिने दत्त्वा अवशिष्टं भवति यथा भवति तथा,
वैराग्यादिमहाभाग्यं त्यक्त्वा अन्यार्जितवित्तेन भृत्यान् पुष्पं स्तिष्ठन्तीति भावः ।” इति लक्षालङ्कारः (वनपर्वणि २ अध्याये)

स याति निरयं घोरं यावदाभूतसम्प्लवम् । तस्मान्न शृणु तद्वाक्यं मद्वाक्यं शृणुषेति चेत् ॥ ४३

एतद्वाक्यमपि प्रेष्ठ द्विजोक्तमिति वक्ष्यति ।

सोऽत्यन्तं तव विश्वासी देशीयो ब्राह्मणो ह्ययम् ॥

४४

कोशार्धमपि दास्यामि दासाय भवसागरे । जन्मान्तरे कर्मनाशे धर्मान्ते शर्म वर्म च ॥

४५

कुर्मः कूर्मोऽमृताब्धौ च नर्ममात्रेण धर्मिणाम् । देवतानां मानवानां दानवान्तक एव सन् ॥

४६

दत्तवान्मित्र संतापं कृतवाञ्छस्त्रजं भयम् । जानीहीत्यत्र चानीतं वर्णवैषम्यतः सुत ॥

४७

जानीहि तस्य वैषम्यात्स्वरूपं त्वं मुनीश्वर । मद्वाक्ताचार्यनाम्नापि कदापि न वदत्यहो ॥ ४८

४८

वदाद्य विबुधेश त्वं मदान्धस्य सुपापिनः । साम्ना वच्मि सुसाम्ना यो न भणत्यन्त्य एव सः ॥ ४९

दाम्ना बद्ध्वा नयिष्यामि चाम्नायात्सुबहिष्कृतम् ।

दूतैर्यमस्य सौम्यत्वं काम्यं वा नास्ति तस्य च ॥

५०

स्वाम्यमात्रेण सन्तुष्टो भौमसंयमनीपुरे । क्रकचैर्दार्यते पुत्र स्वकचेषु प्रगृह्य च ॥

५१

श्वपचैर्नीयते मार्गे प्रपच्येत नराधमः । नाममात्रेण वा तोषं पोषयस्व न शोषय ॥

५२

मृषा नहि सुषेणाग्र्य तावतैव प्रहर्षय । ब्राह्मणाऽमरणं वक्ष्ये कारणेन विनाप्यहम् ॥

५३

पुनर्वाणीं हरिष्यामि प्रेरणामपि मे सदा । तस्मात्प्रतिज्ञाहान्यादिदोषो मम न कश्चन ॥

५४

श्रीशपादाम्बुजासक्तसेवके मयि कोऽप्यरिः ।

नास्ति चास्तिकता चास्ति सक्तिरेव सदा हरौ ॥

५५

ॐ शृणुष = शृणुष्व, शृणुष्वेत्यस्मिन्नर्थे शृणुषेत्यलौकिकः प्रयोगः ।

स्वास्थ्यं च मनसः सम्यक्सदास्ति प्राश्रिकोत्तम ।

अयोग्यश्रवणं न स्याद्यथा चाहं करोम्यलम् ।।

५६

वाचने ब्राह्मणमतिं सूचनेऽपि हरामि च । वीति ज्ञानं समुद्दिष्टं ठेति तच्छून्य एव वा ।।

५७

लेति तत्पालनं चापि समुद्दिष्टं मठेश्वर । पदार्थः कोऽर्थ इत्युक्ते तं च वचमि सुलोचन ।।

५८

विदा ज्ञानेन ठाञ्छून्यान्लाति गृह्णाति विट्ठलः । इति विट्ठलशब्दार्थं पठन्ति भुवि पण्डिताः ।।

५९

पट्टवर्धन काष्ठासु श्रेष्ठ सम्यग्विचारय । एतदर्थानुकूल्येन निन्दावाक्यानि सुन्दर ।।

६०

योज्यानि पूज्य सत्पुत्र रागद्वेषौ च नैव मे । तर्हि शापोक्तिरप्यत्र कुत्र ते च प्रयोजिता ।।

६१

कृत्रिमश्लोककर्तृणां पुत्र मे सुप्रयोजिता । तर्हि तत्रापि तद्द्वेषो भवतीत्यपि मा वद ।।

६२

पुत्र तत्रापि मे चोक्तिरुपचारेण योजिता । भीषणार्थं सुषेणाग्र्य धिषणा स्यान्न तादृशी ।।

६३

इति चोक्तिप्रेषणा मे दोषशोषण शृण्वहो । मद्भक्ताः सुखिनः सन्तु शश्वज्जीवन्तु कान्त ते ।।

६४

शान्तिं यान्तु ममैकान्ताः स्वान्तःस्थहरिचिन्तया ।

तस्माद्वा मे तपोहानिर्नास्ति दोषोऽपि कश्चन ।।

६५

शास्ति मां शाश्वतीं भक्तिं हयग्रीवः कृपाम्बुधिः । हयग्रीवप्रसादोऽयमीदृशो वर्तते मयि ।।

६६

भवग्राहाञ्च मां नित्यं त्याजयामास पूजया । अहमाराधनं तस्य कारयामि त्वयापि च ।।

६७

प्रेरयामि सुबुद्धिं ते तारयामि भवाब्धितः । तस्मादाराधनं तस्य नित्यं कुरु मनोरम ।।

६८

परमां प्राप्स्यसे सिद्धिं शुद्धिं च हृदि नित्यशः ।

कस्यापि निन्दा न कृता स्वस्यापि सुकृतं शपे ।।	६९
तस्यापि प्रकृतिश्चेयं पश्यापि विकृतां कृतिन् । एवं स्वरूपकथनं कृतं पूर्वं मया मुने ।।	७०
स्मृतं दैववशेनेह वृतं चाज्ञानतः प्रिय । यादृशं कपटं तस्य दास्यामीति च विडुल ।।	७१
हृदि तिष्ठति ते नित्यं तादृशं त्यज संस्फुटम् ।	
इति सम्प्रार्थयाम्यत्र कात्र शङ्कापि मा तव ।।	७२
तदर्थमेव सत्पुत्र सोऽपि मित्रं भविष्यति । तस्मादरागद्वेषोऽहं शेषशायिपदे शपे ।।	७३
विप्रास्याञ्चोपदेशो मे नायास्यति कुतः सुत । इति ते शेमुषी मास्तु तदास्यादाहरामि तम् ।।	७४
गोप्यत्वात्सोऽप्यतीतोऽभूद्भूपतीनां सभापते । क्वाप्यतो नैव मे चोक्तहानिः पश्य सुपुत्रक ।।	७५
सहस्रं वच्यहं श्लोकशतं वाप्ययुतं प्रिय । नियुतं प्रयुतं वापि चाहरामि तदास्यतः ।।	७६
एवं नित्यं च वक्ष्यामि पक्षीकृतमुखेन च । कक्षीकृतप्रमेयं च शक्ष्याम्याहर्तुमेव तत् ।।	७७
उक्तं श्लोकेषु शक्तश्च ग्रहीतुं सर्वमेव च । अथाप्ययोग्यजीवानां योग्यं नेत्याहरामि तत् ।।	७८
सुत सुलोचन लोकपूजित यतिकुलोचितलोभृपालक ।	
वृतबलोचितकृत्यलोल ते शतधृतेरपि लोकमलोक्य ते ।।	७९
हे पुत्र पुत्र विप्रस्य कार्यं विस्मृतवानसि । हा तत्र तत्र कर्तव्यं यत्र ते वाक्यगौरवम् ।।	८०
तूष्णीं स्थिते मयि सुत सर्वथा विस्मृतिर्भवेत् । अतस्तवाहं स्मृत्यर्थं वक्ष्याम्यद्य पुनः पुनः ।।	८१
मामाश्रितश्च विप्रोऽयं कामान्वितमतिर्भवेत् । सोमाश्रयाद्यथा रुद्रोऽप्युमाकान्तो गतव्यथः ।।	८२

तथायं ब्राह्मणः श्रीमांस्त्वया मुक्तऋणव्यथः । भवेदामरणान्तं च मां तातं शरणं गतः ॥ ८३

उक्तं मे वितथं जातं शुक्तिरूप्यं यथा सुत । अत्यन्तासत्त्वतः कान्त भ्रान्तेर्विषयमेव तत् ॥ ८४

तद्वदर्थक्रियाकारि न भवत्येव मे मतिः । इत्यनादरतः पुत्र कृत्रिमेति च मत्कृतिः ॥ ८५

विप्रेणैव कृता चात्र नात्र हानिः परत्र वा । अकृतेऽपि तदुक्तार्थे स्वार्थं वक्ति द्विजो वृथा ॥ ८६

काऽऽर्तिर्मम कृते चार्थेऽप्यकृतार्थेऽपि वा सुत । इति ते शेमुषी न स्यात्पश्याद्य सुविशारद ॥ ८७

कस्य वा कृतिरेवेयं स्वस्य वाऽद्य द्विजस्य वा । हे केशव त्वं तोकस्य स्मारकः प्रेरको भव ॥ ८८

कार्यं मे कारय क्षिप्रं विप्रस्यापि सुतेन मे । अन्यथा भक्तवश्यत्वं तव न स्यात्स्वदास्यकम् ॥ ८९

पश्याद्य चक्षुषा स्वेन करुणारसवर्षिणा । अच्छिन्नभक्तिसञ्छन्नः पृच्छन्सल्लाञ्छनं तव ॥ ९०

इच्छन्सञ्छिन्नबन्धं च त्वामञ्चन्काञ्चनं त्यजन् । ज्ञानवैराग्यभक्त्याख्यसखिभिः सुखमेव च ॥ ९१

प्राप्नुयां स्वाप्नपद्यैर्मे चाप्नुयाच्छोभनं नरः । विदित्वा मद्गतिं श्रुत्वा कृत्वा भक्तिं मयि प्रिय ॥ ९२

भुक्त्वा भुक्तिं च मां स्तुत्वा छित्वा संसृतिबन्धनम् । इत्यहं देवदेवेशं वेदे वेदे च संस्तुतिम् ॥ ९३

कृत्वा कृत्वा प्रार्थयामि दृष्ट्वा दृष्ट्वा तमव्ययम् ॥ ९४

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वावर्षीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ९५

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ ९६

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ९७

सदाशिव इत्यर्थः, अप्रामाणिकप्रतियोगिकोऽभावोऽत्यन्ताभावः, स एव सदाशिवः ।

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे चतुर्दशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ पञ्चदशाध्यायः ॥

- ॐ ऋणोप्यथ शरण्यं तं करुणां त्वयि कारिणम् । शरणं ब्रज कारुण्यात्तस्य संसरणं जहि ॥ १
- इति ते बुद्धिरद्धोक्ता वृद्ध क्रुद्धश्च मा भव । बद्धभक्तिर्भव श्रद्धासमिद्धश्च मदङ्गजे ॥ २
- शिखां गृहीत्वा वक्ष्यामि सखा त्वं मम सर्वदा । सुखावासान्प्रवक्ष्यामि मखावासादपि प्रिय ॥ ३
- मद्वशे सति मध्वेशे मध्वाचार्यप्रिये मयि । मधुघातकभक्ता ये भक्तिं कुर्वन्ति नित्यशः ॥ ४
- श्रावय त्वं मम श्राव्यं चरितं चरतोऽमृतम् । पावय त्वं पावकाद्धि विशुद्धिर्मुग्ध लोहके ॥ ५
- यथा तथा वृथा विप्र मा कृथास्त्वं व्यथामथ ।
- पृथासुता यथा पार्थाः कृतार्थाः सत्कथां सताम् ॥ ६
- वद वृन्दावनेऽमन्दानन्दसन्दोहमन्दिरे । सदा कन्दाशनामन्दानन्ददस्य गदाभृतः ॥ ७
- भक्तस्य त्यक्तपापस्य सक्तस्य तदतिप्रिये । शक्तस्य भक्तियोगे च रक्तस्य मम सत्कृतिम् ॥ ८
- एवं चेद्भवति प्रेष्ठ श्रेष्ठवृत्तिरपि प्रिय । ममेष्टनिष्ठात्सत्पुत्रात्सर्वाभीष्टं भवेत्तव ॥ ९

पुत्र पूतेन पित्रा च पुत्राशा पूरिता मया । पित्रा पूतेन पुत्रेण पित्राशा मे न पूरिता ॥	१०
उपकारस्योपकारः क्रियते लोकसञ्जने । उपकाराभावतोऽपि ह्युपकुर्वन्ति पूर्वजाः ॥	११
उपकारनिमित्तेन ये कुर्वन्त्युपकारिताम् । राजसास्ते च विज्ञेया उपकारार्थिनः परे ॥	१२
उपकारानिमित्तेन ह्युपकुर्वन्ति ये परे । सात्विकास्ते च विज्ञेया ह्युपकारनिराशिनः ॥	१३
उपकारेऽपि ये नैव कुर्वन्ति ह्युपकारकम् । तामसास्ते च विज्ञेया उपकारापकारिणः ॥	१४
लोकनीतिरियं तात शङ्का ते मास्तु सा सुत ।	
सात्विकस्त्वं मतः सौम्य काम्यं मे नास्ति सर्वथा ॥	१५
तवैव कर्तव्यमेतन्मन्निरूपं परं स्मर । अहं प्रेरयिता पूर्वराजानं शेषमेव च ॥	१६
शैवमुद्राङ्कितग्राममध्यस्थं वामनेरितम् ॥ सुक्षेत्रमददां पुत्र तत्र दृष्टिं करोति यः ॥	१७
सुत्रामलोकसन्त्रस्तो याति सावित्रमेव च । इह तस्य सुसन्तानं नाशं याति न वै मृषा ॥	१८
शनैर्मद्द्रोहतो नाकाञ्च्युतः कीनाशलोकिताम् । याति तत्रानेकयातनायां नारकिभिः सह ॥	१९
अनुभुङ्क्ते मनोः कल्पपर्यन्तं दुःखमेव च । ततो विष्ठाकृमित्वं च काष्ठासु प्राप्यते सुत ॥	२०
षष्टिवर्षसहस्राणि श्रेष्ठ तेनैव पापिना । तस्माद्विप्रस्य या वृत्तिर्न हर्तव्या हितेप्सुभिः ॥	२१
विप्रग्रामेषु यो भुङ्क्ते करं राजाधमः क्वचित् । स याति निरयं घोरं रौरवं सौरिशौर्यतः ॥	२२
श्रोतव्यं राजभिर्नित्यं मन्निरूपं परात्परम् । करं मह्यं च दत्त्वा तु त्वरयाऽरौरवाप्तये ॥	२३
सीतापते मम सुतस्य कृतार्थतां च श्रुत्वा तु मत्कृतिशतैर्विततार्थपूतैः ।	

सन्तोषसन्ततिमथ प्रथयाद्य लोके त्वत्तोषतस्तदितरेऽपि सुतोषिताः स्युः ॥ २४

एवमिष्टत्रयं शिष्टं सुष्ठु कारय प्रेष्ठ मे । काष्ठासु मद्दयादृष्टिः श्रेष्ठ त्वय्येव नैष्ठिकी ॥ २५

ॐ भवतीह ततो सीतापते कान्तं च मे सुतम् ।

तातस्य कुरु कृत्यं ते त्वां पाति च स विश्वकृत् ॥ २६

इति सम्बोधयाम्भोधिशयनस्य सभातले । भविष्यति सुत स्थानमभयं चापि मद्भटैः ॥ २७

शतहायनपर्यन्तं कृतहानिर्न चैव ते । वृतहारावलिं शौरिं मितहारं प्रपूजय ॥ २८

मत्पादसूर्यकिरणेन तवान्तरस्थाज्ञानान्धकारहरणं कुरु पुत्रवर्य ।

मध्याह्नभानुकिरणेन हृदम्बुजं ते चोत्फुल्लपद्मवदतिप्रवणं वरेण्यम् ॥ २९

मद्रञ्जिते च हृदये वरदं हरिं तं संस्थापयाद्य सदनं मदनाभिरामम् ।

मन्मन्त्रतन्त्रविधिभिः कुरु वारिधौ यः शेते च शेषशयने परमस्य पूजाम् ॥ ३०

एवं तद्ध्यानमानेन गानं कुरु गुरूदितम् । मा संसारभयं धीर वरदोऽस्मि तवादरात् ॥ ३१

मद्वाणीं भण कल्याण कर्णरन्ध्रे शृणु प्रिय । गुणिनश्चरणं नैव नन्दनस्यापि न त्यज ॥ ३२

रामो राजीवनेत्रोऽसौ राज्ञः स्वैरं वरं ददौ । तदग्रजं शरैर्हत्वा तद्द्वारानसिधारया ॥ ३३

वृन्दावनं हरं स्वस्यैवाग्रतश्चिरसंस्थितम् । रक्तच्छर्दिमपि ह्यत्र कारयामास वीर्यवान् ॥ ३४

तदारभ्यामरगणैर्मद्वृन्दावनमार च । तद्राज्यं च ददौ स्वस्य नामधारिण एव च ॥ ३५

तद्विरोधिनि क्रुद्धः सन्नुद्रः कालान्तकोऽप्यभूत् । मम नन्दनवाक्येऽपि श्रद्धाराहित्यवानभूत् ॥ ३६

ॐ ततो सीतापते इत्यत्र दृष्टम् अलौकिकः सन्धिः, सकारे हकारारोपो वा, निस्सङ्गत्वपुष्पो त्रैलोक्यः इति वत् ।

तद्वाग्विरोधिनि क्रुद्धः कथं कुर्यादनुग्रहम् । हिताहितोपदेशस्य कर्ता च गुरुरव्ययः ॥	३७
गुरुद्वारा प्रसन्नः सन्भरतीदं रमापतिः । मन्त्रिरूपितवाक्येषु चैकं वा नैव चाकरोत् ॥	३८
राजसेवासु निरतो नरकं याति दारुणम् । गुरुरेव हरिः साक्षाद्दुर्वन्तर्याम्यरिं हरेत् ॥	३९
करोति परमं चैवानुग्रहं नरकं हरम् । एतत्प्रमेयं सर्वं तु वद सीतापते मतम् ॥	४०
मया तस्मै कृतं राज्यं राज्ञे रामानुशासनात् । मम नन्दनसन्मानं करोतु मनसार्पितम् ॥	४१
मम वृन्दावने भक्तिं शक्तिपूर्वं करोत्वलम् । एवं चेदायुरारोग्यं राज्यं सुस्थिरमेव च ॥	४२
रामस्यानुग्रहेणैव राज्ञः सर्वं भविष्यति । तस्मात्तस्मै वदस्व त्वं गत्वा सीतापते कृतम् ॥	४३
सुतेन मम सन्मत्या मथितं कथितं तव । शेषमुद्दिश्य यत्प्रोक्तं पञ्चपुत्रित्वमत्र तु ॥	४४
तन्मिथ्याभूतमेवासीदिति शङ्कापि मास्तु ते । पञ्च वृन्दावनान्येव तत्पुत्रा इति कन्दिना ॥	४५
मया नन्दन सम्प्रोक्तं शृणु सुन्दर तद्व्रतिम् ।	
पुत्रिणो यां गतिं यान्ति तां गतिं यान्ति निश्चिताम् ॥	४६
अत एव हि पञ्चाशद्युगपर्यन्तमेव च । महीयते स विष्णोर्हि लोकेऽपीति मयोदितम् ॥	४७
पूर्वजन्मनि राजाऽयं द्विजचक्षुः प्रजेरितः । उज्ज्वलहारात्मजे नाऽस तज्जदोषेण चान्धकः ॥	४८
तस्माच्छूकापि शङ्काया मास्तु ते वै सुपुत्रक ।	
काकवाक्यस्य सादृश्यं तोक मा कुरु मत्कृतौ ॥	४९
पूर्वं तु सार्वभौमोऽयं कूर्मको नर्मदातटे । शर्मणे नर्मकृत्स्वरं तदूर्मिगतनौर्गतः ॥	५०

स्त्रीगणैः सहितः स्त्रैणो ब्राह्मणैः शापमाप च । आणिमाण्डव्यकण्वाद्यैरणिमाद्यष्टसिद्धिभिः ॥ ५१
 'राजसेवासु निरतो रामस्यानुचराग्रजे । मृते सति गरैर्योगे तस्यावरजराज्यहा ॥ ५२
 तद्द्रोहतो ह्यभद्रं च यास्यतीति च ते शपुः' । इति शप्तस्तत्र चैकं विप्रं यत्प्रेरिता द्विजाः ॥ ५३
 ददुः स्वपुरतः शापं तं प्रजाभिः समीरितः । कारागृहे रहस्ये तु ह्यसह्यं तं प्रहस्य च ॥ ५४
 प्रहस्य स्वहितेनैव सहितो वसुहोत्रकम् । नेत्रस्योत्पाटनं चक्रे पुत्रमन्त्रिनिवारितः ॥ ५५
 विप्रद्रोहफलं चैतन्नेत्रयोर्नाशनं मुने । इति पूर्वकृतं कर्म शर्मनाशाय चेह तत् ॥ ५६
 अहं धर्मगतिं दास्ये तस्य मर्माणि नो वदे । इत्येकं श्लोकमाकाशे गते मयि गतं द्विज ॥ ५७
 आदत्स्व तं वदस्वेह मम पुत्रस्य चाग्रतः । स्वपुरोहितमाराध्य चाग्रजन्माऽभवत्ततः ॥ ५८
 वृद्धं न त्यज मद्वाचं श्रद्धावान्वदतीह च । मम पुत्रः कृतार्थः सन्नायातु भरताग्रजः ॥ ५९
 यथा कृतसमस्तार्थस्तावद्वक्ता ह मत्कृतिम् ।
 श्रुत्वा तु मत्कृतिं को वा सन्तोषं च करोति वै ॥ ६०
 सुतं विना न पश्यामि मत्कृतौ तोषिणं गुणिन् । अथापि वक्ष्ये सीतायाः पतेर्नाम्ना वदन्ति यम् ।
 तं प्रति प्रकृतिं तस्य जाने मत्कृतिमञ्जसा ॥ ६१
 सीतापते मम सुतस्य वशं तु सर्वं मत्सौभगं तदतिकृत्य विरक्ततां च ।
 कृत्वा तु वर्तत इह प्रति नास्ति तस्य त्वं पश्य कुत्र यतिषूत्तमतास्ति तादृक् ॥ ६२
 एवं कर्तव्यमत्कृत्येऽप्यत्यन्तं वै विरक्तताम् । करोति प्रार्थय त्वं च कृत्यं कुरु गुरोरिति ॥ ६३

हे पुत्र चित्रं मत्कृत्यमकृत्वा गमनं तव । गतेऽपि कार्यसिद्धिर्वा कथं स्यान्मदनादरात् ॥	६४
हितार्थं तव वक्ष्यामि सुताद्य शृणु मद्बचः । कृतार्थो भव तत्कृत्वा मतार्थत्रयमञ्जसा ॥	६५
नो चोद्धर्मः कथं ते स्यान्मामनादृत्य यास्यसि ।	
तस्मात्कृत्यत्रयं कृत्वा गच्छ पुत्र सुखी भव ॥	६६
सीतापते मम सुवाग्विभवस्य भूमिं भूदेवकं तव करेऽर्पितवानहं च ।	
त्वं पुत्रवच्च परिपालय वृद्धमेनं शिष्योऽसि चेन्मम वचः शृणु प्रीणयाद्य ॥	६७
इयमेकोक्तिरेवात्र शतोक्तिर्मम सर्वथा ॥	६८
वृथा मा कुरु ते तोकवत्ते बुद्धिः कृपान्विता । अन्येषां वचनं नैव शृणु विप्रावमानिनाम् ॥	६९
पापिनां च प्रसङ्गोऽयं स्मृतः पूर्वकृतो मया । मया तरङ्गिणीत्युक्ते त्वया चोक्तं निरङ्गिणा ॥	७०
सर्वदेत्यन्तरङ्गेण तुरङ्गवदनं स्मर । महत्तनिष्कषट्केण गर्वितोऽद्यैव विप्रक ॥	७१
पुनः षट्कं च निष्काणां दापये कोपितां त्यज । पुरुषान्तरतत्त्वानि त्यज त्वं द्विजसत्तम ॥	७२
मञ्जनेष्वग्रगन्तारं शरणं व्रज तं भज । पूर्वं शेषो ममाशेषवचनं नैव चाकरोत् ॥	७३
तस्य राजापि किञ्चिद्वा मद्द्रोहफलमीदृशम् । ततः स्वदोषतो नष्टौ तावुभौ भूमिभारकौ ॥	७४
को वा मद्द्रोहतः कष्टं नानुभूयादिहात्र च । पूर्वं शेषो ममाशेषवचनं नाप्यचष्ट तम् ॥	७५
राजानं तेन दोषेण कारागृहनिवेशनम् । नित्यं पुराणवक्तारं ब्राह्मणं च ऋणाद्गुणिन् ॥	७६
पुण्ये वृन्दावने स्वस्याप्यग्रतो नैव मोचयेत् । तेन दोषेण महता वित्तापहरणं त्वभूत् ॥	७७

मम नन्दनवाक्येषु चैकं वा नैव चाकरोत् । तेन दोषेण महता सर्वाण्येतानि चाभवन् ॥ ७८

सहस्रलक्षपर्यन्तं प्रदक्षिणमथ क्षणात् । चकाराक्षिसहस्रेण लक्षितो यो विचक्षणः ॥ ७९

तदनादृत्य ताराणां शारदानाकरायितम् । हयग्रीवश्च हाराणां भारं मे गौरवाद्ददौ ॥ ८०

ममोपदेशकर्णस्याप्यादत्स्व त्वं सुकुण्डलम् । तेन ते कार्यसिद्धिं च कुरु विप्र यथोचितम् ॥ ८१

ॐ मत्कर्णकुण्डले चापि तव दास्येति मे मतिः । जायते जायया युक्तो भज मां भुजगेश्वरम् ॥ ८२

किं करोषि दरिद्रस्त्वं विप्र रुद्रं च मां भज । सान्द्रसौभाग्यवन्तं मे पट्टभद्रं च न त्यज ॥ ८३

तण्डुलागमपर्यन्तं शौण्ड पद्यानि नो वदे । कुण्डले च गृहाण त्वं मुण्डिनं मां सुभोजय ॥ ८४

त्वदन्तर्यामिणं श्रीमन्सर्वेषां प्राणिनां गुरुम् । ममाभ्यवहतेः पुण्यं स्यात्तवैवेह ब्राह्मण ॥ ८५

सीतापते न त्यज विप्रहस्तं तवेह को वा गणयेद्गुणौघान् ।

नम्रस्य चाम्लानमुखस्य भक्तियुक्त्यादिकान्सन्मतिशान्तिकान्तीः ॥ ८६

कृत्यत्रयं नैव चकार पुत्र त्वं पश्य सीतापतिमात्मकाद्य ।

अद्यापि विप्रस्य तु कार्यलेशं चकार तेनैव च तोषितोऽहम् ॥ ८७

अतस्त्वं कुरु भक्तानामग्रणीगौणता न ते । अध्यायान्पद्यजातानां वृद्धकार्यं च किञ्चन ॥ ८८

ग्राह्यं बाह्यगुणानामप्यभिव्यञ्जकपुञ्जवत् । करण्डपिण्डिततनुः कुण्डलीव स पण्डितः ॥ ८९

प्रचण्डबुद्धिशौण्डोऽपि ब्रह्माण्डे लण्डसाम्यगः । मम नन्दनसद्बुद्धिमनिशम्य सुनिश्चिताम् ॥ ९०

वदने स तु भस्मानि मानयामास वेनवत् । किं करोति स पूर्वेण कर्मणा गतिमीदृशीम् ॥ ९१

ॐ दास्येति मे मतिरित्यलौकिकः ।

- यातः प्रातः समुत्थाय मां गुरुं स्मरतु प्रियम् । वक्ष्ये कर्महरं सूक्ष्मं कर्मिणां शर्मदं सदा ॥ ९२
- कर्म चारभ्यते पुम्भिर्नैष्कर्म्यं ज्ञानसाधनम् । द्रुतं चैतद्धृतः शुद्धिद्वारा दर्दुरजन्म च ॥ ९३
- निर्दळं कुरुते सार्धं गर्दभाद्यपजन्मभिः । पूर्वजन्मनि यत्कर्म त्विह जन्मनि यत्कृतम् ॥ ९४
- तत्सर्वं नाशयत्याशु मासि मासि सखिज्झृणु । तस्मात्सत्कर्म कर्तव्यं कर्णश्राव्यं कविप्रियम् ॥ ९५
- हरिप्रियं हरेर्ज्ञानसाधनं हरते मलम् । न कर्तव्यं च दुष्कर्म कदापि कुगतिप्रदम् ॥ ९६
- यदि कुर्यात्स विप्रोऽपि कुम्भिनी तं नरं हरिम् ।
शंसति ध्वंसितात्मानं नाहं तं सम्भरामि च ॥ ९७
- नञ्द्वयं कुतो विप्र प्रयुक्तं च त्वया त्विह । एकेन पूर्वपद्यार्थे सिद्धे सत्यपरं कुतः ॥ ९८
- नाहं तं सम्भरामीति मया प्रोक्ते त्वया द्विज । नाहं तं न भरामीति प्रोच्यते शोच्यता न मे ॥ ९९
- तवापि न स्यात्सावस्था स्वस्थो भव सभासु च ।
मदवस्थां वदस्व त्वं मदुक्तश्लोकसञ्चयैः ॥ १००
- किन्तु त्वत्क्षेत्रविघ्नानि यः करोति नराधमः ।
तस्यैव सा शोच्यता स्यान्मयोपास्यहयास्यतः ॥ १०१
- त्वञ्चिन्तया किं मञ्चिन्तां कुरु विप्र तवोचिताम् ।
वाञ्छितं च भवेदञ्चन्मां काञ्चनरतिं त्यज ॥ १०२
- मुञ्च मुञ्चेह दुश्चित्तं मञ्चित्तं कुरु सर्वदा । मुञ्च काञ्चनचिन्तां त्वं चिन्मात्रं चाच्युतं भज ॥ १०३

‘रामचन्द्र वरभूपतिसान्द्रप्रेमवन्द्यचरणो रघुपेन्द्र ।	
ब्रह्मरुद्रमरुदिन्द्रसुरेन्द्राराध्य राज्यवरदोऽसि नरेन्द्र ॥	१०४
त्वद्वत्तद्राज्यभूतिं कमलालय पालय । तेन सम्पूजितो नित्यं स्वालयं नैव चालय ॥’	१०५
इत्यहं प्रार्थयामीह राघवेन्द्रं मुनीन्द्रकम् । मम वृन्दावने नित्यं देवेन्द्रैः सह संस्थितम् ॥	१०६
मानवानां धने हानिर्मधुसूदनशासनम् । विना नैवास्ति सन्देहो नैव पृच्छ धनागमम् ॥	१०७
पृच्छ मां स्वच्छतत्त्वानि कच्छपस्य महात्मनः ।	
स्वेच्छया सञ्चरित्राणां प्रायच्छद्भक्तिमेव यम् ॥	१०८
एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।	
श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥	१०९
इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥	११०
इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥	१११
यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।	
भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥	११२

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे पञ्चदशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ षोडशाध्यायः ॥

- ॐ मत्पादसेवाविषये ते सिषाधयिषास्ति चेत्। वृन्दावने शेष पद्यचेतानि वद नोषसि॥ १
- नागाह्वयः पण्डितोऽहं ब्रह्माण्डेऽशौण्डबुद्धिमान्। इतरः पण्डितः पण्डस्त्वमेवेह सुपण्डितः॥ २
- त्वयानुभूतं यत्स्वप्नं मन्निरूपितमेव च। विद्धि बुद्धिमतां श्रेष्ठ वृद्धं मा त्यज सर्वथा॥ ३
- इदं वृन्दावनाख्यानं श्रुत्वा लक्ष्मीपतेर्मुखात्। निस्संशयो भव त्वं च सर्वेषां हर संशयम्॥ ४
- पश्यामि ते सुविश्वासं मत्सुते शश्वदत्र हि। विश्वासिनां समाजे च त्वमप्येकः प्रसन्नधीः॥ ५
- त्वमेव धर्मगोप्ता च गोपीनां पतिरव्ययः। प्रीतः प्रातः समुत्थाय तमेव हृदि चिन्तय॥ ६
- मद्वृन्दावनगं गोपैर्गोपीभिश्च समन्वितम्। गोभिर्गोविन्दनामानं गोपालं हृदि संस्मर॥ ७
- गोपाल निर्मलतनो धर्मपालं तु पालय। तं बालं च कृपाशीलं तच्चाञ्चल्यं च चालय॥ ८
- इत्यहं प्रार्थयामीह गोपालं बालरूपिणम्। श्रीलोलं कालकाले च धर्मग्लानिर्यथा न हि॥ ९
- धीमानाचार्यनाम्ना यो दाप्ता बद्धः पुमानिति। धीमानाम्नायमानैर्मे प्रेम्णा नायात्सुमानवः॥ १०
- तस्मान्निस्सीम एवाहं मत्स्वामी स्वस्य साम्यदः।
- कः स्वामी कस्य निस्सीमात्वं ददौ भस्मलेपवान्॥ ११
- मदाधिक्यात्त्वदाधिक्यं स्पष्टमेव च विटुले। कुवादिनो मदैर्हीनाः सन्ति पश्यन्ति देवताः॥ १२

- इत्थमेव हरिर्वित्तवादितः कृत्तमूलकैः । उक्तश्च जगतो नित्यं पृथक्त्वेनैव वर्तते ॥ कत्वे १३
- कृत्तमूलत्वमप्येषां कथं त्विति न वित्त च । 'अर्भके गर्भसंस्थेऽपि स्वर्भानुग्रस्तभानुवत् ॥ ६ १४
- तवार्भको दुर्भगो न शुभानां भूर्भविष्यति ।' इत्येकं श्लोकमुख्यं मे त्यक्तवानसि विप्रक ॥ १५
- आकृ^रस्थं लेखनं च कारय प्राङ्मयेरितम् । अहं मे किङ्करस्यापि विस्मृतेः किं करोमि ते । १६
- न त्वहङ्कारमानी च शङ्करोऽपि निवारकः । सहजा विस्मृतिः केन परिहर्तुं सुशक्यते ॥ १७
- सहसा परिहर्तुं हि हरेरपि न शक्यते । शश्वद्विस्मृतिशीलस्य कस्मृतौ विस्मृतिर्भवेत् ॥ दि १८
- आकृतिं तव विप्रेन्द्र कामैति त्यज मां भज । इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ॥ म १९
- वृद्ध श्रद्धान्वितो नित्यं भज मां भुजगेश्वरम् । मानवा मानिनः सर्वे पापिनः कोपिनः सदा ॥ २०
- शश्वद्विस्मृतिशीलश्च दुःखशीलश्च दुर्भगः । इदं गाढीप्रदानं तु नैव चाढीप्रदस्य ते ॥ श्व २१
- मत्पादाब्जे सदा चाब्जभवस्य बलमीदृशम् । अलिं त्वं मम पादाब्जे कथं मे वागलं भव ॥ २२
- त्वन्मनःसन्निकृष्टं तु मत्पदं सन्निकर्षते । तस्मान्मत्पादकमलध्यानात्ते निर्मलं मनः ॥ २३
- मम सालोक्यसिद्ध्यर्थं कुरु शीलवतां वर । पञ्चजन्मसु पञ्चास्यवत्समर्थो भव प्रिय ॥ २४
- पञ्चास्यवाक्यसन्दिष्टं पुराणं पञ्चलक्षणम् । कुरु शीघ्रं गुरुक्तिं च न त्यज स्वोचितां कचे ॥ २५
- गृहीत्वा वक्ष्यते पक्षपातेन सुविचक्षण । शिखां गृहीत्वा वक्ष्यामि सखा त्वं मम सर्वदा ॥ २६

सुखावासान्प्रदास्यामि मखावासादपि प्रिय । इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ॥ २७ ✓
 वृद्ध श्रद्धान्वितो नित्यं भज मां भुजगेश्वरम् । ममाभिषेकमज्ञात्वा प्रेत दूषयसीह माम् ॥ २८ प्रा
 प्रीतवानस्म्यहं तस्मै प्रोक्तवान्यो गुणान्मम । नैव पृच्छेति पूर्वोक्तिर्नैव मानं तवाबुध ॥ २९
 कनकानि समुद्दिश्य शौनकीं ते मतिं त्यज । पूर्वं तु भट्टाचार्यस्य भट्टबुद्धेः कदाचन ॥ ३०
 नष्टासीद्दृष्टिरेकैव वेदाप्रमाण्यशङ्कया । तद्वत्कमलनाभस्य समलस्य सुदुर्मतेः ॥ ३१ वे
 शमनं चास सन्नेत्रं दमनं यास्यते यमात् । अयं न तम्मणः प्रेम्णा मद्वाणीं भणते गुणिन् ॥ ३२
 काणवत्सरणीं यायान्नाणते पूर्णरूपिणम् । तत्फलं प्राप्यते पुत्र सत्फलं नैव पश्यते ॥ ३३
 विप्र फल्गुतरश्चायं विप्रलिप्सुर्न संशयः । अनेकरूपवन्तं मां विनैकतररूपिणम् ॥ ३४ पा म् ॥
 मनाक्स मनुते विद्वज्छौनको भुवि जायते । एवं निश्श्रीनिवासोऽयं निश्श्रीनिवासाभिधोऽपि सन् ॥ ३५ श्री
 निस्सीमं मां न मनुते सुश्रीमन्तं कदाचन । नित्यं ब्राह्मणसम्बन्धि सत्यं वाक्यं मयोदितम् ॥ ३६
 अत्यन्तं भ्रान्तबुद्धिश्च मन्तव्या तेन मत्कृतिः ॥ ३७
 हे ब्राह्मणाधम मुणाधम भूधनाढ्यं मन्त्रन्दनं त्वनुदिनं गुणिनं भजस्व । ३८ गु
 वृन्दावने मदनगोपसदायने मद्वाणीं वदस्व वदनेन ददामि चात्रम् ॥ ३९
 मत्सत्रभोजनं भुङ्क्ष्व पुत्रमित्रकळत्रकैः । तत्र यात्रां न कृत्वा त्वं यत्र चानादरस्तव ॥ ४०

४० भट्टबुद्धिः = निन्दाबुद्धिमान् इत्यर्थः ।

इयं ते दिव्यसद्बुद्धिः क्रुद्धो मा भव वृद्धक ।।

३९-३

श्रद्धहीनं तु मद्वाणीं न वदस्वाद्य चाधमम् । तवोत्तमसतीसूतिकाले चित्रं कृतं मया ।। ४०

पूर्वोक्तवाक्यसत्यार्थं सा पुत्री पुत्रतः कृतः । अंशेन पुंस्त्वसिद्धयर्थमहमेव सहासुभिः ।। ४१

प्रविष्टः प्रतिरुद्धं तु प्रकृष्टे चाप्यमर्षितः । प्रसूतिकाले वायुश्च पुरः स्थित्वा च कर्षति ।। ४२

इति मानान्तरादेव प्राप्तं धर्मं करोम्यहम् । कंसेन बद्धदम्पत्योर्यादवानां पतिर्यथा ।। ४३

कंसादिदैत्ययुद्धार्थमाविरासीदहं तथा । पूर्वं तु वरदानेन करदानकराय च ।। ४४

स्मरदाश्रयदः सोऽहं सर्वदा नन्दनेऽर्भके । अर्भके गर्भसंस्थेऽपि स्वर्भानुग्रस्तभानुवत् ।। ४५

तवार्भको दुर्भगो न शुभानां भूर्भविष्यति । इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ।। ४६

तत्काले तच्छरीरे तु ह्यहमेव प्रविष्टवान् । पुनर्जीवान्तरस्तस्मिन्मत्स्थाने स्थापितस्त्वहो ।। ४७

यः कश्चित्पुण्यजीवस्तु सदा मां तपसा चरन् ।

ब्राह्मणोऽहं भविष्यामि स तु संस्थापितः शिशोः ।। ४८

तेन सम्पूजितो नित्यमंशतः संवसाम्यहम् । पूर्वेऽपि मम पादाब्जभक्तो यः शूद्रकोऽपि सन् ।। ४९

सम्पूज्य ब्राह्मणं भक्त्या शूद्रोऽपि ब्राह्मणो भवेत् । इति पूर्वप्रमाणं तु ह्यनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ।। ५०

रङ्गनाथस्य दृष्टान्तमपि दत्त्वा त्वहं सदा । निस्सङ्गो नात्र सन्देहः सन्देहो नश्यते शमिन् ।। ५१

“यथा सम्पूज्येति वाक्ये ब्राह्मणपूजकस्य शूद्रस्य ब्राह्मणत्वमेवोच्यते न तु पूजितव्यक्तितादात्म्यम्” इति श्रीविष्णुतत्त्वनिर्णयटीकायां श्रीप्रयतीर्थश्रीपोदाः ।

- संशयात्मा नश्यतीति मानसिद्धमिहोच्यते। श्वानयोनिं स यात्याशु संशयी ~~ये~~ संशयः॥ ५२
- कृष्णाचार्यसुतः श्रीनिवासाचार्याभिधोऽपि सन्। निस्सीमं मां न मनुते सुश्रीमन्तमहो विधे॥ ५३
- तत्फलं पश्यते पुत्र सत्फलं नैव पश्यते। स्वप्रसङ्गे सुचतुरोऽप्यभिमानी न चात्र भूत्॥ ५४
- मयापि जीविता भूमावनुभूतं ज्वरादिकम्। भवरोगेण ग्रस्तस्य किन्त्विदं ज्वरपीडनम्॥ ५५
- इदानीमौषधं मा सेवस्व त्वं वृद्धविप्रक। शिष्टान्यत्र गतान्याशु ज्वराणि न जरन्ति ते॥ ५६
- अपमृत्युं छिनत्त्याशु मम पादोदकं द्विज। विप्रान्तरमुखेनैतच्छृणु चित्रं त्वकृत्रिमम्॥ ५७
- तव ज्वराणि यास्यन्तु तावत्पर्यन्तमेव च। न वदामि सुदामाग्र्य लेखकोऽप्यत्र नास्ति मे॥ ५८
- अद्यैव सोऽपि शीघ्रं तु आगमिष्यति श्रीपतिः। अथापि तव चाऽरोग्यपर्यन्तं नैव कथ्यते॥ ५९
- गवि प्रसवदुःखेन व्यथितायां स वै वृषः। बाधते तां तदा या गीर्न मां स्पृशतु लौकिकी॥ ६०
- प्रत्यङ्गसिद्धापलापं प्रकुर्वन्ति प्रजाः कलौ। स्वमातृप्रसवारभ्य प्रनष्टप्राक्सुदृष्टयः॥ ६१
- मया परोक्षतश्चोक्तं परलोकस्य वैभवम्। परोक्षज्ञानहीनास्ताः परिवादं प्रकुर्वते॥ ६२
- परेष्वेव च श्रियं श्रुत्वा दह्यमाना इवाग्निना। अशक्तास्तां गतिं गन्तुं ततो निन्दां प्रकुर्वते॥ ६३
- जनाः सुपापिनः सर्वे कलिनाऽऽविष्टचेतनाः। मनांसि पापकृत्येषु स्वनाशाय प्रकुर्वते॥ ६४
- अहं परोक्षतश्चैव वक्ष्ये न ह्यपरोक्षतः। देवाः परोक्षतश्चैव वदन्ते नापरोक्षतः॥ ६५

जीविता = जीवितम्, अलौकिकार्थः। लोकदृष्ट्या। जीवता इत्यर्थे वा।

- परोक्षे च प्रिया देवा ह्यपरोक्षप्रिया नराः । उभये च प्रिया दैत्या अप्रिया उभये च ते ॥ ६६
- तस्मात्परोक्षनिर्देशप्रियास्ते दैवतांशकाः । अपरोक्षस्य निर्देशे प्रियास्ते नृशरीरिणः ॥ ६७
- उभये च प्रिया ये वै दैत्यांशास्ते न संशयः । तस्मान्मद्वचने ये च प्रियवन्तः प्रिया हि मे ॥ ६८
- अप्रिया ये च पापास्ते ह्यप्रियाः सर्वथा मम । तस्मान्मम प्रिया ये वै प्रीतिं कुर्वन्तु मत्कृतौ ॥ ६९
- अप्रियं नैव कुर्वन्तु मत्प्रियास्ते न संशयः । यत्र प्रसितार्थबाधस्तत्रान्तर्यामिसंग्रहः ॥ ७०
- कर्तव्य इति पूर्वोक्तिमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । तस्मिन्नुक्तार्थबाधे सत्यन्तर्यामी हरिः स्वयम् ॥ ७१
- करोति घटनां तस्य शक्तिं दत्त्वा च तादृशीम् ।
- तस्मान्न कार्या शूकापि शङ्कायाः शुष्कबुद्धिभिः ॥ ७२
- लोकवार्तापरैः काकबुद्धिभिर्नरकाग्निभिः । इयं शङ्का च सर्वत्र कुतो वा जायते नृणाम् ॥ ७३
- विप्रस्य वा कृतिरियं मम वेत्यज्ञसंशयात् । संशयात्मा नश्यतीति मानसिद्धं विनाशिनः ॥ ७४
- श्वानयोनिं व्रजत्याशु भुङ्क्ते वा कीनाशयातनाम् ।
- तस्मादज्ञानिनो हित्वा ज्ञानिभिः सुयशस्विभिः ॥ ७५
- सन्मानं मम चामुत्र ध्रियतां मनसि स्फुटम् । मन्दाशङ्का मदान्धानामेवं स्यान्न तु ज्ञानिनाम् ॥ ७६
- ज्ञानप्रकाशने नष्टाज्ञानान्धतमसश्च ते । तस्मान्ज्ञानी सदा पूज्यः पूज्यात्पूज्यतमः स्मृतः ॥ ७७

- ॐ नैव ज्ञानी मानबाह्यः कीनाशवशगः सदा । अज्ञानिनां प्रसङ्गेऽयं न कर्तव्यः सुखेप्सुभिः ॥ ७८
- श्वानेन सदृशं मत्वा पापिनं तं महात्मभिः ॥ ७९
- लक्ष्मीपते मम कृतिं च सतां सभासु निश्शङ्क एव वद सादरमत्र नित्यम् । ८०
- त्वं नः प्रिये प्रथमतः प्रथितां च कृत्वा मत्प्रीतिमेव कृतवानसि वाचकेश ॥ ८१
- यस्य देवा न प्रसन्ना मुनयश्च तपोधनाः ॥ गुरुः सर्वार्थदश्चैव स हरिः सागरालयः ॥ ८२
- अस्मद्वृन्दावनं तस्मै भस्मनाऽऽच्छादिताग्नित्वत् । स्वस्मिन्नन्तर्गतं नैव स्वामिनं स्मारयत्यहो ॥ ८३
- शिलामात्रमयं विष्णोः कलेभिश्च समन्वितम् । फलानि प्रतिदद्यान्मे मलानि प्रहरिष्यति ॥ ८४
- इति न स्मारयत्येतच्छारदाद्रोहिणश्च मे । चोरवृत्त्या जीवतो वै नरकाननुगच्छतः ॥ ८५
- अयं तु वासुदेवाख्यः कर्मन्दी मम मन्दिरे । मन्दराद्रिनिभे वृन्दावने सम्पूज्य मां सदा ॥ ८६
- भीमं ~~हनुमन्~~ ^{clear} मनन्तलोकाचार्यं जगद्गुरुम् । आगन्ता मत्समीपं तु भुक्त्वाऽऽयुष्यं च शेषितम् ॥ ८७
- ममावसाने नाहं तु वसामीत्यतिदुःखितः । सुवासिनी पतिं यद्वद्वासुदेवाभिधो मुनिः ॥ ८८
- तीर्थयात्रां तु कृत्वा च सार्धं कृत्य कळेवरम् । मामवेक्ष्येत्याशया तु स चाऽयातः शुचार्दितः ॥ ८९
- दैवावृन्दावनस्थस्य मानं कृत्वा स वै मम । भीमादिसार्वभौमानां कामादिभिरतन्द्रितः ॥ ९०
- तेन पुण्येन पुण्यात्मा पुण्यां गतिमवाप्स्यति । शाणावलीढमाणिक्यवत्स गौणीमवात्यजत् ॥ ९०

Add line 1

ता

भूमन्त

यी

ॐ अज्ञानिनां विषये "नैव ज्ञानी मानबाह्यः कीनाशवशगः सदा" इत्ययं प्रसङ्गे न कर्तव्यः सुखेप्सुभिः, इत्यन्तराः ।

अचिन्त्याद्भुतमाहात्म्यमहं हयमुखं भजे । महिमा तस्य केनेह वर्णितुं शक्यते विना ॥ ✓	९१
तादृशं हरिमाराध्य सर्वाराध्ये मयि द्विज । करादिस्पर्शने तेन कृते सति च मूर्धनि ॥ ✓	९२
किमसम्भावितं पूर्वं चोक्तं सम्भावितं ततः । असम्भावनया तस्माद्वैभवं न पराहतम् ॥	९३
हे पापपुरुषाः सर्वे मारिषं मां विजानथ । सौरेर्विषादिता यूयं पौरुषेण भविष्यथ ॥	९४
एको वा वक्ति चेच्छ्लोकं त्वेकं मत्सम्मतार्थकम् । तर्ह्ययं पुत्र तद्देहे जलाद्याहरणं चरेत् ॥	९५
एकस्मिन्नहनि श्लोकसाहस्रं मदनुग्रहात् । वक्तव्यं वाक्सहायेन ममेह प्रहरामि तत् ॥	९६
अहमप्यत्र वक्ष्यामि श्लोकान्यः कश्चनाधमः । वदन्निति वदेद्विप्रसदृशस्तु भवेदिह ॥ ✓	९७
कृत्रिमश्लोककर्ता यो ह्यसूयासु परो नरः । मरिष्यत्यमरैः शप्तो निरये स चरिष्यति ॥ ष्य	९८ १८
तस्मात्कुवादो दुर्वादिन्न कर्तव्यस्त्वयाधुना । यदा विधिबलं जीर्णं तदा कर्तव्य एव ते ॥	९९
तस्मादत्यद्भुतार्थानां श्लोकानां तु प्रवर्तकम् । करोमि शारदासन्निधानं जिह्वागतं त्वहो ॥	१००
हे वृद्ध विदुषो मध्ये श्रद्धारहितपुरुषम् । विद्धि तल्लक्षणं वक्ष्ये मुण्डवद्विधवादितः ॥ षां	१०१
विधवाददर्शनाद्भीतस्तथैकद्विजदर्शनात् । धवळास्त्रानमप्यस्मद्वृन्दावनसुदर्शने ॥	१०२
त्यक्तवान्वित्तलाभार्थं कृत्वा पाण्डित्यमप्यहो । अत्यन्तं मानितो नासीत्कुजनैर्हास्यतां गतः ॥	१०३
त्रिलक्षगणितं कृत्वा दक्षवन्मत्प्रदक्षिणम् । आशुशुक्ष्णिवत्पूर्वकर्मकक्षं क्षिणोत्यसौ ॥	१०४

तत्पाण्डित्यभयादेव हृदि कम्पितवादिनः । दिक्षु धावन्ति ते शुष्कवदनाः कदनं विना ॥ १०५

राजानो नैव जानन्ति मानं तस्य न चक्रिरे । मम नन्दनपाण्डित्यानन्तरं स तु पण्डितः ॥ १०६

मम नन्दनवैदुष्यं तद्वैदुष्यं तथैव च । भविष्यद्भानिना पोष्यं मया सत्सु न संशयः ॥ १०७

एतत्सर्वं/सत्यमेव तत् ॐ ॥ ... # ~~उदा~~ ~~उदा~~

अलौकिकविभागे

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्यानैल्लौकिकविभागे निदर्शनपर्वणि षोडशाध्यायः ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

write all 6 lines as seen in I chapter.

॥ श्रीः ॥

॥ अथ सप्तदशाध्यायः ॥

- ॐ अयं विप्रः सुप्रशस्तं मम पादाब्जमुत्तमम् । पश्यति स्वप्नकाले तु नित्यं निर्मलचेतनः ॥ १
- स तेन लब्धातिशयः शेषशायिप्रिये मयि । मन आवेश्य काश्यां च मृतस्तत्पुण्यमाप्नुयात् ॥ २
- तस्माद्विप्रः प्रशस्तोऽयं प्रमृष्टज्ञानवान्मम । प्रकृत्या यत्प्रदातव्यं तदस्मै सम्प्रदीयताम् ॥ ३
- मयोक्तश्लोकार्थमपि न जानाति ह्ययं द्विजः । अर्थं बुद्ध्वा तु वाक्यं तु करोतीह कवीश्वरः ॥ ४
- तस्माद्विप्रकृतिर्नैव मत्कृतिः सर्वथा सुत । सत्कृतिश्चास्य कर्तव्या त्वत्कृतिश्चाग्रपङ्क्तिः ॥ ५
- मामाश्रित्य मया दत्तमाचार्यत्वं समाप्य च । मम वृन्दावनस्यैव नाम्ना समनुवर्तितम् ॥ ६
- भोजनायान्नमेवात्र नास्तीति जनता मनाक् । मनुते किन्त्वन्नहीनेनाचार्यत्वेन नन्द च ॥ ७
- नागाख्यपण्डितस्यापि स्वप्ने चोक्तं मया सुत । तेनापि न कृतं किञ्चिन्मृषावाक्यपरो भवान् ॥ ८
- तस्मात्त्वं चात्रमात्रस्य यत्नं कुरु सुमानव । नो चेत्स माधवीं वृत्तिं करिष्यत्येव नान्यथा ॥ ९
- अहं विप्रस्य सौचित्यं करिष्यामीति मन्मतम् । सौचित्यं कुरु कल्याण गुरोर्वाक्यस्य गौरवात् ॥ १०
- हे नन्दन त्वं मम नन्दने वने वृन्दावने कन्दफलाशिमन्दिरे ।
- सुनन्दनन्दादिभिरिन्दिरापतिः स्वानन्ददो यद्वदिहाभवप्रियः ॥ ११
- तवेह को वा गणयेद्गुणौघान्विना तु मां नास्ति सुनामधेय ।

यथा सुरेन्द्रस्य करीन्द्रगस्य गर्वोऽपि सर्वापहरः सुतेह ।।	१२
औदार्यशस्त्रेण विदार्य विप्रदारिद्र्यवृक्षं करदैरिह त्वम् ।	
धरासुराद्यैः परमादरेण त्वाराधितः सन्धरणीं वृणीष्व ।।	१३
पिता पुत्रस्तुतिं कुर्याद्भर्ता भार्यास्तुतिं गुरुः । शिष्यस्य संस्तुतिं कुर्यात्स्वामी भृत्यस्तुतिं तथा ।।	१४
तदन्तर्यामिणं श्रीमन्नादाय परमार्थतः । कुर्यात्स्तुतिं न दोषाय न तु देहाभिमानिनः ।।	१५
तस्मान्नन्दन ते चान्तर्यामिणः कन्दिना मया । क्रियते गुणवृन्देन मम वृन्दावने यथा ।।	१६
मयि जीवति यच्चोक्तं मम वृन्दावनं सुत । भविष्यति प्रसिद्धं तदनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् ।।	१७
तत्प्रसिद्ध्यर्थमेवात्र तन्नामापि द्विजस्य तु । मया दत्तं त्वया तस्मान्निग्राह्या न वदन्ति ये ।।	१८
हे विप्राद्याशनं नास्ति पुत्रमित्रकळत्रकैः । कथं करोषि चान्नार्थं कुरु वृत्तिं च माधवीम् ।।	१९
प्रतापत्रयमध्ये तु ह्येकं वाप्यस्मदीयकाः । न प्रयच्छन्ति सच्छास्त्रवक्त्रे तव न संशयः ।।	२०
अगन्ता गन्तुकामस्त्वं घोषपर्यन्तमेव च । अशक्तः सन्कथं पुत्र पोषणं तु भवेदिह ।।	२१
तवान्नसिद्धिपर्यन्तं न वक्ष्ये मानवोत्तम । मानं तत्याज माधव्या मानो हि महतां धनम् ।।	२२
मयोदितं वचः सत्यं तस्य गेहे च पश्य वै । श्रीपते श्रीमतो वाक्यं शृणु मे गुणभूषण ।।	२३
विप्रहस्ते प्रतापोऽपि नास्ति तद्देहगा अपि । तण्डुलाश्च न सन्तीति वासुदेवमुनिं वद ।।	२४
श्रीपते श्रीनिवासस्ते प्रसन्नोऽस्तु प्रभुः प्रियः । ब्राह्मणस्यान्नयत्नं त्वं प्राप्तवान्वै ममान्नदः ।।	२५
विप्र त्वं मासपर्यन्तं वासुदेवाभिधं मुनिम् । स्मरन्भुङ्क्ष्व करं तस्मै दातुं तव न विद्यते ।।	२६

मम नन्दनधर्मेण चात्रं त्वं प्राप्तवानसि । पुण्यं भवेत्तस्य पुत्रकळत्रैः सह भोजनात् ॥	२७
तस्याऽगमनपर्यन्तं तातहीनसुतोपमः । ब्राह्मणासि सदाऽगण्यगुणं मां स्मर रक्षकम् ॥	२८
तवोदरे वेदनादिव्याधिर्निस्सारितो मया । त्वत्पुत्रीं प्रति तत्रापि मर्दितश्चित्रमेव तत् ॥	२९
तस्मात्सदानुसन्धानमेवमेवास्तु ते बुध । कदा यास्यति मे पुत्र चेति चिन्तां त्यज द्विज ॥	३०
संसाराब्धेश्च यन्नेतृ होतृवत्कर्मवारिधेः । क्षेत्रवत्पुत्रपौत्राणां नेत्रं सज्ज्ञानमुच्यते ॥	३१
तन्नष्टमासीत्भ्रष्टे च शिष्टवल्लोकवञ्चके । तर्हि भट्टस्य दृष्टान्ते दार्ष्टान्तिकविरुद्धता ॥	३२
इति चेन्न च तत्रापि दृष्टिशब्देन सौष्ठवात् । विटुलज्ञानमेवाग्र्य स्पष्टं ग्राह्यं न संशयः ॥	३३
उभयाभिप्रायतश्च नेत्रशब्दार्थ उच्यते । उभयार्थेऽपि वाप्येकविषये वा तथैव च ॥	३४
प्रामाण्यं मम वाक्यस्य ग्राह्यं लोके विचक्षणैः । निर्गुणैः पुरुषैः परुषवाक्यैर्न शृणु दूषणम् ॥	३५
अत एव पदं नेत्रं गृहीतं नयनादिकम् । न गृहीतं पदं विद्वन्नुभयार्थस्य संग्रहे ॥	३६
तस्मान्न कार्या शङ्का च वञ्चकानां दुरात्मनाम् । शुनकात्ममतस्थानामतर्क्याणां दुरुक्तिभिः ॥	३७
हे तम्मण शृणुष्वद्य भणस्व त्वं गुणाधम । मद्वाणीं श्लोकसुश्रेणीं ब्राह्मणेन च वर्णिताम् ॥	३८
नो चेत्त्वां प्रति यास्यन्ति शीघ्रं तु यमकिङ्कराः । मद्द्रोहकरमाराद्वै शरणं व्रज मां ततः ॥	३९
रदनैर्लोहितश्मश्रुकराळवदनैरपि । दमनैर्भीषयन्तस्त्वां दमनैर्भ्रष्टमानसम् ॥	४०
तदा मोचक एवाहं सूचकैरतिदोषिणम् । कीचकादतिदुर्बुद्धिं शोचकं मामकं द्विजम् ॥	४१
तस्मान्मदुक्तमर्यादां मा त्यज त्वं द्विजाधम । वृन्दावनगतं नित्यं भज मां भुजगेश्वरम् ॥	४२

हे भूप भक्त शुभदेऽत्र भवे भवे च भक्तिं कुरु त्वमपि ते च सुसौभगाय ।	
वृन्दावने कदनकोविद चेति पूर्वं केदारकाख्यमपि घोषमिह त्यजस्व ।।	४३
एवं चेत्तव चायुष्यवृद्धिर्हि भविता सदा । समृद्धिर्धनधान्यं च गजवाजिनृणामिह ।।	४४
तवाग्रजेन दत्तं वै धारापूर्वं द्विजस्य च । द्विजेन मम दत्तं च सम्मत्या तेऽग्रजन्मनः ।।	४५
स्वदत्ताद्विगुणं पुण्यं परदत्तानुपालने । परदत्तापहारेण स्वदत्तं निष्फलं भवेत् ।।	४६
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धराम् । षष्टिवर्षसहस्राणि विष्टायां जायते कृमिः ।।	४७
इति पूर्वप्रमाणाभ्यां मद्वाक्यस्य च गौरवात् । त्यज राजन्सुभीरुः सन्न भारं तव चावनम् ।।	४८
भज राज्यं धराभारं हन त्वं कनकं नय । कोदां कोलाहलेनैव कुरु वृद्धं समृद्धिमन् ।।	४९
वैरिभिः पौरवृद्धांस्त्वं पूजयाऽदत्स्व तैर्जयम् । इति त्वं द्विज सार्धं च श्लोकद्वयमनुत्तमम् ।।	५०
त्यक्तवानसि त्वच्छोकच्छेदकोऽहं न संशयः । तस्मादालस्यहेतोस्तु बहु हातुं त्वमिच्छसि ।।	५१
समस्तधर्मरक्षार्थी राघवो राज्यहा परः । विप्रक्षेत्रापहारं तन्मा कुरु त्वं करानपि ।।	
नाऽदत्स्व तव नाथश्च राज्यं ते रक्षयिष्यति ।।	५२
हे शुण्ठ विप्र तव कण्ठगतं च प्राणं शौण्ठामि कुण्ठितगतेरहमेव शीघ्रम् ।	
मन्मण्टपं तव हृदन्तिकमञ्चमात्रमौत्कण्ठ्यतो यदविकुण्ठगतेः प्रियं तत् ।।	५३
तस्मात्प्राणं निस्सरन्तं वारयामि वरेण्यकम् । मरणं प्रहराम्येवं शरणं ब्रज मां मुनिम् ।।	५४
शुण्ठेत्यत्र शुशब्देन शोको ग्राह्यः शुभस्य ते ।।	५५

ॐ श्लोकद्वयमिदं स्मृतिकारस्य धर्मशास्त्रकारस्य ।

ठेति तच्छून्य एवायं कृष्णभट्टाभिधः पुरा । उच्यते मुच्यते रोगदुःखेन सुचरित्रिणा ।।	५६
प्रोच्यते चोत्तरग्रन्थः सौचित्येन मया ततः । पुरेति गुरुणैवेह मया दत्तं नरैर्न ते ।।	५७
आचार्यत्वं स्थिरं तस्मात्सर्वैरप्यनिवारितम् । हे सूर्यनामधाराद्य सूर्यवत्सुप्रभान्वित ।।	५८
सूर्यवन्मम गूढार्थकृतिं सूरिजनेष्विह । प्रकाशय विकासन्ते मतयस्ते सकाशतः ।।	५९
वराका अपि शोकार्ता निशोकाश्च भवन्तु ते । लक्ष्मीपते वदस्व त्वं भूसुरोत्तमसूरुणम् ।। ॐ	६०
कारणं पुण्यराशीनां वचनं मम जानताम् । उपेन्द्रभट्ट तां शिष्ट कामधेनुरिति स्फुटम् ।।	६१
सर्वाभीष्टानि दातुं ते पट्वीं मत्कृतिकां पठ । उपेन्द्रनामधेयाद्य कामधेनुरिव प्रिय ।।	६२
सर्वाभीप्सितदात्रीं मे वृन्दावनकृतिं वद । कनकाकृष्णभट्टोऽपि कनकार्जनतत्परः ।।	६३
मनसा तृप्तिहीनः सन्मनाग्गच्छति गच्छति । हिरण्यभट्ट एवायं हिरण्यार्जनतत्परः ।।	६४
हिरण्य इव कारुण्यविषयोऽत्र बभूव ह । सरसा भारती या वै तस्या नामधरोऽपि सन् ।।	६५
विरसोऽपि भवेदत्र नारसिंहो नराधमः । दाम्बळौ पित्तमौळी द्वौ हरिनारायणावपि ।।	६६
ब्राह्मणाचार्यनामापि युक्तं वृन्दावनेन च । न वदन्तौ सुधान्तेषु ग्रन्थेषु कुशलाविव ।।	६७
मदवन्तौ मदान्धौ तौ मत्कृतौ भक्तिबाह्यकौ । इतः परं जनाः सर्वे चौदासीन्यपरा मयि ।।	६८
मत्कृतिं न वदन्त्यत्र पश्यन्तः पुत्र तत्फलम् । महापुण्यं गुणाढ्यस्य भवतीह दिने दिने ।।	६९
लेखनाद्वाचनाल्लक्ष्मीपतिभट्टस्य नन्दन । हे विप्र तव पुत्रस्य चरणाद्रौप्यभूषणम् ।।	७०
स्त्रीवशं प्राप तद्धस्तादन्तकस्य वशं गतम् । इतः परं न वक्ष्येऽहं लौकिकं वाप्यलौकिकम् ।।	७१

ॐ सूरुणसूरुणशब्दौ पर्यायौ, सूरुणः = अत्यन्तप्रमुदितवृत्तिमान्, सञ्ज्ञाशब्देषु व्युत्पत्तेरनियमो वा ।

मत्तोकागमपर्यन्तं काकबुद्धीञ्जनान्प्रति । एको वदति विप्रस्य कृतिरेवेति सर्वथा ॥	७२
वरतो गुरुमुख्यस्य तं वरं प्राप्नुयाम्यहम् । पुनरेको वदत्येव लौकिकं ब्राह्मणोदितम् ॥	७३
अलौकिकोक्तिमात्रं तु गुरुणैवोदितं हि तत् । अयं तु तम्मणो वक्ति बाणवत्प्राणघातकः ॥	७४
ब्राह्मणोऽयं स्वकार्पण्यं कुतो वक्तीति निर्गुणः । सर्वे वदन्ति दातारं स्वकार्पण्यं कदाचन ॥	७५
नादातारं कुतः श्रेयोहानिं तु कुरुषे वृथा । तस्मान्न निन्द्यं त्वार्षेयं पुरुषैः परुषोक्तिभिः ।	
असूयाकारिभिः श्रेयोहारिभिः शापभीरुभिः ॥	७६
हे श्रीपते त्वं च श्रमान्वितोऽसि श्रीदेवी ते सुप्रसन्नास्तु शश्वत् ।	
सुतो न आयास्यतु तेन सूक्ष्मं वासोऽवश्यं दापयिष्ये सुशिष्य ॥	७७
अयं वृद्धः स्तब्ध एवातिव्याधिस्तब्धश्चासीन्मुग्धभावोऽपि तेन ।	
हे बुद्धिमन्मत्कृतेः सुप्रसिद्धिस्त्वया जाता विबुधेषु प्रधाना ॥	७८
मत्सख्याद्विप्रदेहे तु मुख्यप्राणः स्थितोऽभवत् । सखा सार्धं मयाप्यत्र सुखावहगतिप्रदः ॥	७९
तस्मात्प्राणावधिर्विप्रे त्वेकश्चासीत्सुपुत्रक । द्वितीयावधिपर्यन्तमहं वक्ष्येऽथवा न वा ॥	८०
यदि वा नैव वक्ष्यामि त्वलंबुद्ध्या कलौ युगे । तर्हि प्रतिज्ञाहान्यादिदोषो मम न विद्यते ॥	८१
प्रथमावधिमादाय प्रतिज्ञार्थोपपत्तितः । तस्मात्प्रतिज्ञाहानिर्वाप्यन्यं वा मम दूषणम् ॥	८२
नास्ति नास्ति न सन्देहो मधुसूदनशासनात् । तस्मान्निर्दोष एवाहं यो दूषयति दोषयुक् ॥	८३
ब्राह्मणस्य कुतो मानस्तदन्तर्यामिणो मम । शृणु लज्जाविहीनस्त्वं कृणु मानं द्विजोत्तमे ॥	८४

इदं तत्पुरतः श्लोकं लोकस्य च समक्षतः । भेकवद्वद तच्छोककारणं शतवारतः ॥	८५
श्रवणानन्तरं चित्रं सुवर्णं निकषाश्मवत् । निर्णीयते स्वयोग्यत्वं चरणीयं रजो भज ॥	८६
‘मद्भूमिं यो वहेद्विद्वानपि शीघ्रं तु नश्यति ।’ इत्युवाच यमः श्रीमान्प्रति मार्ताण्डिरात्मनः ॥	८७
तस्माल्लक्ष्मीपते भूमिं याम्यां माऽऽदत्स्व साधिताम् ।	
कदापि कोविदस्त्वं हि मा त्यजस्व बुधोदिताम् ॥	८८
मम पुत्रोऽपि मद्वाक्यविश्वासेन महामतिः । मया दत्तेन सन्मानात्समाह्वयति ब्राह्मणम् ॥	८९
अयं तु दाम्बळः पित्तमौळिरास्यात्प्रधूलिकः । चन्द्रमौळिर्गळे यद्वद्बुद्धिं हालाहलान्वितः ॥	९०
नारायणाह्वयोऽपीह तज्जिह्वा नाह्वयत्यहो । मदुक्ताह्वयमप्यस्मिन्दह्येतासह्यवादिनी ॥	९१
भरण्यामागतोऽसि त्वं धरण्यां सातिनिन्दितः । स्मरणीयश्च मत्पादो मरणार्तिहरस्तव ॥	९२
चिन्तामण्याह्वयाचार्यश्चिन्तामणिसमप्रभः । चिन्तामात्रेण तत्त्वार्थवेत्तारश्छन्दसामपि ॥	९३
श्रान्ताश्चाप्यरयस्ते वै भयात्कान्तारमाश्रिताः । अद्यापि मरणे चक्रुरापणं पापकर्मणाम् ॥	९४
सर्वोपकरणं तज्चाप्याचरञ्च ऋणं विना । एतादृशविनोदेन व्याख्यानादेन चान्विताः ॥	९५
तादृशानां नन्दनो नो वृन्दावनकृतिं वदेत् । लक्ष्मीनारायणाह्वोऽयमंहोमुग्वचनं मम ॥	९६
सिंहवद्वदतु ह्यत्र विना तेन च को महान् । हे कृष्ण तात पुष्णामि भक्तो विष्णोर्मम प्रियः ॥	९७
निष्णाता यस्य तृष्णापि संसृतेर्नास्ति चोष्णाता । तस्य सीतापते त्वं हि जाड्यता कामतिर्न ते ॥ ९८	९८
भक्तिर्मे मत्कृतौ यास्ति गोपते <u>स्त्वत्सुतो</u> यतः । तस्मात्त्वं जीवलोकेऽस्मिन्सञ्जीव शरदां शतम् ॥ ९९	९९

तेस्त्वत्सुतो

- ॐ मञ्जीरध्वनिसंयुक्तः सञ्जाघटि सुतस्तव । हे विट्ठल श्रेष्ठभृत्यः पट्टभद्रस्य मे स्फुटम् ॥ १००
- स्वेष्टं सुष्ठु करोषि त्वं ब्राह्मणोऽयं प्रेत्य जातस्त्वपमृत्युं हराम्यहम् ॥ १०१
- तस्याभीप्सितकृत्यं त्वं कुरु तच्च भवेन्मम । एवं चेदायुरारोग्यं स्यात्काये तव सर्वदा ॥ १०२
- आये निर्विघ्नता स्यात्ते मायेव स्त्री भविष्यति । इत्येकं श्लोकमुख्यं मे त्यक्तवानसि विप्रक ॥ १०३
- आकरस्थं लेखनं च कारय प्राङ्मयेरितम् । शिष्येषु संस्थिताशेषगुणान्येव मनीषिणः ॥ १०४
- पोषयन्ति तथा दोषरूपिणं दूषयन्ति च । तस्माद्गुणिषु वक्तृत्वं गुणानां दोषरूपिणाम् ॥ १०५
- अहं परमहंसोऽपि जनानां राजहंसवत् । अंहोवेत्ता दुर्जनानां सञ्जनानां निरंहताम् ॥ १०६
- क्षीरे च सारमेवाहं नीरे चासारमेव च । राजहंसो यथा वेत्ति तथा पारमहंस्यगः ॥ १०७
- भो सारासारयोर्मौनिन्वेत्तृत्वं न तु दूषणम् । प्रत्युतास्य गुणश्रेष्ठस्तद्वन्मम न दूषणम् ॥ १०८
- मम सत्सु च सन्तोषो जायते न त्वसत्सु च । हंसस्य मानसे यद्वन्न वायससरस्यहो ॥ १०९
- सन्तः सत्सु प्रमोदन्ते न त्वसत्सु कदाचन । असत्सु च त्वसन्तश्च प्रमोदन्ते न सत्सु च ॥ ११०
- तस्माद्रागो भाग्ययुक्ते दरिद्रे द्वेष एव च । विद्रावितौ मया मूर्ध्नि दधाते मत्पदे सदा ॥ १११
- तस्मादरागद्वेषोऽहं विष्णोः पादपरागभाक् ॥ १११
- एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन । ११२
- श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ११२
- इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ ११३

ॐ सञ्जाघटि इत्यस्मिन्नर्थे सञ्जाघटि इत्यलौकिकः प्रयोगः ।

शर्वश्चासौ गुर्वश्च शर्वगुर्वः, गुर्वतीति गुर्वः उच्यमवान्, गुरी उच्यमने । सप्त इन्द्रः ।

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

११४

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

११५

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे सप्तदशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ अष्टादशाध्यायः ॥

ॐ इदं सर्वं शर्वगुर्वेन्द्रपूर्वेर्गीर्वाणेन्द्रैर्गर्वराहित्यवद्भिः ।

सर्वोत्तमः पर्वणि पार्वतीयैर्मौर्व्या दर्व्याऽऽराधितस्तत्कृतं मे ॥

१

मौर्व्या दर्व्याऽऽराधितश्चेत्यस्यार्थं बुद्धिशौर्यताम् ।

गुर्व्यामुर्व्यां विना को वाक्शौर्यवानपि वाचकः ॥

२

विद्वत्सु बुद्धिचातुर्यरहितः स्वहितोऽपि यः । नन्दनस्तु ममानन्दं करिष्यन्व्याहरिष्यति ॥

३

अस्यार्थं पश्यतां स्वस्य विदुषां कस्य वश्यता । हयग्रीवस्य सास्तीह तस्य सेवासु सत्फलम् ॥

४

तस्माद्वै विदुषां मध्ये विद्वान्मन्त्रन्दनस्य च । सदृशो नास्ति सादृश्यं मम वृन्दावने यथा ॥

५

आयातु मम पुत्रोऽसौ कायात्सुपरिणामवान् । माया तस्य सहाये च त्वायातार्थप्रदायिनी ॥

६

नन्दनस्तादृशोऽसौ मे वृन्दावनकृतिं त्विमाम् । मुकुन्दजनतासेव्यां मन्दानामपि तुष्टिदाम् ॥

७

ॐ शर्वगुर्वेन्द्रपूर्वे, शर्वश्च गुरी गुर्वतीति गुर्वः उच्यमवान्, गुरी उच्यमने ।

षोडशाध्यायिकां कृत्वा एधमानद्विडर्पिताम् । करोतु जाड्यराहित्यं जनानां गौडदेशिनाम् ॥	८
कर्णाटकजनानां च कर्णश्राव्यं करिष्यति । अर्णवोत्थमणिर्यद्वदणवे शायिनः प्रिया ॥	९
औत्तराणां जनानां तु संसारोत्तारणं भवेत् । उत्तमश्लोकगेहस्य चोत्तमद्वारयापकम् ॥	१०
चोळमण्डलदेशीयैर्बालकैरपि नन्दन । काले चाभ्यस्तमेवैतत्पालयिष्यति तानपि ॥	११
नानादेशजनैरेवं नानाविद्याविशारदैः । नानाविधतया व्याख्या नानाशिष्येष्वधिष्ठिता ॥	१२
भविष्यति सुषेणाग्र्य मृषा न हि कुरुष्व तत् । षोडशाध्यायि निर्दोषं पोषयस्व ऋषेर्वचः ॥	१३
आषाढमासपर्यन्तं षोडशाध्यायमालिका । अस्तु श्रौषडिति प्रोक्ता क्रतुकोटिफलप्रदा ॥	१४
षोडशाध्यायपाठं तु यः करोति स तुष्टिभाक् । शिष्टः स तु ममेष्टश्च मृष्टान्नं लभते नरः ॥	१५
द्वादशाध्यायपाठं वा यः करोति द्विजोत्तमः । सोप्यविद्वानपि स्वर्गं त्रिदशैः पूज्यते सदा ॥	१६
अष्टाध्यायस्य पाठं तु यः करोति ममेष्टकृत् । स विट्पुलप्रियः सर्वैरभीष्टैः पुष्टिमान्सदा ।	
इदं सर्वं वद वृन्दावनाग्रे मन्त्रन्दने कन्दमन्दाशनस्य ॥	१७
वृन्दावने प्रीयतामिन्दिरेणो मन्त्रन्दने चाहमेव द्विजाद्य ॥	१८
इदं तु नान्दीपद्यं मे मन्दानामपि नन्दन । श्रुतमानन्ददं नृणां नान्दीकर्मणि नान्यथा ॥	१९
इति श्रीत्यादिवाक्यानि मयानुक्तान्यपि प्रिय । प्रत्यध्याये प्रयोक्तव्यानीति संस्मर बुद्धिमन् ॥	२०
ब्राह्मण शृणु संवादं मुख्यप्राणस्य मे गुणिन् । तन्मतं देहमुत्सृज्य गमिष्यामीति मन्मतम् ॥	२१
मा मेति माधवेनोक्तो मत्कृते माधवस्तदा । मासि मासि महात्मा स मातृवत्त्वां न तु त्यजेत् ॥	२२

‘ऊर्ध्वं प्राणं चोन्नमयत्यपानं प्रत्यगस्यति । मध्ये वामनमासीनं विश्वे देवा उपासते’ ॥	२३
इति पूर्ववदेवायं देहस्ते मत्कृतः कृतिन् । मया जीवित एव त्वं मत्कृतिं स्मर विप्रक ॥	२४
कर्तुं चाकर्तुमप्येवमन्यथा कर्तुमेव च । समर्थोऽहं न सन्देहश्चेश्वरस्य सदाऽऽज्ञया ॥	२५
इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । अन्यथा देहहानिं तु पश्यसि त्वं न संशयः ॥	२६
तत्ते महत्तमायुष्यं वृद्ध त्वं जीव तेन च । वृद्ध त्वां जीवयानीह दग्धमौत्तरगर्भगम् ॥	२७
परीक्षितं कुरुक्षेत्रे यथा लक्ष्मीपतिः क्षितौ । क्षणाद्रक्षितवान्पक्षपातेन सुविचक्षणः ॥	२८
महत्तजीवनं यद्वदृणबन्धनमोचनम् । भविता मे नन्दनस्य चरणद्वन्द्ववन्दनम् ॥	२९
कराभ्यां शिरसाप्यत्र कुरु विप्र सुगौरवात् । वराभ्यां वरसारं तमिहामुत्रार्थदं गुरुम् ॥	३०
तस्मादृणविनिर्मुक्तो मरणेनापि ब्राह्मण । स्मरणं मे चरणयोः पौराणिक सदा कुरु ॥	३१
अहं संयमनीं गत्वा दमनाय सुपापिनाम् । कमनीयं तु मां तेषां सुमनोभिः समन्वितम् ॥	३२
दर्शयित्वा च तत्पापं कर्शयित्वा सुदर्शनैः । परशुच्छेदनं तेषां मर्शयित्वा सुकर्षये ॥	३३
एवं संयमनीवासं दमनीयसुपापिनाम् । शमनाय तदा तेषां गमनाय मनस्त्वभूत् ॥	३४
यमोऽपि मां तदा प्राह ‘त्वां ये निन्दन्ति मानवाः ।	
तान्नैव मुञ्चामि धीमन्ब्रह्मकल्पक्षयेऽप्यहम् ॥	३५
वृन्दावनकृतौ चोक्तमहिमा घटते न ते । इति ये कथयन्तीह न मुञ्चाम्याततायिनः’ ॥	३६
येन वृन्दावनाख्यतिर्जाता चात्र दिने दिने । तस्मै नन्दन धान्यं वा धनं वा किं न दीयते ॥	३७

मत्करादागतं वित्तं तस्मै दत्त्वा तु पोषय । तोषयाद्य दिनारभ्य यद्वा पुण्यदिने मम ॥	३८
हे विप्र कविवृत्तेन श्लोकेन तु ममाग्रतः । नृत्तं कुरु सुवृत्तेन वित्तं तव भविष्यति ॥	३९
एवं क्रमेण चाध्यायानागतः कुरु नन्दन । पूर्वस्मिन्वै परिच्छेदे शीघ्रं पञ्चदशैव तु ॥	४०
पूर्वं दिग्विजयं कृत्वा भीमसेनो यथा मखम् । चकार राजसूयं च कुरुनन्दन एव च ॥	४१
तद्वद्विग्विजयं कृत्वा चाग्रतः कुरु नन्दन । अध्यायांस्तव तद्वत्स्याद्राजसूयफलं महत् ॥	४२
इत्यभिप्रायतत्त्वोक्तिं कुरु नन्दन तत्पदम् । यत्फलं भीमसेनस्य तद्वै स्यात्तव नान्यथा ॥	४३
हयकन्धरसन्नामधर विद्वद्धुरन्धर । कर्मन्दीश्वर मध्वन्दावनमन्दिरगं हरिम् ॥	४४
भज तद्भजकं मां च त्यज दुर्जनसङ्गतिम् । द्विजे सुजनतां पश्य भजते निजसेवया ॥	४५
वृन्दावनकृतौ चोक्तमहिमा घटते न वा । इति ते संशयो मास्तु यमोक्तं शृणु तत्र च ॥	४६
हयकन्धरनामधेय जय विद्वज्जयाङ्कुर । दुर्वादीभमहासिंह दुस्सिद्धान्तं च दुस्सहम् ॥	४७
हे हयग्रीवकर्मन्दिस्तव सुन्दरविग्रहः । मम सन्दर्शनादेव ह्यभूदानन्दविग्रहः ॥	४८
अहं जानामि ते नाम मम नाथस्य मानितम् । तेन मन्त्रन्दनादीनां मान्यस्त्वं नात्र संशयः ॥	४९
मम वृन्दावनाख्यानं तव सुन्दरकर्णतः । मन्त्रन्दनवदेव त्वं नन्दयन्मां शृणुष्व तत् ॥	५०
तेन ते भविता श्रेयः के न यास्यन्त्युपस्थितम् । हे पयःफेनवच्छुभ्रकीर्तिमन्मे मनःपिय ॥	५१
विप्रोऽयं त्वत्करे दत्तो मया पुत्र इव प्रियः । तच्छिशोः क्षीरपानार्थं गां तु दापय भूपते ॥	५२
स्वस्य पुत्रोऽपि नास्त्यत्र कस्य वक्ष्ये रुजं द्विजे ।	

ॐ अय्य दिनारभ्य इत्यर्थे अय्य दिनारभ्येत्यलौकिकः प्रयोगः ।

पश्य विप्रोऽद्यात्रशून्यो नश्यते चास्मदाश्रयी ।।	५३
मत्पुत्रागमपर्यन्तं त्वत्पुत्रोऽयं न संशयः । तत्पुत्रक्षीरपानार्थं सत्प्रभो गां प्रदापय ।।	५४
एवं चेत्तव चायुष्यवृद्धिर्हि भविता सदा । कविता विप्रके नास्ति सविता वेत्ति सर्वदा ।।	५५
नारसिंह नरश्रेष्ठ यथा सरसभारती । तव जिह्वाग्रगा तद्वद्वन्दावनकृतिर्भवेत् ।।	५६
नारसिंह नरश्रेष्ठ नरके रविनन्दनः । आह यद्वचनं चाग्रे हयग्रीवमुनिं वद ।।	५७
भूपोऽस्मद्धनमादाय पाप्मानं पोषयत्यहो । दोषोऽपि मम नास्त्येव शेषशायिपदे शपे ।।	५८
शेषाद्रिपण्डितः पापशेषात्स्वस्य सुचक्षुषः । शोषकस्त्वयमेवासीत्त्वद्द्रोहाच्च विशेषतः ।	५९
यथा च द्रुपदो द्रोणद्रोहतः समुपद्रुतः । सुभद्रापतिना दृप्तस्तद्रथोपरि मर्दितः ।।	६०
तच्छिष्यैरेव पाञ्चालः शोषितस्तृषितो यथा । तद्वत्त्वच्छिष्यतश्चायं शेषाद्रिः शोषितस्त्विह ।।	६१
तस्मात्त्वमेव तं पापं मोचयाद्य सुशोच्यताम् । गतः कुचोद्यकृद्धिश्च ह्यनाथं च समुद्धर ।।	६२
अहं जानामि ते मानिंस्तेन जातमनादरम् । शुना समानतां प्राप्तः कुमानवगतिं मनाक् ।।	६३
ब्रह्मधिक्ररणात्ते वै निम्नं दुःखमवाप्तवान् । द्युम्नधृष्टो यथा द्रोणविरोधान्मृतिदुःखभाक् ।।	६४
व्यत्यस्तनामतस्तस्मिन्मतिव्यत्यास एव च । गृहीतस्तद्वदेतस्मिन्व्यत्यस्तमतिरप्यभूत् ।।	६५
तथा हि लोके मर्त्यानां कलिनाऽऽविष्टचेतसाम् ।	
विनाशकाले सम्प्राप्ते तन्मतिश्चालिता भवेत् ।।	६६
तस्मात्तत्कलिना सर्वं कृतमन्तर्निवासिना । स्वाज्ञानादिति मत्वा च ह्यनाथं तं समुद्धर ।।	६७

हयास्यनामधेयिनो प्रकाश्यमेव मे प्रियम् । वृथास्य नोच्यते वचः कृपास्य तत्र जायते ॥	६८
अतो मयोदितं हि यत्सुतोदितं यथा तथा । वृथा न जायते कृतिन्भवत्यवश्यमेव तत् ॥	६९
सुतोऽपि मे प्रवक्ष्यते तवानुमत्यनुव्रतः । इहागतः श्रुतं ममेह सन्मतं कुरुष्व तत् ॥	७०
इत्थं मयोक्तमेवैतन्न विप्रोक्तं कदाचन । कथं ते भविता चित्ते विप्रोक्तिर्मम वा कृतिः ॥	७१
संशयं वद विद्वंस्ते मदवज्ञानतो भवेत् । सदवज्ञा महत्पापं त्रिदिवात्पातयत्यधः ॥	७२
स्वैरं गुरूक्तं कुरु मारदूर धीर त्वरन्पौरजनप्रियार्थम् ।	
स्मरन्मुरारेः परमार्थसारं न तत्कृतं संस्मर सञ्जनाग्र्य ॥	७३
हे मौद्गलनारसिंह तव सन्ततसेवया । मा भूत्कळत्रपुत्राणां हरिष्ये म्लेच्छबन्धनम् ॥	७४
मुग्धेति सम्बोध्य मया दुग्धवारिधिरीरितः । दग्धजिह्ववदेव त्वं स्तब्धवृद्धेति भाषसे ॥	७५
किं करोमि तवाज्ञाद्याहं करोम्यज्ञतान्तकः । अहङ्कारेण हीनं त्वां यं करेणाभिमर्शये ॥	७६
मत्करस्पर्शनं विप्र त्वच्छिरस्यतिसत्कृतम् । तत्कृच्छ्रं हरते नित्यं यत्कृतं त्वज्ञतार्पकम् ॥	७७
द्वे सहस्रे च पद्यानां खद्योतोपमतेजसाम् । देहिनां बोधनोद्दामसाधनं तु भविष्यति ॥	७८
तावत्पर्यन्तमेवाहं वक्ष्ये पक्षीकृतद्विजात् । यावत्पद्यसहस्रे द्वे पूर्णे सुत भविष्यतः ॥	७९
तदनन्तरमेवाहं यथा मन्वन्तरे तथा । अनन्तशयनं दृष्ट्वा ह्यनन्तसुखमाप्नुयाम् ॥	८०
तत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि न वक्ष्याम्यथवा क्षणम् । न शिक्षयामि प्रेक्षावत्प्रवृत्तिं लक्षयाम्यहम् ॥	८१
हयकन्धरकर्मन्दिन्जयकन्धरभे दिने । नतकन्धर पद्यानां शतकं धर ब्राह्मणे ॥	८२

स्नेहं कुरु मम स्नेहपात्रे शास्त्रज्ञ सञ्जने । मत्सुतोऽप्यतिसुस्नेहं करोति पुरुषोत्तमः ॥	८३
विप्रोऽयं कृत्रिमो भृत्यो मम नैव सुमानवः । पुत्रवत्पोष्य एवासौ मा त्यज त्वं द्विजोत्तमम् ॥	८४
मत्पुत्रेण विना विप्र तत्र तत्र कृतं महत् । न शोभते शुभं कर्म दैवं भूदैवतं च वा ॥	८५
मन्त्रन्दनेन कर्मन्दीश्वरेणाद्य विना कृते । कर्मण्यानन्दरूपेऽपि ममानन्दो न जायते ॥	८६
शून्यागारवदेवेदं नगरं शून्यमेव च । तं विना नगरं यद्वद्विवा दिनकरेण वा ॥	८७
तदागमनसिद्धयर्थं मन्मनोरथसारथिम् । प्रेषयामि तमाहर्तुं शीघ्रगामिनमध्वनि ॥	८८
सोऽपि गत्वा तु गोविन्दसङ्कल्परथमेव च । आरोप्य भूपप्रभृतिभृत्यवागश्वसंयुतम् ॥	८९
आनयिष्यति मानार्हं कृष्णं दानपतिर्यथा । मधुरां सोदरयुतं तद्वत्सोदापुरीं सुतम् ॥	९०
द्वारकावासिनं कृष्णं मधुरापुरवासिनः । सदाराः पूजयन्ति स्म सुदामोदारमुक्तिदम् ॥	९१
तद्वन्मन्त्रन्दनमपि नन्दनैः सहिता नराः । निन्दन्तश्चात्मपापानि सानन्दं पूजयन्त्यहो ॥	९२
सोदापुरे वसन्तो ये सदाराः प्रत्युपस्थिताः । उदारगुणसम्पन्नाः सदा रयिविवर्धकाः ॥ ॐ	९३
इत्थं मम सुतेऽप्यत्र चागते स्वागतोक्तिभिः ।	
पूजयिष्यन्ति सन्तस्ते तान्दृष्ट्वा तोषितोऽस्म्यहम् ॥	९४
एवं संकल्पसिद्धं मां कल्पयन्ति मनीषिणः । स्वल्पापराधोऽपि मम महापापाय कल्पते ॥	९५
तस्मान्मन्त्रन्दनं मां च नैव द्रुह्यथ मामकाः । दामोदरप्रियं मत्वा कामतिं त्यजथाशु च ॥	९६
तस्थिवांसीति मे प्रोक्ते तस्थुषांसीति चोच्यते ।	

ॐ “रयिरिति धननाम, रातेर्दानिकर्मणः” इति यास्कः (४-३-१७)।

विप्र स्वस्थांश्च तेऽस्थीन्वै करिष्ये शिथिलानहम् ।।

९७

ममास्थिनिचये विप्र क्लीबशब्दः प्रयोजितः । तवास्थिष्विह पुंलिङ्गशब्दः प्रायः प्रयोजितः ।। ९८

को वाभिप्राय इत्युक्ते वक्ष्येऽभिप्रायमञ्जसा ।

ममास्थीन्यपि कृष्णस्य शङ्खचक्राङ्कितानि च ।।

९९

पुनः संसृतिदातृत्वशक्तिहीनानि मानव । जातान्यत्यन्तशैथिल्यात्क्लीबशब्दः प्रयोजितः ।।

१००

एतस्य वैपरीत्येन तवास्थिनिचयेऽपि च । पुनः संसृतिदातृत्वसामर्थ्यात्पुंस्त्वमेव हि ।।

१०१

अतः पुंलिङ्गशब्दस्तु प्रायो विप्र प्रयोजितः । यद्वा शब्दद्वयेनापि वाच्यत्वं तूच्यते मया ।।

१०२

❧ नैघण्टिक शृणुष्वद्य विद्वत्कण्ठीरवेण च । अतोऽज्ञतापि नास्त्येव मम मानव धीमतः ।।

१०३

कामतिं त्यज ते विद्वन्भज मत्पादमेव च ।।

१०४

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।

श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ।।

१०५

इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ।।

१०६

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ।।

१०७

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ।।

१०८

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयप्राणावधौ प्रथमाध्यायात्मकोऽष्टादशाध्यायः ।। ती

❧ नैघण्टिकनैघण्टिकशब्दौ समर्थौ, नैघण्टिक! = निरुक्तशास्त्रज्ञ! इत्यर्थः इति प्राञ्चः ।

॥ श्रीः ॥

॥ अथ एकोनविंशाध्यायः ॥

- ॐ हे ब्राह्मण त्वं शृणु मे सुवाणीं कार्पण्यभावं न भणाद्य धीमन् ।
 गुणैर्विहीनस्य गणाद्धि चात्रं गृहाण सुब्राह्मणसद्वृहस्थैः ॥ १
- भोज्यवित्तं प्रदत्त्वा तु ऋणान्मुक्तः शनैः शनैः । भोजनार्थं मधुकरवृत्तिं कुरु यथा पुरा ॥ २
- इति पूर्वं मया प्रोक्तमनुसन्धत्स्व बुद्धिमन् । वृन्दावने च मत्सेवां मा त्यज त्वं द्विजोत्तम ॥ ३
- लज्जाविहीन कुब्जायाः पतेर्नाम्नः प्रभञ्जन । त्वज्जातिधर्ममनृतं मा त्यजाद्यापि दुर्जन ॥ ४
- वृन्दावनाचार्यनाम्ना त्वं निन्दावचनादिना । तथा लक्ष्मीपतिर्नापि कवितां वेत्ति सर्वथा ॥ ५
- सविता वेत्ति तत्सर्वं कर्मसाक्षी तवाप्यहो । मम मातुः कृते श्राद्धे भोक्ता त्वं गर्भिणीपतिः ॥ ६
- वैपरीत्येनोभयतः श्रीवत्सं धृतवानसि । अन्यक्षेत्रे कृतं पापं पुण्यक्षेत्रे विनश्यति ॥ ७
- पुण्यक्षेत्रे कृतं पापं कृष्णक्षेत्रे विनश्यति । कृष्णक्षेत्रे कृतं पापं वज्रलेपो भविष्यति ॥ ८
- तादृशे कृष्णागेहे त्वं मृषा वचनमब्रवीः । इत्याद्या बहवो दोषास्त्वयि सन्ति कृतान्तक ॥ ९
- अत एव हि सन्तानरहितोऽसि कुलान्तक । काकोदरेत्यादिश्लोकत्रयेणोक्तान्सुदुर्गुणान् ॥ १०
- गुणाधम शृणुष्वद्य तूष्णीं तिष्ठ ममाग्रतः । इदमप्यमुतश्चोक्तं कुमतिर्न तु तेऽप्यहो ॥ ११
- सुमतिः स्वमते नास्ति सुमतं मम जानते । तासां स्त्रीणां यथायोगं फलं भवति ब्राह्मण ॥ १२

रथरोधनकर्त्रीणां पूर्वकर्मानुरोधनात् । प्रत्येकफलदातृत्वे तत्तत्कर्माख्यशैवलैः ॥	१३
स्त्रीनीराणि परिच्छिन्नानीति तद्धानिनैव हि । अतः सामान्यतो योग्यं फलं भवति नान्यथा ॥	१४
का मान्यता विना पुत्रं स्त्रीणां श्रीमान्यथा श्रिया । ममैवं दैविकग्रन्थं हृदयग्रन्थिसंयुताः ॥	१५
ये न गृह्णन्ति तान्सर्वान्गृह्णन्ति यमकिङ्कराः । ममाख्यानं प्रवक्तारं यमाज्ञया गता भटाः ॥	१६
ते मया वारिताः सर्वे को वा मत्सदृशो यतिः । हे वृन्दावनगस्वामिन्ममानन्दं कुरु प्रभो ॥	१७
अन्नं ददस्व विप्रस्य मन्त्रन्दनमुखेन च । नो चेत्तव करं विप्रे वितराऽर्य हरे गुरौ ॥	१८
शरणागतसंसरणं मरणार्तिं हर प्रिय । एकवाक्यप्रतिष्ठापनाचार्याद्य त्वयोदितम् ॥	१९
गां दापयामीति भूपात्समं कुरु यथेष्टतः । त्रिवाचापि मया प्रोक्तं तव बुद्धिर्यथा तथा ॥	२०
कुरु विप्रस्य वचनं न मृषेति विचिन्तय । अनृतं तु प्रवक्तारो वैराग्यरहिताश्च ये ॥	२१
चरणं तच्छिरसि ते कुरु तामरसोपमम् । श्रेयांसि तव दास्यामि हयास्याराधनं कुरु ॥	२२
आशां ते यान्ति पापानि स्वाशां त्यक्त्वा त्वयि प्रिय ।	
समागतोऽसि श्रीपते त्वमागतः सरोवरम् ॥	२३
सुमानसं यतीश्वरे प्रमां वदाशु मत्कृतेः । हयास्यनामधेयिनो मयास्य चोदितो मनुः ॥	२४
कुहास्यवर्जितो मुनिः सुहासमिश्रिताननः । मानसं राजहंसीव मत्सरोवरमागतम् ॥	२५
मत्कथाक्षीरपानं तु मामकं तं प्रकारय । हे हयग्रीवकर्मन्दिन्मन्दराद्रिनिभं मम ॥	२६
वृन्दावनं पश्य सान्द्रानन्दयुक्तो भवाशु च । मत्सरोवरमायासि राजहंसीव मानसम् ॥	२७

ॐ ममाख्यानस्य प्रवक्तारमिति वक्तव्ये ममाख्यानं प्रवक्तारमित्यलौकिकः प्रयोगः । षष्ठ्यर्थे द्वितीया वा ।

मत्कथाक्षीरपानं त्वं स्नानं कृत्वा कुरु प्रिय । हंसो यथा क्षीरपानं कुरुते नीरकं विना ॥	२८
तद्वदंहोनामनीररहितं मत्कथामृतम् । पिब पापहरं कोपरहितश्चेत्सुपावनम् ॥	२९
तपसा पापपूगं त्वमपाकुरु पुरो मम । नन्दनायं मन्दबुद्धिः कन्दाशनकृतिं पराम् ॥	३०
वृन्दावने सान्द्रभक्त्या ह्यधरस्यन्दनादिना । दिने दिने वदत्येवं कदनेन विना जनैः ॥	३१
मदनेनाभिहीनोऽयं सदनं तस्य दापय । त्वत्करे चार्पितोऽयं तु मत्करं त्वस्य दापय ॥	३२
सत्कारं कुरु विप्रे च मत्कृतिं प्रार्पकेऽत्र च । कृष्णाचार्यसुतश्चायं निष्णातो हरिपादयोः ॥	३३
पुष्पाति वेदशास्त्राणि तृष्णाथापि गता न हि ।	
सोऽत्यन्ततृष्णाया युक्तः कृष्णासङ्कल्पतः सुत ॥	३४
वैष्णवब्राह्मणांश्चोष्णकरवत्परितापितान् । कुरुते निष्ठुरवचःकिरणैः स्मरणं विना ।	
ब्रह्मधिकरणं चास्य मरणार्तिसमं भवेत् ॥	३५
अयं ग्रामो बहुलब्राह्मणेभ्यो नाम्ना सम्पेसरुरित्थं प्रदत्तः ।	
राज्ञा दत्तः शेषहस्ते स शेषस्तदाज्ञया दत्तवान्विप्रहस्ते ॥	३६
यस्मिन्दत्तं दानमानन्त्यमेव ददाति पुण्यस्य च किञ्चनापि ।	
तस्मिन्दिने श्रवणद्वादशीति शासनस्थं प्रददौ द्विजेभ्यः ॥	३७
वामनेनेक्षितं ग्रामं शासनस्थं मुनीश्वर ॥	३८
न प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यो राजानः के वदस्व तान् ।	३९

Q

- हा हा कोऽपीह राजानं त्यज ग्रामं द्विजातिनाम् ।। ३९
- इति पुण्योक्तिमुक्त्वा तु ब्राह्मणार्थं न जीवति । ये जीवन्तीति विप्रार्थं ते जीवन्त्येव नेतरे ।। ४०
- स्वार्थं जीवन्ति कान्तारे किराताः किं न निर्दयाः । तस्माद्वदेति राजानं द्विजग्रामं तु सञ्जन ।। ४१
- त्यज जीव समाजे त्वं भज तत्पुण्यसञ्चयम् । वाङ्मात्रेण च तत्पुण्यराशिं पश्य गुणार्णव ।। ४२
- ४ त्वं मेरुणा समं पुण्यमाददत्स्व कृणुष्व तत् । श्रीपतेः श्रीनिवासोऽयं वृथा गाळीं प्रदत्तवान् ।। ४३
- तां श्रुत्वा यतयोऽपीह मूकीभूता अहो विधे । काळीयः स्वविषज्वालाज्वलितं यमुनाजलम् ।। ४४
- चकार निर्मलं काले गोपालेनैव चालितः । तद्वद्गोपालकृष्णेन मद्वन्दावनगेन च ।। ४५
- सद्वन्दनादिभिः शून्यं वदनं भुवि निन्दितम् । तस्मिन्ब्रह्मन्ब्रह्मनिन्दादोषेण ब्रह्मराक्षसः ।। ४६
- बह्वीः समा महावह्निसन्तप्त इव तप्यते । बह्वीः समा इति श्रुत्या चांहोनाशं करिष्यतु ।। ४७
- असह्यमपि यच्छ्रीनिवासो गह्वरमध्यगः । तत्कृतब्रह्मनिन्दाया मद्वन्दावनसन्निधौ ।। ४८
- कन्दाशनेन्द्रमनसो दन्दशूकं प्रधारिणः । अर्पितं शल्यमासीत्सन्तर्पितं रक्तपानतः ।। ४९
- न्यकृता सा च विद्वद्भिर्धिकृतः सोऽपि निन्दकः । ब्रह्महिंसासमं पापं ब्रह्मधिकरणे ऋणिन् ।। ५०
- मरणार्तिसमं नृणां करणं तस्य मा तव । कृतिश्च ब्राह्मणस्येयमिति चिन्तामणेः सुत ।। ५१
- प्रमाणं कुरु मद्वन्दावनाग्रे त्वं प्रणश्यसे । सप्तमेऽह्नि न सन्देहो नैवाबद्धं वदाबुध ।। ५२
- यद्वा करिष्यते विप्रस्त्वं पश्याद्यैव तञ्जयम् । तस्मात्कृत्वा पणं चोभौ प्रमाणं कुरुतं द्विजे ।। ५३
- चिन्तामणिसुतश्चायं ब्राह्मणोऽयं ममाश्रितः । जयायापजयायापि पापबुद्धिं त्यज द्विज ।। ५४

४ "कृणुष्व" इति ध्वान्दसः प्रयोगः । यथा- "कृणुष्व पाजः" इति ऋक् (४-४-१)

मम कोपो भवेत्तापो भविता ते सुपापिनः । करोम्यहं प्रमाणं चेत्युक्तिमात्रेण काण भो ॥	५५
प्रामाणकरणे नृणां यत्पापं तद्भवेत्तव । चिन्तामणिसुतासह्य लक्ष्मीनारायणाह्वय ॥	५६
ब्राह्मणस्य कृतिश्चेयमिति ते नन्दनं स्पृश । अलौकिकं मया प्रोक्तं लौकिकं विप्रवाक्कृतम् ॥	५७
इति संस्पृश मत्पादं दह्यसे मम तेजसा । लक्ष्मीनारायण श्रीमन्ब्राह्मणो वा करिष्यति ॥	५८
गृहाण वृन्दावनाग्रे प्रमाणं प्राणघातक । यद्वा मद्द्वन्दावनाग्रे कुरु सद्द्वन्द्वनायुतम् ॥	५९
सकृद्वा तद्वचःप्रायश्चित्तं कर्तुं द्विजाधम । नमस्कारः प्रतीकारः संरम्भेऽम्बरचारिणाम् ।	
स्वकुमारापराधो हि पित्रानुस्मर्यते नु किम् ॥	६०
अलमलं सुकृतवाक्कलौ युगे कलिमलेन कलुषे यमालये ।	
हलहलेन मिळिते च पालयाम्यतुलदोषफलदे मलीमसाम् ॥	६१
मलीमसामागसानि सुधासागरशालिनः ॥	६२
सुधायनसहायेन देहागारनिवासिनः । न प्रियो यद्वदेतानि चाप्रियाण्येव सर्वदा ॥	६३
तद्वदेवाप्रियं मत्वा मा कुरु त्वं सुतोत्तम । ममागसं प्रथा चात्र मदुक्तिर्नैव ते भवेत् ॥	६४
कृतोत्तरहठे यद्वच्छठानामेव तत्प्रियम् । मन्मठस्याभिमानं तु नास्ति तत्कठिनात्मनाम् ॥	६५
मलीमसामसाधूक्तिः सुधासागरशायिनः । सदाऽप्रिया बुधाग्र्यस्य ममापीह बलीयसः ॥	६६
इति मत्वा सतां वृत्तिमङ्गीकुरु सुमङ्गल । रङ्गनाथस्यान्तरङ्गमिदं तव निरूप्यते ॥	६७
मलीमसां तु दानानि बुधान्तर्यामिणः प्रभोः । नारायणस्य सर्वत्र चाप्रियाण्येव सर्वदा ॥	६८
७ "ममागसं प्रथा" इति तेन तुल्यं क्रिया चेदतिरिति निर्देशवद् ज्ञेयः । प्रथा कीर्तिः प्रथा विक्षेपः ।	

ब्राह्मणस्य कृतिश्चेयं नैव नैव मयोच्यते । दैवदैवं हयग्रीवो वेत्ति सर्वहृदन्तरम् ॥ ६९

ये त्वविश्वासिनः सर्वे मलीमस इति स्म ते । तस्माद्भूता भविष्यन्ते भस्मीभूता भविष्यते ॥ ७०

यमेनैव ममाज्ञया मुच्यन्ते नरकासिभिः । मुच्यन्ते नरकात्रैव पच्यन्ते नरकाग्निना ॥ ७१

उच्यन्ते मुनिभिर्बोध्यास्ते च्यवन्ते ह्यधोमुखाः । सूच्यन्तर्नखनेत्राश्च शोच्यन्ते यमकिङ्करैः ॥ ७२

सिच्यन्ते तप्तसीसाद्भिः स्वच्छं तेषां सुखं न हि । इत्यविश्वासिनः सर्वे निर्वाणाः सर्वमेव च ॥ ७३

पर्वण्यपार्वणाः प्रेत्य वर्षाणां कर्षणान्विताः । एवं कळङ्किनः सर्वे ह्यलं कीनाशलोकिताम् ॥ ७४

यान्ति कान्तिविहीनास्ते पापिनः शापिनो मम ।

निष्कळङ्काश्च सर्वेऽपि निष्कळङ्कादरा हरौ ॥ ७५

निखिलान्कामितान्यान्ति निखिलागमनिर्णयैः । कुर्यां प्रमाणमित्युक्त्या लक्ष्मीनारायणात्र ते ॥ ७६

मन्मनोबाणविद्धं यद्यथा स्यात्तद्गुणाधम । कुर्यां प्रमाणमित्युक्त्या लक्ष्मीनारायणात्र ते ॥ ७७

वर्णानां ब्राह्मणादीनां सांशायिकमतिर्भवेत् । एवं च मम माहात्म्यविषये संशये सति ॥ ७८

निस्संशयः कोऽपि मद्वन्दावनं तु न पश्यति । तद्दोषोऽपि तवैव स्याच्छेषशायिपदे शपे ॥ ७९

माषमात्रं च मदद्रोहो महादोषाय कल्पते । तस्मादेतादृशी बुद्धिर्न स्यात्ते सर्वथा द्विज ॥ ८०

क्षुद्रा मदद्रोहमापन्ना भज मां भुजगेश्वरम् । लक्ष्मीनारायण इति नराणां यो गुणाधमः ॥ ८१

मदद्रोहेण ब्राह्मणोऽपि विषण्णहृदयो ह्यभूत् । लक्ष्मीपतिं समुद्दिश्य लक्ष्मीपतिगृहे ह्यसौ ॥ ८२

लक्ष्मीनारायणाहोऽपि ह्यलक्ष्मीकं वचोऽब्रवीत् । महाजने भोजनेच्छन्लक्ष्मीकरमहोत्सवे ॥ ८३

भोजनेच्छन् (विषयसहमी) भोजने इच्छन्, भोजन इच्छन्, भोजनेच्छन् इति सन्धिः । यथा श्रीमद्भागवतप्रयोगः (१२-१३-६४) "राजन्योदधिमेसन्ताम्" इति । राजन्यः उदधिमेसन्ताम् राजन्य उदधिमेसन्ताम् राजन्योदधि

हे मञ्जुकञ्जपत्राक्ष त्वं वा शिक्ष द्विजाधमम् । पापिनां तु गतिं चास्य दत्त्वा वै मधुसूदन ॥	८४
विश्वासिनि ह्यविश्वासं जनयिष्यति नन्दने । हे पुत्र क्षिपणासक्तो लक्ष्मीनारायणो मम ॥	८५
कृतेस्तच्छिक्षणं चात्र त्वं वा कुरु विचक्षण । मया तपोहानिभिया शापस्तस्य न दीयते ॥	८६
त्वया तच्छिक्षणं कार्यं क्व यास्ये तद्भयादहम् । हित्वा वृन्दावनं चात्रालंकृतं मम नन्दन ॥	८७
कन्दाशनैः कृतानन्दैर्मुकुन्देनापि तद्वद । यावद्वृन्दावनं चात्र मेदिन्यां मम नन्दन ॥	८८
तावन्मत्सन्निधानं स्याद्धरण्यां धरणीसुर । तस्माद्वै दुर्जनैरुक्तनिन्दां कन्दाशनोऽप्यहम् ॥	८९
न क्षमे नन्दनानन्दन्यासिनां मम नान्यथा । अहं द्युमणिवद्भानुमन्तं सद्गुणसन्ततम् ॥	९०
ब्रह्मात्मकौस्तुभमणिमन्तं नौम्यगुणान्तकम् । प्रमाणं करवाणीति दुःखार्णवहरं हरिम् ॥	९१
महामणिधरं नौमि लक्ष्मीनारायणं प्रभुम् । तालोलेल्लेति चाश्लीलभाषामालां चकार ह ॥	९२
कोलाहलसमूहैश्च मम हृच्छल्यमालिकाम् । चकार कारणाभावेऽप्याकारेण वृकोदरः ॥	९३
बुद्ध्या दर्वीकरश्चायं वादे काकोदराधिपः । क्षमतेऽथापि मे स्वामी क्षमया सोऽर्णवो हरिः ॥	९४
क्षमां पद्भ्यां चकारेह क्षमया किं न साध्यते । क्षमया भीमसेनोऽपि काम्यकं वनमाविशत् ॥	९५
क्षमया सोमकसुता क्षमया यमपुत्रकः । क्षमया मघवत्सूनुः क्षमया यमजावुभौ ॥	९६
रामोऽपि राजीवनेत्रो रावणान्तकरो हरिः । राज्ञो राज्ञां पुरस्कृत्य राज्ञां वनमथाऽविशत् ॥	९७
क्षमया क्षेमको राजा क्षमायाः पालने क्षमः । बभूव नाक्षमः कोऽपि क्षमायाः पालने क्षमः ॥	९८
एवं क्षमासमायुक्ता मुनयो मनवोऽपि ये । मनने च समर्थास्ते माधवस्य महात्मनः ॥	९९

तद्वत्क्षमापरश्चाहं रमापत्याश्रयोऽपि सन् । कुमार त्वमपि ह्यत्र क्षमावान्भव सर्वथा ॥

१००

तादृशक्षमया हीनः श्रीनिवासाभिधोऽपि सन् ।

मानं न याति तेनासौ मानवैः कामितं त्विह ॥

१०१

अधुना विधिना सृष्टमधुना दुष्टबुद्धिना । अधना निधनाच्छिष्ट स्पष्टधा मधुसूदन ॥

१०२

धावन्ते तद्वदेवायं द्विजवर्यो द्विजाधमः । सदृशैर्दितिजेन्द्रस्य बाध्यते बाध्यबुद्धिमान् ॥

१०३

एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन सत्यमेव तत् ॐ ॥

१०४

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयप्राणावधौ

Add last
4 shlokas.

द्वितीयाध्यायात्मक एकोनविंशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ विंशाध्यायः ॥

ॐ हयग्रीवयतीयौ द्वौ द्विजाग्र्यौ व्यग्रबुद्धिगौ । समग्रगुणिनौ चापि ग्रीवया चोग्रभाषिणौ ॥ १

लक्ष्मीपतिसदानन्दसंज्ञितौ प्राज्ञ किं वदे । साज्ञता च तयोः सम्यग्ज्ञाननाशाय वै भवेत् ॥ २

तस्माद्विश्वास एवात्र कर्तव्यः सर्वथा नरैः । अविश्वासो न कर्तव्यः सर्वथा मद्वितेषुभिः ॥ ३

एतानि पञ्च पद्यानि सञ्चीकुरु सुलाञ्छन । काञ्चनानि तथैवेह प्रपञ्चीकुरु वञ्चके ॥ ४

नागाद्वपण्डितेह त्वं मा गां संहर लोभतः । त्यागान्विता सा गह्वरवाक्क्यागात्संहर्षणं कुरु ॥ ५

मासि मासि प्रतापं ते दास्यामीति त्वयोदितम् । सत्यं सत्यवतां श्रेष्ठ सत्सु त्वं कुरु सर्वथा ॥	६
अन्यथानृतवाक्येन नृसिंहस्याप्रियेण च । नृषु त्वं लघुतां यासि नृगवद्धीनजन्मगः ॥	७
इत्थं तव हितायैव वचनं च मयोच्यते । कुचोद्यं मा कुरु त्वं च विप्रस्य वचनं त्विति ॥	८
एकवाक्यप्रतिष्ठापनाचार्याद्य त्वयोदितम् । दास्यामि तत्प्रतापं त इति सत्यं कुरु प्रिय ॥	९
द्विजस्य मा ददस्वेति नन्दनः किं त्वबोधयत् । तव नागाह्वयाऽगस्त्वं मृषावचनभाषणम् ॥	१०
प्राणस्यावधिपर्यन्तं ब्राह्मणस्य ददाम्यहम् । इति वाणीमब्रवीस्त्वं प्रवीण स्मर भाषितम् ॥	११
त्वं मा भैस्तव सौभाग्यं वितरामि निरन्तरम् । निरामयं श्रीनिवासं शनिवारे प्रपूजयेः ॥	१२
तस्माद्ददस्व विप्राय सुप्रसन्नो भवामि ते । मत्प्रसादश्च ते श्रेयःप्राप्तिरेव भविष्यति ॥	१३ हा
अहं जीवयितुं विप्रं प्रविशाम्यत्र सर्वदा । त्वमामन्त्रय सत्रार्थमन्नार्थं कुत्र यास्यति ॥	१४
हे पुत्र पुत्र पश्य त्वं मयि विश्वाससत्फलम् । विप्रे जीवावधिर्जाता जीवयामि पुनस्त्वहो ॥	१५
हे नन्दनाहमानन्दपूर्णोऽस्मि तव दर्शनात् । त्वमप्यानन्दपूर्णोऽसि महृन्दावनदर्शनात् ॥	१६
आवयोरानन्दपूर्तावावामेव निदर्शनम् । वागीशवासुदेवौ द्वावन्योन्यं दर्शनाद्यथा ॥	१७
नेतरौ तत्र दृष्टान्तावन्योन्यप्रीतिसंयुतौ । तथात्रापि सुपुत्राद्य नेतरौ प्रीतिसंयुतौ ॥	१८
तस्मात्तव मयि प्रीतिर्ममापि त्वयि सर्वदा । प्रवर्धते सुत दिने दिने चाहं वदामि ते ॥	१९
हे पुत्र ते समीपं तु मन्मनोरथसारथिः । ईश्वरं पृथुसङ्कल्परथमारोप्य यापितः ॥	२०
स दृष्टः किं त्वया मार्गे स्पष्टं तं दृष्टवानसि । अन्यथा हृष्टरूपस्त्वं कथं शिष्टागतो मठम् ॥	२१

इतः परं कुरु सुत रथोत्सवमथो हरेः । तथोत्सवं सुतोषेण कुरु त्वं मन्मनोरथैः ॥	२२
रथिकस्त्वं रथवरमारोह रविनन्दनः । यथारीञ्जयते तद्वदरिषड्वर्गकाञ्जहि ॥	२३
प्रथमं जहि कामं त्वं विरथं कुरु कार्मुकम् । धृत्वा वैराग्यरूपं त्वं शरं मुञ्च रथीरितम् ॥	२४
एवं कामजयं गत्वा मदमत्सरमोहनान् । क्रोधलोभौ च वैराग्यकार्मुकाञ्जहि तेऽहितान् ॥	२५
षड्वर्गनिग्रहपरषट्पद्यानि शृणोति यः । षड्वर्गं जयते कामं षट्पदानां च वृत्तिमान् ॥	२६
लेखको नास्ति कोऽपीह तवाऽलेखोऽपि नास्ति च ।	
पाकशासनलोकं तु नीयते नाकिभिः कृतिः ॥	२७
तत्रापि लौकिककृतौ लिखितं चित्रगुप्तकैः । संतप्तत्रपुपूर्णास्यं कृत्रिमेयं वदन्ति ये ॥	२८
तप्तपाषाणतपनं तप्तमूषानिपातनम् । पुरीषाऽपूरणं चास्ये महिषासनशासनात् ॥	२९
काषायदण्डिनो भाषायां दोषापादके मम । तेषां न सन्ति मार्ताण्डेर्भीषाः शास्ति मृषात्मके ॥	३०
तस्मादलमलंकृत्य प्रकृत्या त्वं जनाकृतिः । सुकृत्यात्मक सत्कृत्यं सुतं मत्सत्कृतिं वद ॥	३१
पुरुषोत्तम पूर्वेषां कीर्तिं सम्पादय प्रिय । यतिवर्येषु त्वं पौरुषादेवेह समन्वितः ॥	३२
अलक्ष्मीकस्य लक्ष्मीनारायणाख्या कुतः सुत । अमङ्गलस्य वारस्य यथा मङ्गलवारता ॥	३३
वियुज्यते तथात्रापि ह्ययुक्तं पुण्यनाम तत् । प्रयुज्यते मया शिक्षा नियुक्ता या मनीषिभिः ॥	३४
नरके नरसिंहेन हिरण्यकशिपोर्यथा । परकीयस्य पारक्यसुखहीनस्य पापिनः ॥	३५
प्रमाणं करवाणीति वचनं पुत्रिणश्च ते । न युज्यते गुणैर्हीन शरणं ब्रज मां मुनिम् ॥	३६

सत्यं सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते । तथ्यं तथ्यं पुनस्तथ्यं कथ्यते तव नान्यथा ॥	३७
त्वदुक्तिः सर्वथा चात्र हृदयस्य ममान्तक । कितवायुधसन्दोहसम्मिता नात्र संशयः ॥	३८
सफला वागिति प्रोक्ता ह्यलं सन्त्यक्तवानसि । उपलत्वं न सन्देहो ह्यलसत्त्वादिद्वजाधम ॥	३९
पामाधेर्व्यापनार्थं तु धैर्याद्वा बुद्धिशौर्यतः । उर्व्यां त्वमवदः सर्वे वृथा गर्वेण गर्हिताः ॥	४०
विद्वत्सु बुद्धिचातुर्ये त्वादृशो नास्ति नन्दन । वृन्दावनपतीनां तु मादृशो नास्त्यभीष्टदः ॥	४१
अस्मिन्नर्थे च साक्षी यः सुक्षीणो ब्राह्मणो मया । पक्षीकृतः पुत्र किं वा वक्ष्यामि पुनरेव च ॥	४२
उज्जीवितश्च मज्जातं कुब्जापतिपरायण । त्वज्जातीनां समाजेन पूजितस्त्वं न संशयः ॥	४३
नाध्यापयामि चाध्यायपर्यन्तं तव विप्रक । त्वमद्धा स्वाध्यायहीनस्तावदद्यप्रभृत्यतः ॥	४४
नन्दनेन समीचीनं न दत्तं वस्त्रमप्युत । कन्दाशनेन्द्रभक्तस्य श्रीपतेः सर्वथात्र तु ॥	४५
कन्दाशनेन्द्रभक्तस्य तव विप्र सभाग्रतः । तस्मादलमलं कृत्या त्वां वृथा श्रमयाम्यहम् ॥	४६
हित्वा कलिमलं विप्र वद वृन्दावने कृतिम् । मन्मध्यस्थहयग्रीवो ग्रासं ते प्रतिदास्यति ॥	४७
वेदाग्र्यं भारतं चापि वद वृन्दावनाग्रतः । प्रेरयित्वा च मत्पुत्रं तव विप्र न संशयः ॥	४८
कारयित्वा भारतस्य त्वया सेवामपि प्रिय । श्रीपते श्रेष्ठवित्तं तु न दत्तं पुत्र किं वदे ॥	४९
जनानां कर्णजाड्यं स हरते पाठतः कृतेः । यावत्तव शरीरे तु वसाम्यहमिह प्रिय ॥	५०
तावज्जीवसि हे विप्र हा मृतोऽसि गते मयि । हे दाम्बळपित्तमौळे नारायण गुणाधम ॥	५१
कलहं कर्तुमुद्युक्तस्त्वं धिग्बाल्यं तवाधुना । कनकाकृष्णभट्टोऽयं कनकात्तमना अपि ॥	५२

मनाङ्मज्ज्ञानसम्पत्त्या मनःकामं प्रयाति च । हे नन्दन शृणु स्पष्टं शिष्टस्य वचनं मृषा ॥ ५३

नागाह्वपण्डितस्यासीत्तस्याभीष्टं कथं भवेत् । नानृतात्पातकं नास्ति कोऽनृतं वदते बुधः ॥ ५४

सोऽनृतात्मा नश्यतीति श्रीनृसिंहोऽभिजानते । तस्मान्न वक्तव्यमेतदनृतं त्वमृतार्थिभिः ॥ ५५

किमृतात्मा वदत्येवं श्रीनृसिंहमतं गतः । अहं न निन्दयामि त्वां स्वभावः कथ्यते तव ॥ ५६

मया त्वया न कर्तव्यः कलहोऽत्र कलिप्रियः । स्वरूपस्यानपायित्वाद्दृथा किं कलहेन ते ॥ ५७

कलहे क्रियमाणोऽपि स्वरूपं गच्छते नु किम् । अन्यथा मत्कृतिरियं न विप्रकृतिरित्यथ ॥ ५८

प्रत्ययस्ते भवेदत्र भक्तिस्तस्माज्जनिष्यते । दिवा वा यदि वा रात्रौ निद्रायां भद्रमस्तु ते ॥ ५९

❧ वक्ष्ये स्वप्नेऽथवा स्वप्नोऽप्यहं त्विह दिवाप्यहो ।

गेहं नास्तीति ते चिन्ता मास्तु देहं वसाम्यहो ॥ ६०

सोऽहं महानुभावस्ते गेहदो मम देहदः । बलात्कारेण मत्पुत्रं वद लक्ष्मीपते कृतिम् ॥ ६१

कुलान्युद्धर पूर्वेषां दश पूर्वान्दशापरान् । हे सुताध्यायकरणं कुतो न कृतवानसि ॥ ६२

बत स्वाध्यायतिथिषु त्वं कुरुष्व प्रियोऽसि चेत् ।

हिमकोकिल एवाहं वक्तव्यांशोऽपि वा कलौ ॥ ६३

युगे जलचरा यद्वञ्चाञ्चल्यनिरता नराः ॥ ६४

❧ 'स उच्चकाशे धवलोदरो दरो दाध्मायमानः करकञ्जसम्पुटे ।

उरुक्रमस्याधरशोणशोणिमा यथाब्जषण्डे कलहंस उत्स्वनः' ॥ ६५

❧ अनेन पाञ्चजन्यशब्दवाच्यत्वं स्वस्य सिद्धम् । तथा हि श्रुतिः - "अग्निर्ब्रह्मिः पर्वमानुः पाञ्चजन्यः पुरोहितः" इति जैमिनि (१-६६ ३०१)

इति भागवतं पद्यं द्रष्टव्यं नन्दन त्वया । वन्दनं मम कर्तव्यं वृन्दावनकृतेरपि ।।

६६

तादृशं शङ्खमादाय निशङ्कोऽहं महामते ।

दधमामि तान्प्रपुङ्खानि विस्मितश्चाङ्कजो मुनिः ।।

६७

❀ अशनिश्श्वासहीनं मे भासमानास्यपङ्कजम् ।

हयास्यदासस्य सोऽयं निशाम्याशु सुविस्मितः ।।

६८

अंहोमुग्वचनं हित्वा गह्वरेति त्वयोच्यते । उपह्वरे वदस्व त्वं महिष्ठं न सभासु च ।।

६९

त्यागान्विता वदस्व त्वं त्वद्वागद्य न शोभते । नागाह्वपण्डितं चात्र मद्वागाशु त्वयोच्यताम् ।। ७०

निशङ्क एव श्रीकान्त निरातङ्कं वचो मम ।

एकान्ते न मृषैकान्तं वद लोकान्ततोऽपि तम् ।।

७१

उपरागं हयग्रीवकर्मन्दिन्प्राप्तमग्रतः । पश्य सुग्रीवमित्राह्वादुदानं कुरुते ऋतः ।। ❀

७२

नागाह्वपण्डितो यद्वन्मा मृषा गां त्वमब्रवीः । कोऽमृषावचनं ब्रूते कोविदस्त्वां विनेह च ।। ७३

पूर्वं तु मातुलव्याजादहं सकलजीवराट् । भूतले दत्तवानस्मि कालज्ञः सार्धनिष्ककम् ।।

७४

अहं त्रिलोकपूजितः कृतान्तलोकनायकः । अहं कुलोद्धृतिं ततोऽकरं च सौरिलोकतः ।।

७५

वृन्दावनाचार्यतोर्वी हरते योऽतिरौद्रतः । स मद्दृन्दावनद्रोही ह्यभद्रं च भवेद्ध्रुवम् ।।

७६

‘हरे स्मरे ते चरणे हर मे संसृतिमृणे । वरं तव करेणार्य स्पृश मां करुणां कुरु’ ।।

७७

इत्यहं प्रार्थयाम्युग्रं हयग्रीवं महाग्रहम् । निग्राह्य चेन्द्रियग्रामं शीघ्रं नासाग्रलोचनः ।।

७८

❀ "आह्वाद् उ दानम्" इति छेदः । "उ" इति सम्बोधने ।

- मम सद्भक्तिसम्भूतिं ये वदन्ति बुधोदिताम् । तेषां सत्सम्पदः स्युस्ता मूर्तिमत्योऽत्र याः सुत ॥ ७९
- दीर्घग्रीवैर्भुक्तरम्भाफलैर्जिह्वा विदार्यते । तद्वद्भुक्तैर्मद्धनैश्च तज्जिह्वापि विदार्यते ॥ ८०
- यज्जिह्वा मत्कृतिं नैव वक्ष्यतीह परत्र च । भार्यामद्भक्तमुख्यस्य यान्तु दुष्कृतिमात्मनः ॥ ८१
- कार्यात्प्राक्छिथिलां कृत्वा नार्याः कीर्तिमुपाददे । श्वित्रिणां मूत्रपानेन तत्पात्रेषु च मज्जते ॥ ८२
- सहस्रधा भवेच्छिन्ना सहस्रांशुसुतेन च । सहस्राक्षसभायां तु सहस्रारेण तप्यते ॥ ८३
- सहस्रवारं विष्टायां षष्टिवर्षसहस्रकम् । सहस्रचण्डालजानां सहस्राण्डानि भक्षताम् ॥ ८४
- ॐ सह भाण्डे सुरापीनां पच्यते नात्र संशयः । जायते स्पष्टधा चैव कष्टयोनिषु नान्यथा ॥ ॐ ८५
- तस्माच्च मत्कृतेः पाठं शिष्टाः कुर्वन्तु सर्वथा । इष्टं च तेषां भवति कष्टं नेह परत्र च ॥ ८६
- ये मृषावादिनं मां तु जानन्ति मनुजाधमाः । कीनाशलोकितां यान्ति नानाशोकसमन्विताम् ॥ ८७
- तस्मान्मयोक्तं यत्सर्वं तत्सत्यं नात्र संशयः । मत्सत्यवचनं श्रुत्वा सत्सु तद्वद नन्दन ॥ ८८
- स्वाप्नश्लोकेऽपि यत्प्रोक्तं प्राप्नुवंस्तच्च नान्यथा । आप्तवानपि जानाति तापनेः क्रूरतां दिवि ॥ ८९
- दिवा स्वप्नेरिताञ्छ्लोकान्भवाब्धेस्तारकान्सुतः । सुवाग्वैखर्यराशिर्मे तवार्थैः पूरयिष्यति ॥ ९०
- वेङ्कटेशो मठेशस्य मम वृन्दावनं प्रति । त्रिकूटेशेन चाऽयातः काठकेशैः सहर्षिभिः ॥ ९१
- तस्माच्च श्रीपतेः श्रीनिवासस्य मनसा कुरु । वासुदेवमुने श्रीमञ्छनिवारे सुपूजनम् ॥ ९२
- मन्दवारेऽपि वाऽमन्द कुरु वृत्तिं च माधवीम् । वृन्दावनपतिं कन्दाशनवन्द्यं सुकीर्तयन् ॥ ९३
- कन्दाशनस्य मे वृन्दावनं सम्प्रति नन्दन । मन्दाकिन्या समायातो मुकुन्दो बिन्दुनामकः ॥ ९४
- ॐ सुरापानामिति वक्तव्ये सुरापीनामित्यौचित्यार्थं प्रायोजि इति केचित् ।

- यतोऽस्मद्वृन्दावनस्य दर्शने बिन्दुमाधवम् । दृष्ट्वा मुकुन्दं यत्पुण्यं श्रीनिवासं तदाप्नुयात् ॥ ९५
- एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
- श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ९६
- इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ ९७
- इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ९८
- यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
- भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ९९

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयप्राणावधौ
तृतीयाध्यायात्मको विंशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ एकविंशाध्यायः ॥

- ॐ तव कायगतं वायुमायुषो वृद्धिमिच्छतः । स्थापयामि यतोऽपायं श्रेयो मत्कृतमेव ते ॥ १
- तव पत्न्याश्च हे विप्र यत्नेनैतत्कृतं त्वया । स्वप्नं दृष्ट्वा च त्वामूचे पुण्यमाप्नोषि तेन च ॥ २
- अतस्त्वं धर्मपत्नीं च नैव सन्तापय प्रिय । अनुवर्त्नीं सदा विप्र कुदारत्वं न हीदृशम् ॥ ३

यादृशं परलोकस्य श्रीधरस्य विदूरताम् । करोति पुरुषस्येह तादृशं नास्ति त्वत्स्त्रियाम् ॥	४
किं वाऽशक्तत्वतो विप्र त्वत्सेवां न करोति च । सूतिके वायुना ग्रस्ता हरत्यहरहः स ताम् ॥	५
तस्याः प्राणभयं नास्ति स्वमाणवकपुण्यतः । ब्राह्मण त्वं तथा काण निष्ठुरं न भणानिशम् ॥	६
तस्माद्भयं त्यजस्वेह कलहं तु कलिप्रियम् । हे विद्वांस इह ध्वान्तवन्तं पश्यध्वमञ्जसा ॥	७
कदध्वानं स्ववध्वा च मणिमद्वदनोदितम् । वदतेऽयं द्विजो मध्वाचार्याध्वानं विहाय च ॥	८
अविद्वान्साध्वसं याति तद्वत्कमलनाभकः । मदन्तर्यामिणं ब्रह्माणं सवायुं विहाय च ॥	९
ब्राह्मणोऽयं मणिमतो मतमाश्रित्य वर्तते । हयग्रीवाज्ञया वातविरिञ्चौ स्वे च वैभवम् ॥	१०
विना वाणीपतित्वं मे दत्तवन्तौ च किं वदे । यत्र प्रतीतार्थबाधस्तत्रान्तर्यामिसङ्ग्रहः ॥	११
कर्तव्य इति पूर्वोक्तमनुसन्धध्वमञ्जसा । तस्मान्मयोक्तं सकलं लौकिकं वाप्यलौकिकम् ॥	१२
सत्यं सत्यवतां नाथ सुत तत्त्वमते कृतिन् । अयं कमलनाभश्च मयः सकलरूपकः ॥	१३
स्मयकश्मलमाविष्टो विस्मयं न कुरु प्रिय । कलिः कमलनाभाख्यः पुनर्भूवलयेऽभवत् ॥	१४
मिळितः स्वस्त्रियाऽलक्ष्म्या या निर्माल्यं न मेऽग्रहीत् ।	
कलिर्मयश्च मणिमान्मिळित्वा त्रय एव ते ॥	१५
कलहं कर्तुमुद्युक्ताः कुलायां सदनाभिगाः । तन्निन्दावचनं श्रुत्वा सुनन्दन पुरो मम ॥	१६
नन्वन्धे पातयाम्युग्रे धुन्वंस्तं यमकिङ्करैः । तस्माच्छिखोपवीताहो नैव सोऽप्यतिगर्हितः ॥	१७
बहिष्कुरुत तं विप्रमसहिष्णुं ममोच्छ्रयम् । हरौ रुष्टे गुरुस्त्राता गुरौ रुष्टे न कश्चन ॥	१८

या

३३

एवं च त्रिविधा विप्राः प्रोक्ताः पुत्र मया तव ।

श्रुत्वा कृतार्थतां यासि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

३४

नित्यं निर्जलनिर्घातैर्दुर्जना भर्जितास्त्वहो । खर्जूरवज्रार्जुनस्य बाणनिर्घातमर्दिताः ॥

३५

यथा तथैव सुत्राम्णा वृतवृत्रासुरार्थिना । अन्धेषु मार्ताण्डिकृतशिलाभारैः कुलान्विताः ॥

३६

बाध्यन्ते श्राद्धदेवेन श्रद्धारहितबुद्धयः । वृद्ध त्वमद्धा क्रुद्धेषु ह्यपि तेषु वदस्व तान् ॥

३७

तस्माद्विश्वासवन्तश्च भविष्यथ कृतौ मम । विश्वस्ताः प्रेत्य मर्त्या ये ह्यमर्त्यत्वं व्रजन्ति ते ॥

३८

अहं मध्यंदिनगतसूर्यवत्सुप्रभान्वितः । मद्दृन्दावनमध्यस्थो वासुदेवमुनेः प्रियात् ॥

३९

ॐ पूजकस्य तपोयोगाद्विम्बेश भव दर्शनात् । महोपचारोपहारैर्हरिः सुस्थिर एव च ॥

४०

इति श्रीत्यादिकं चोक्त्वा समापय न मे कृतिम् ।

मत्सुतस्य च भागोऽयं समाप्तिः श्रीरमात्मिका ॥

४१

अध्यायकरणार्थं च शरणागतवत्सल । द्विरध्यायः प्रणीतो मे वाणीं शृणु सुनन्दन ॥

४२

हे विप्र मम पुत्रस्य पिब पादोदकं सदा । क्षिप्रं नाशयते विप्र शीतोष्णज्वरपीडनम् ॥

४३

ब्राह्मणे स्वाप्रमद्राक्षीत्कर्णो यक्षी च कश्चन । लक्ष्मीपतिगृहे पक्षीकृतविप्रोऽतिपुण्यभाक् ॥

४४

अन्यथा गुरुराजस्य कथं स्वप्राधिकारिता । तस्माद्गुरुः शरीरेऽस्य वर्ततेऽमर्त्यविग्रहः ॥

४५

इत्यवादीन्मदान्धानामन्धत्वं त्याजयन्बुध । तस्मादप्यधमा बुद्धिसन्धानरहिता द्विजाः ॥

४६

हे शव त्वमविश्वासं कुतोऽस्मासु गतोऽस्यहो । केशवस्तव विश्वासरहितस्य सुशासकः ॥

४७

ॐ बिम्बश्चासौ ईशश्च बिम्बेशः, तादृश ! मद्दृन्दावनमध्यस्थो भव इत्यन्वयः ।
दर्शनार्थं सुस्थिरो भव, प्रसन्नो भव ।

- शवेति वक्ष्यामि कुतः प्रवक्ष्ये तत्र कारणम् । शवेति सुखमुद्दिश्याप्याश्वसीर्मम शासनम् ॥ ४८
- अथवा कुणपार्थो वा प्रणिपातप्रियं च माम् । शरणं व्रज ते क्षेमं कृणुया मम विप्रवत् ॥ ४९
- मया नन्दनमुद्दिश्य नानाविधतयोदितम् । त्वया प्रसन्नीक्रियते नैव सोऽप्यन्नयाचनम् ॥ ५०
- कुरु वृन्दावने सम्प्रत्येव ते चात्रदे शुभे । मन्त्रन्दनमुखेनैव तदन्नं ते प्रदास्यति ॥ ५१
- मम भोजनसन्तोषं सुजनान्बुजभास्करम् । कुजनान्बुजसङ्कोचद्विजरा ममात्मजम् ॥ ५२ जं
- मदजाड्यरुजा हीनं द्विजाराध्यं भजाद्य तम् । वदन्तं द्विज ते कल्पभुजं मञ्जनतां प्रति ॥ ५३
- मम भोजनसन्तोषं ये वदन्ति द्विजोदितम् । तेषामन्नानि सम्पूर्णानीति सत्या फलश्रुतिः ॥ ५४
- इति मन्त्रस्त्वया तत्र जप्तव्यः सततं त्विह । कुत्र यास्यति ते पुत्रः कळत्रैः सहसा सह ॥ ५५
- इहेति चोच्यते मया प्रियेति चोच्यते त्वया । मया त्वयाप्यहो विधिर्महोदधौ विधिष्यते ॥ ५६
- स यथा वदति ह्यावां मा वाक्ते चान्यथा भवेत् । निर्णयं च प्रपश्यावस्त्वर्णवे मणिराजिते ॥ ५७
- इति हास्यास्पदा ते च शेमुषी शासकोऽस्म्यहम् । ५८
- मासि मासि शुभावासिभासमानः शशी यथा ॥ ५९
- परसौख्यं त्वन्मुखेन नरसौख्यं यथा च मे । सुरसौख्यं च मे सूर्यकरवच्च प्रकाशय ॥ ६०
- मम सद्भक्तिसम्भूतिं ये वदन्ति बुधोदिताम् । तेषां सत्सम्पदः स्युस्ताः पूर्तिमत्योऽत्र याः सुत ॥ ६१
- इत्येकं श्लोकमुख्यं मे त्यक्तवानसि विप्रक । आकरस्थं लेखनं च कारय प्राङ्मयेरितम् ॥ ६२
- हे ब्राह्मणान्नमन्त्रं त्वं जपन्सम्पश्य मां मुनिम् । शतानन्दमुनेस्तातो ब्राह्मणान्नं यथाऽऽतनोत् ॥ ६३
- आस्पदम् इत्यर्थे आस्पदा इत्यलौकिकः प्रयोगः ।

- तथा तनोषि त्वमपि वृन्दावनपतिं जप । मन्त्रेणानेन ~~न~~ शीघ्रं तेऽन्नं ददाम्यहम् ॥ ६३
- पूर्वं त्वमन्नदानं च नाकरः परमे द्विजे । नादत्तमुपतिष्ठेद्ब्रह्माद्यास्त्रिदशा अपि ॥ ६४
- अतस्त्वं कार्पण्यभावं त्यज ब्राह्मणतर्पणम् । कुरु कृणु तच्च दर्पणे स्वमुखं यथा ॥ ६५
- पश्यसि त्वं जन्मजन्मन्येवं सत्फलसञ्चयम् । मन्म मन्यं सर्वेऽप्येवमेव न संशयः ॥ ६६
- मुनिं मन्त्रन्दनं पुण्यात्मानं पश्यन्तु सञ्जनाः । स्नाने चावधाने व्याख्याने देवतार्चने ॥ ६७
- पुनर्माध्याह्निके स्नाने भोजने ब्राह्मणैः सह । नित्यं सते विद्वान्वेदशास्त्रविनोदतः ॥ ६८
- प्रीणयन्परमानन्दं सन्ददन्मम नाकिनः । नो वृथा क्षायस्य गतं तोकस्य सात्विकाः ॥ ६९
- पश्यन्तु तपसोऽस्माकं साफल्यं च कलौ युगे । तस्मा च तोकोऽपि लोकोपकरकर्मवान् ॥ ७०
- शोकोऽप्यमुत्र नास्त्येव कोपोऽपि समवर्तिनः । गुणागुणितानस्मिन्पश्यन्तु गुणिनः सदा ॥ ७१
- गुणिनश्च प्रमोदन्ते गुणिष्विह न निर्गुणाः । तस्मान्मामो मन्त्रन्दन एव दिने दिने ॥ ७२
- कर्मन्दिनां सदानन्दं तनोतु तनुभृत्स्वयम् । हे वादिराट्टार्यनामधार उदार ते ॥ ७३
- सार्थकं कुरुषे जन्म पार्थवन्नात्र संशयः । वृन्दावनाचाम्नः पुत्रमित्रकळत्रकैः ॥ ७४
- सह तस्य गृहं दत्वा बृहत्कीर्तिमुपाददीः । प्रतापं त्वत्त्वा चामित्रतापं करोष्यहो ॥ ७५
- पत्रतापाख्यरुद्रोऽपि स्वप्रतापं जहाविह । लक्ष्मीपतिगपार्थं दत्वा प्रारब्धमप्यहो ॥ ७६
- स्वेन सार्धं च तद्भुक्त्वा परार्ध्यं लोकमेष्यति । निष्क स दत्वा तु शुष्कं तत्पापसञ्चयम् ॥ ७७
- किष्किन्धेश्वरवच्चक्रे पुलकसां जन्मयापकम् ।

उपाददौ इत्यर्थे उपाददीः इति प्रयोगः ।

सोऽपि दासो मम व्यासः स्नेहपाशान्वितस्त्वयि ।।

७८

हस्ते च श्रीपतेर्निष्कद्वयं प्रापयदाशु ते । तेन ते तात एवासौ माता ते तत्सती द्विजे ।। ७९

तस्यानुजः पितृव्यस्ते गुरुर्मत्सुत एव च । इत्थं सदानुसन्धानबन्धनान्वित एव सन् ।। ८०

धन्वन्तरिं सदा ध्यायन्किं धनैर्बन्धनप्रदैः । वर्तस्व समुपास्वेह कार्तस्वरविभूषितम् ।। ८१

पार्थः स्वरमणं कृष्णं यथा प्रार्थस्व मामपि । नन्दनं यतिसन्दोहेनान्वितं तन्मते स्थितम् ।। ८२

सन्मतिं जन्मतः कान्तं शान्तं तं समुपास्व ह । इहामुत्रार्थदं शास्त्रार्थज्ञं तत्त्वार्थकोविदम् ।। ८३

सुत्रामगुरुवत्प्राज्ञं प्रार्थय श्रीपतेः प्रियम् । औदार्यमाधुर्यवाक्ययुक्तं धैर्यान्वितं परैः ।। ८४

❧ विवादे कार्यमाणेऽपि गाम्भीर्येणार्यभाविनम् । चातुर्यतः पराक्रान्तं मातुर्यस्यास्तपोदयम् ।। ८५

प्रातर्युगं तत्पदयोः प्रार्थयस्त्वं सदा द्विज । अपां फेनेन नमुचेः शिरो दुश्च्यवनोऽहरत् ।। ८६

यथा तपःप्रभावेन हन्यहं परवादिनः । तस्मादुर्वादिभिर्भीतिर्नास्ति नास्ति सभासु ते ।। ८७

तज्जिह्वा सान्तरैर्बद्धा भविष्यति न संशयः । अतस्त्वं नन्दन ममानन्ददानन्दसन्मुनेः ।। ८८

मतं मनसि सन्धाय तामसाञ्जहि वादिनः । धनूरत्वं मनस्ते वै ह्यानन्दमुनिसन्मतम् ।। ८९

नानायुधनिदानं ते रथिनः पृथुवादिनः । पक्षपातरथं मे त्वं क्षिप्रमारोह काङ्क्षितम् ।। ९०

लक्षं लक्षणसम्पन्नं दुष्टपक्षाभिधं बुध । विद्धं कुरु प्रबुद्धेश वृद्धवाक्यं न धिक्कुरु ।। ९१

बद्धं कुरु मनस्ते मत्पादपद्मे धृतिं कुरु । तिमिरं समरे रम्यं निमिरेव कुमारकम् ।। ९२

अमरं त्वमराराध्यं सोमराट्परमोऽरमत् । अमुचन्नमुचिः काञ्ची त्वञ्चन्किञ्चन सिञ्चनैः ।। ९३

❧

❧ विवादविषये कार्यमाणे=कारयमाणे इत्यर्थः, कारयमाणेऽपि इत्यस्मिन्नर्थे कार्यमाणेऽपि त्यलौकिकः प्रयोगः ।

लाञ्छनाञ्छनसञ्छन्नं नाराचात्र शचीपतिम् । एतद्दिद्वपद्यभावं मे नन्दनान्मन्दबुद्धयः ।।	९४
निबोधन्तु न धुन्वन्तु निधानं भवतां मुनिः । ज्ञानसागरमग्नोऽसौ संसाराग्निप्रदीपितान् ।।	९५
तत्पूरैर्भग्नसन्तापानद्भिरग्निमिवाकरोत् । तस्माज्ज्ञाननिधिं प्राप्य सुखिनः सन्तु सञ्जनाः ।।	९६
विज्ञानकोशादज्ञानं निराकुर्वन्तु सर्वथा । श्लोकद्वयस्य शक्यार्थं तोक त्वं चोक्तवानसि ।।	९७
लोके यथा शक्रगुरुस्त्वं कविर्वाक्पतिस्त्वहम् । किं ते दास्यामि मद्दास्यं पूर्वमेव त्वमाददीः ।।	९८
तस्मान्मत्साम्यमेवेह चाऽदत्स्व सुत सात्विक ।	
मत्साम्ये च त्वया प्राप्ते त्वत्समो नास्ति सत्सु च ।।	९९
तत्सतां सम्मतं सत्यं कुत्सितानामसम्मतम् । जगत्सत्त्वं यथा तत्त्ववादिनां न मृषात्मनाम् ।।	१००
‘असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् । अपरस्परसम्भूतं किमन्यत्कामहैतुकम् ।।	१०१
एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः । प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः’ ।।	१०२
इति गीतोदितैः श्लोकैस्तोक वाक्कायकर्मभिः । लोकनाशकरूपाणां वराकत्वं निरूप्यते ।।	१०३
तद्वत्तवोच्छ्रयं दृष्ट्वा ह्यसूयन्तेऽनसूयया । सह सर्वे महद्यान्ति ह्यभद्रं रौद्रमेव ते ।।	१०४
तस्मात्त्वं मत्समो नित्यं कुत्सितानां भयानकः । वत्स त्वं सत्सु सम्पूज्यः शश्वदत्र परत्र च ।।	१०५
एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।	
श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ।।	१०६
इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ।।	१०७

इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥

१०८

यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।

भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥

१०९

इति श्रीब्राह्मणस्वाप्रवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयप्राणावधौ

चतुर्थाध्यायात्मक एकविंशाध्यायः ॥

॥ श्रीः ॥

॥ अथ द्वाविंशाध्यायः ॥

- ॐ श्रीपते गृहकृत्यं ते ब्रह्मस्ति हित्वा च तत् । नन्दनाग्रे वदस्व त्वं चरमां वा कृतिं प्रिय ॥ १
- तद्वेङ्कटगिरेर्नामधारापूर्वं त्वयाऽऽर्जितम् । कर्म वृन्दावनाश्वत्थसेवापरशुना हन ॥ २
- वासुदेवमुनेर्भानोर्यथा तामसनाशनम् । तथैनसो विनाशोऽभून्माधवान्नस्य भोजनात् ॥ ३
- पूर्वं कृष्णाकरस्पृष्टमन्नं काम्यवने मुने । भुक्त्वा च मुनयः सन्नपापास्त्वं माधवान्नतः ॥ ४
- भुवि पूजाधिकारोऽभूत्तव जातैनसः क्षये । भवजार्तिश्च ते न स्यादिवि वा वाङ्मन मे मृषा ॥ ५
- अमुचन्नमुचिस्तिमिरं समरेत्यादिपद्यतः । पूर्वपद्यार्थानुकूल्यादर्थं त्वं चोक्तवानसि ॥ ६
- मत्तात्पर्यं त्वमेवेह जानासि श्रीनाथनामयुक् । को नाम तव सादृश्यं समर्थः प्राप्तुमञ्जसा ॥ ७

‘उपक्रमादिलिङ्गैश्च मत्तात्पर्यविनिर्णयम् । करोषि पूर्णसादृश्यं गतोऽसि मम सर्वथा ।।	८
उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् । अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये’ ।।	९
इति षड्विधतात्पर्यलिङ्गान्निर्णीय एव च । कर्णश्राव्यार्थसारं त्वं व्याकरोषि कुमारक ।।	१०
तस्मान्मे पट्टभद्रेह सन्तु भद्राणि सर्वदा । अभद्राणि विनश्यन्तु क्षुद्रास्ते वैरिणस्तथा ।।	११
हे नन्दन द्विजोऽयं ते नन्दनस्पन्दनं विना । वृन्दावने च मन्दानां नन्दयिष्यति नन्दनैः ।।	१२
तस्य किञ्चित्सहायं त्वं कुरु चान्नार्थमर्थतः । नान्नमन्त्रं कुरु व्यर्थं सार्थकं कुरु शीघ्रतः ।।	१३
त्वं ददस्वेति वा मा वाहं ददाम्यन्यपूरुषैः । मन्दस्मित कुरुष्वेह वृन्दावनपतेर्वचः ।।	१४
दरिद्रैरपि दास्यामि धनाढ्यैः किं वदे तव । दास्यामीति सुदामाग्र्य महासाय महामते ।।	१५
त्वमपीह धनाढ्योऽसि दृढबुद्धिं सदा कुरु । मृडोऽपि ते मनस्तत्त्वं प्रेरयिष्यति गाढशः ।।	१६
हे विप्र मत्प्रसादेन त्वत्पितृणां त्रिविष्टपम् । त्रिमार्गगावगाहोऽतिपवित्राङ्गयुजामभूत् ।।	१७
तथा हि लोके मर्त्यानां कुले जातस्य कस्यचित् । तत्त्वसम्प्रश्नकस्यर्षेः प्रसादे सति तत्कुलम् ।।	१८
सर्वं त्रिविष्टपं चाऽप नष्टपापं त्रिसप्तके । धिक्कृत्य नारकं कष्टं शिष्टानुग्रहतः कृतिन् ।।	१९
तद्वन्महानुभावस्य ममानुग्रहतस्त्वयि । विद्वंस्त्वत्कुलजाता ये योग्या यान्ति त्रिविष्टपम् ।।	२०
अलं मधुकरान्नं ते छलं मा कुरु दारवत् । कुलं कृतं पवित्रं ते तिलमात्रं न दुष्कृतम् ।।	२१
भाषया भीषयस्येव दोषरूपिण एव तान् । काषायदण्डवेषाय चास्तु स्वस्त्यविषह्य ते ।।	२२
दुर्वादीभमहासिंह तव युक्त्याख्यसन्नखैः । तदुर्मतमहाकुम्भदलनं कुरु शीघ्रतः ।।	२३

वेदवेद्यद्युमणिना मणिमन्मतदुस्तमः । निरस्तं तूदितेनेह मत्पट्टोदयपर्वतात् ॥	२४
हे वेदवेद्य दुस्तर्कतमसोऽर्कप्रभायित । सत्तर्ककुमुदानां च कौमुदीश न ते समः ॥	२५
पुरुषोऽस्तीह लोके च परुषोक्तिं वदेद्यदि । सर्षपात्सम्मितां वापि कर्षणं यास्यते यमात् ॥	२६
वादिराजगुरुनामधराहो मत्कृतिः परमतं निराकरोत् ।	
त्वं कुरुष्व रतिमत्र वेदराट् प्रीयते परमपुरुष एव ॥	२७
हे शिष्ट कार्यत्रयमास नष्टं निविष्टमेधैरिव भूतळेष्टम् ।	
स्पष्टं मुनीनां परिहासगोष्ठ्यां तिष्ठत्यजस्रं सुत तद्यथेष्टम् ॥	२८
त्वत्सहस्रसमा यावत्तावन्मम तु हास्यता । न स्यात्स्वस्यायुष्यवृद्धिमपेक्ष्याहं सदा वसे ॥	२९
तस्मात्कार्यत्रयं कृत्वा कृतकृत्यो भव प्रिय । त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रत्वं स्मृत्युक्तं सार्थकं कुरु ॥	३०
एतावानेव सत्पुत्रः पोतावश्यमिदं कुरु । मातापित्रोश्च शुश्रूषां श्रोता श्रुत्वा दिवं गतः ॥	३१
कर्ता यातीति किमुत भर्तारं च सती यथा । स्मृत्वा याति परं लोकं कृत्वा सेवां कुरु प्रिय ॥	३२
तस्मान्मत्सेवया जीव सुत त्वं शरदां शतम् । करदानादपि प्रीतिर्मम नैतादृशी भवेत् ॥	३३
तस्मात्त्वं सर्वकार्यं च हित्वा कार्यत्रयं कुरु । आर्यत्वं मयि चेदस्ति तर्हि कार्यमिदं त्रयम् ॥	३४
इयं मम कृतिश्चेति न विप्रकृतिरित्यथ । विश्वासस्तव चेदस्ति तर्हीदं कुरु शीघ्रतः ॥	३५
सुत सम्पूर्णकामस्य हयग्रीवाज्ञया मम । कामः कुत्रापि नास्त्येव पूर्णकामस्य का स्पृहा ॥	३६
अथापि वक्ष्ये ते कामं मम काम्यमिदं त्रयम् । अध्यायात्मकसत्पद्यान्यस्मिन्नस्मत्कृतिः परा ॥	३७

अत्रमन्त्रेष्ववैयर्थ्यमेतत्कार्यत्रयं मम । एतत्त्रयं त्रयं यदि कृतं त्वया पुत्रेह कुत्रचित् ॥	३८
मम मित्रस्त्वमेवेह सुत्राम्णाश्चित्रविक्रमः । यथा तथा सुत त्वं मे वृथा मा कुरु मत्स्पृहाम् ॥	३९
व्यथा न मे कृतार्थस्याप्यथापि त्वद्धिताय च । हे नन्दन कामधेनुवदेव त्वं धनैरपि ॥	४०
वृन्दावनपतिध्यानाद्धन्यं ब्राह्मणमावह ॥	४१
एवं धृतायां ध्रुवमात्मनः कृतिं सन्ध्याय स्वाध्यायतिथीस्त्वमुञ्चन् ॥	४२
अध्यायकृत्यं कुर्वन्नध्यायकेषु भृत्यैर्युक्तं कुरु कृष्णार्पणं तत् ॥	४३
लोकेऽप्यवैदिकसभे यास्यत्याभरणं धनम् । तत्सर्वमप्यहं वक्ष्येऽप्ययमेव ममोद्यमः ॥	४४
भ्रान्त मा पृच्छ मां मायामयं जगदिदं त्वसत् । इति मायावादिनां तु मतमप्यनिशं मृषा ॥	४५
लाभालाभौ हर्यधीनौ लोभालोभौ च देहिनाम् । सुखदुःखे खगपतेरधीनौ खासदेहिनः ॥	४६
मानामानौ जनानां च मोहामोहौ महात्मनः । जयाजयौ श्रियः कान्तान्मायामाये महामतेः ॥	४७
इत्यादि द्वन्द्वजातानि मध्वसिद्धान्तवेदिनः । तस्मान्मा पृच्छ मां मातापितरौ के तु मानव ॥	४८
पृच्छ सच्छास्त्रतत्त्वानि मयोक्तानि न वै मृषा । त्वया पृष्टेन वक्ष्यामि हृष्टोऽहं सततं प्रिय ॥	४९
स्पष्टं ते स्वेच्छया वक्ष्ये कष्टं तेऽद्य किमागतम् ।	
लोकवार्तां न मां पृच्छ तोकबुद्धिमिमां त्यज ॥	५०
काकवल्लघुतां यासि नाकेशसुतवत्प्रिय । अतस्त्वप उपस्पृश्य कुपथस्थितपापिनाम् ॥	५१
प्रसङ्गात्सुप्रसङ्गास्तु प्रवक्ष्ये विप्रवर्य ते । विप्रान्तःस्थितसन्तापस्तत्र न प्रज्वरार्तितः ॥	
❖ खासदेहिनः = खस एव खासः, देहोऽस्यास्तीति खासदेही, असाध्यचर्मरोगीत्यर्थः, तस्य ।	

मत्प्रतापाञ्च तेजोरूपस्य त्वयि काशनात् । इतः परं तु किं वक्ष्ये वक्ष्ये परमपूरुषम् ॥	५२
शक्ष्ये च वैष्णवद्रोहं न शक्ष्ये वान्यतः कृतम् । हरिर्वेत्ति गुरुर्वेत्ति हरो वेत्ति गिरेः सुता ॥	५३
धरा वेत्त्यमराः सर्वे नरो वेत्ति न बाधुना । मनुष्यः पुष्यनक्षत्रे जातः कश्चन तुष्यति ॥	५४
इषुयोगे प्रेष्यभावं स करिष्यति मे सदा । हरिः सर्वेत्तमो नित्यं गुरुद्वारा प्रसादकृत् ॥	५५
शिरसा धार्यतेऽस्याज्ञा विरिञ्चहरपूर्वकैः ॥	५६
करोति सृष्टिं खलु लीलयैव हरत्यजस्रं सलिले स शेते ।	
धरत्यमोघं खलु पालयंस्तत्सरत्यजस्रं खलु भक्तपालः ॥	५७
ब्रह्मन्ब्रह्मणि सन्तिष्ठन्सृष्टिं चास्य करोत्यहो । दध्ने स रुद्रदेहस्थः कोपं तापहराय च ॥	५८
जडाञ्जडमिदं चक्रे दृढादृढमसौ हरिः । निबिडात्रिबिडं भस्म वडबाद्वडबाग्निना ॥	५९
विष्णुर्जिष्णुः स्वयं चास्य करोति जगतां स्थितिम् ।	
पूष्णोऽन्तस्थः स्वयं कृष्णः स्वतेजोभिः प्रकाशकः ॥	६०
एवं मोक्षं स्वपक्षस्य मुमुक्षोः कुक्षिगस्य च । स पक्षिवाहनः कर्तुं दक्षस्त्र्यक्षोऽपि न क्षमः ॥	६१
तत्पादं क्षाळयित्वाऽऽदौ स्वपदं प्राप्तवान्विधिः । तत्तीर्थं शिरसा धृत्वा शूली कैलासमाप च ॥	६२
शेषस्तच्छयनं भूत्वा ह्यशेषां वहते भुवम् । स्वशेषपदवीं याति स रोषं च जहाविह ॥	६३
वाहनो वैनतेयोऽभूत्तेन पुण्येन मानव । दानवान्तकनेत्राग्रे सर्वत्र वसतेऽनिशम् ॥	६४
कृष्णः कण्ठमणिं कृत्वा ब्रह्माणं च गुणार्णवः । तत्पदं पारमेष्ठ्यं च प्रददौ प्रभुरव्ययः ॥	६५

एवं देवाधिदेवश्च देवानां स्वस्य सेवया । ददाति पदवीं योग्यां माधवः स दयानिधिः ॥	६६
ममापि पादसेवया ददाति योग्यवैभवम् । रमापतिः श्रियान्वितो दयान्वितः पदे पदे ॥	६७
क्रियापदप्रयोगेऽपि न धातूनां विरोधिता । दैवे च छान्दसे वाक्ये न दोषायेति सन्मतम् ॥	६८
तन्मतं मन्मतं चैकं विचिन्म तव सन्मतिम् । चिन्मात्रं तन्मते ब्रह्मास्मन्मते तदनन्तकम् ॥	६९
मतद्वये कथं भाति तव तत्त्वं सुताहितम् । हितं वा वद तत्त्वेन हृदि गूहितमेव ते ॥	७०
ब्रूमो वयं तु भद्रं ते शृणु पुत्रान्यदुर्मतम् । व्यर्थं गतं बृहद्वीजबलीवर्दवदेव तत् ॥	७१
अतो मया कृतो योगो रूढिर्वा रूढिमत्पदे । विद्वद्रूढ्यात्मके यद्वत्समहारूढमार्यज ॥	७२
तस्मात्कवेः प्रयोगे मे त्वप्रयोग इति प्रिय । मा प्रतीक्षां प्रभुत्वेन प्रकुरु प्रार्थये हरिम् ॥	७३
ब्रूमो वयं तु भद्रं ते शृणु पुत्रान्यदुर्मतम् । व्यर्थं गतं बृहद्वीजबलीवर्दवदेव तत् ॥	७४
इत्येकं श्लोकमुख्यं मे त्यक्तवानसि विप्रक । आकरस्थं लेखनं च कारय प्राङ्मयेरितम् ॥	७५
वाणिवालीयरामश्च मम लीलास्पदे द्विजे । कालाकालगतां ज्ञात्वा गाळीं तां दाम्बळाधमात् ॥	७६
निवारयामास तदा प्रतिगालीप्रदानतः । स वरं वरयामास मत्प्रसादेन पालितम् ॥	७७
द्विजगाळीत्याजनेन भजतो भुजगेश्वरम् । सुजनस्यात्मजस्येह सौजन्यं जनयत्यहो ॥	७८
वादिराजाख्यभट्टाद्या मत्कृतेर्लेखनादपि । मन्त्रन्दनाग्रे वक्तृत्वादच्युतस्यार्कमण्डले ॥	७९
ध्यानाद्यत्पुण्यमाप्नोषि तद्द्वयं न त्यज द्विज । पश्यामि त्वयि विश्वाससंस्थितिं च सुते यथा ॥	८०
अन्यथा त्वद्बुद्धं चापि कथं विप्रस्य दत्तवान् । त्वत्प्रीत्यापि प्रतापं च तस्मान्मत्प्रीतिमान्भव ॥	८१

अहमध्यायपर्यन्तं मध्यन्दिनरवेरहः । गृध्रवज्राग्रतस्तप्ये दुग्धवारिधिगं स्मरन् ॥ ८२
 उपलक्षणमेतच्चाप्युपलक्षितमेव च । अनेन चोपलक्ष्यस्व ह्युपलस्थलगां कृतिम् ॥ ८३
 यथा दधि च काकेभ्यो रक्ष्यतामिति वाक्यतः । दध्युपघातका ग्राह्या ह्याखुभुगादयस्तथा ॥ ८४
 तस्मान्मत्तपसा वापि स्वस्य विश्वासतोऽपि वा । भविष्यति सुषेणाग्र्य मत्कार्यं शेषितं त्रयम् ॥ ८५
 एतत्सर्वं स्वाप्नपद्येन गर्वं हित्वा सर्वे विप्रवर्यास्यजेन ।
 श्रुत्वा चोर्व्यां शर्वगुर्वादिदेवान्दृष्ट्वोर्वशीं यान्तु मां मानवेन्द्राः ॥ ८६
 इदं वृन्दावनाख्यानं ये पठन्ति मनीषिणः । मुकुन्दावनमेवास्तु तेषां कन्दाशनाज्ञया ॥ ८७
 इदमर्पितमेवास्तु हयशीर्षस्य पार्षदात् । समं सहस्रशीर्षस्य सूक्तस्य पुरुषात्कृतम् ॥ ८८
 यच्छृण्वतां भक्तिरुदारसद्गुणे हरौ हरेर्लोकगते तथा मयि ।
 भवत्यहो सर्वशुभाप्तिसन्मतीर्ददात्यजस्रं सुत सत्यमेव तत् ॐ ॥ ८९

इति श्रीमत्कविकुलतिलकश्रीवागीशसिर्धकरकमलसञ्जातश्रीमद्वादिराजपूज्यचरणोदित-
 ब्राह्मणस्वाप्नवृन्दावनाख्याने अलौकिकविभागे द्वितीयप्राणावधौ

पञ्चमाध्यायात्मकद्वाविंशतितमाध्यायः ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

~~॥ ॐ तत्सत् ॥~~